

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ KORUMA-RESTORASYON PROGRAMI**

**ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI
DEVLETİ'NDEKİ DARÜŞŞİFA YAPILARININ
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİDRE DİLARA ERSOY BİÇME

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ KORUMA-RESTORASYON PROGRAMI**

**ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI
DEVLETİ'NDEKİ DARÜŞŞİFA YAPILARININ
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİDRE DİLARA ERSOY BİÇME
(200211033)**

**Danışman
(Prof. Dr. Suphi Saatçi)**

İSTANBUL, 2023

08/08/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Koruma-Restorasyon tezli yüksek lisans programı öğrencisi 200211033 numaralı **Sidre Dilara ERSOY'un**, hazırladığı “*Yeni Teknolojiler Kullanılarak Restore Edilen Tarihi Yapı Örnekleri*” konulu tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 08.08.2023 Salı günü saat 18:00’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti’ndeki Darüşşi fa Yapılarının İncelenmesi şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Suphi SAATÇI (Danışman)	KABUL
2. Doç. Dr. Mine ESMER	KABUL
3. Doç. Dr. Ömer DABANLI	KABUL

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sidre Dilara Ersoy Biçme

TEŐEKKÖR

Tez dđnemimde bilgi ve tecrübelerini aktararak bana yol gđsteren, destek veren tez danıŐmanım Prof.Dr.Suphi Saatçi'ye, tez komisyonu üyesi hocalarım Doç.Dr. Mine Esmer'e ve Doç.Dr.Ömer Dabanlı'ya, tez savunma jürime zaman ayırarak katılan ve yol gđstericiliđi ile desteklerini esirgemeyen jüri hocam Dr. Öğr. Üyesi Uğur Özcan'a,

Tez hazırlama sürecimdeki sonsuz sabırları ve anlayıŐları ile bana destek olan, tarihi yapılara karşı çocukluğumdan bugüne koruma bilinci oluşturarak beni yetiŐtiren, bana her koşulda hayallerimi yaŐama fırsatı sunan değerli babam Burhan Ersoy'a ve kıymetli annem AyŐe Ersoy'a, her zaman verdiği pozitif enerji ve manevi destekten ötürü eŐim İsmail Biçme'ye ve tüm aileme içten teŐekkürlerimi sunarım.

Sidre Dilara Ersoy Biçme

ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ DARÜŞŞİFA YAPILARININ İNCELENMESİ

Sidre Dilara Ersoy Biçme

ÖZET

Bu çalışmada külliye yapılarının bir parçası olan, “Anadolu Selçuklu’da ve Osmanlı’da Darüşşifa” kavramı irdelenmiş; darüşşifaların mimarileri, fonksiyon şemaları, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler ve günümüzdeki kullanımları değerlendirilmiştir.

Bu süreçte; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi ve Kültür Bakanlığı Arşivi incelenmiş olup, tüm dökümanlar özenle taranmıştır.

Tez kapsamında Türkiye genelindeki hala kullanılan darüşşifa yapıları gezilmiş ve inceleme altına alınmıştır. Sonrasında darüşşifa kavramı üzerinden yola çıkılarak özellikle Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Prof. Dr. Gönül Cantay’ın çalışmalarını kapsayan tezler, makaleler ve basılı yayınlar detaylı olarak incelenmiştir.

Süleymaniye Darüşşifası için de yerinde fotoğraflama, şantiye sürecinin izin verdiği ölçüde de rölöve çalışması yapılmıştır. Yapıda restorasyon çalışmaları devam ettiğinden dolayı yapıya giriş çıkışlar izinli ve kontrollü olarak kısmen yapılabilmektedir. Bu nedenle girilemeyen ve ölçülemeyen kısımlar olmuştur. Bu yapı kapsamında ilgili Koruma Kurulu toplantılarına katılım sağlanmış ve yapının önceki yıllardaki durumu da değerlendirilmiştir. Sonrasında yapıya dair öneri restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Ayrıca günümüzde hala tedavi merkezi amacıyla kullanımda olan bazı tarihi yapılar işlevsel ve mekânsal olarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: darüşşifa, sağlık yapıları, darüşşifa mimarisi, külliye mimarisi, külliye, sağlık, vakıf, vakfiye, hastalık

INVESTIGATION OF DARUSHIFA BUILDINGS IN THE ANATOLIAN SELJUK AND OTTOMAN EMPIRE

Sidre Dilara Ersoy Biçme

ABSTRACT

In this study, the concept of "Hospital in Anatolian Seljuks and Ottomans", which is a part of social complex structures, is examined; The architecture, function schemes, changes they have undergone in the historical process and their current use have been evaluated.

In this process; The Archives of the General Directorate of Foundations, the Istanbul Regional Directorate of Foundations, the Istanbul Metropolitan Municipality, the Archives of the Istanbul Regional Directorate of Conservation of Cultural and Natural Assets, and the Archives of the Ministry of Culture have been examined and all documents have been carefully scanned.

Within the scope of the thesis, hospital buildings still in use throughout Turkey were visited and examined. Afterwards, based on the concept of darüşşifa, especially Prof. Dr. Süheyl Ünver and Prof. Dr. Theses, articles and printed publications covering Gönül Cantay's works were examined in detail.

For the Süleymaniye Hospital, on-site photographing and a survey work were carried out to the extent permitted by the construction site process. Since restoration work continues in the building, entrance and exit to the building can only be made partially with permission and control. For this reason, there were parts that could not be entered and measured. Within the scope of this structure, the relevant Conservation Board meetings were attended and the state of the building in previous years was also evaluated. Afterwards, a proposed restoration project for the building was prepared.

In addition, some historical buildings that are still in use as treatment centers were examined functionally and spatially.

Keywords: hospital, health buildings, hospital architecture, complex architecture, kulliye, health, foundation, endowment, disease

ÖNSÖZ

Külliye; hastane, tıp medresesi, cami, misafirhane, imaret, hamam, köprü gibi çok sayıda birimden oluşur.

Bu tez ile külliye yapılarının bir parçası olan, “Anadolu Selçuklu’da ve Osmanlı’da Darüşşifa” kavramını irdelemek, bu yapıların mimari ve kültürel değerlerini tanımlamak, Süleymaniye Külliyesi’ndeki darüşşifa yapısını günümüze ulaşan durumu ile belgelemek ve yeni bir öneri ile külliyei tekrar ele almak amaçlanmıştır. Ayrıca günümüzde hala tedavi amacıyla kullanılan tarihi yapılara örnekler verilmiş, yapıldığı döneme göre geçirdiği değişimler ve güncel durumları incelenmiştir.

Bu çalışma ile birlikte ilerleyen süreçte yapılacak tüm akademik çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Darüşşifaların külliye-darüşşifa-vakıf ilişkisi, darüşşifa yapılarının işlevi, darüşşifaların mimari çözümlemesi, darüşşifa yapılarının dönüşümü kapsamında incelemeler yapılmıştır.

Eylül, 2023

Sidre Dilara Ersoy Bıçme

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. ANADOLU SELÇUKLULARI VE OSMANLI DEVLETİ'NDE KÜLLİYE KAVRAMI VE MIMARISI	2
1.1. KÜLLİYELERİN ÖNEMLİ BİR PARÇASI OLAN ŞİFAHANELER	6
1.1.1. Şifâhâne, Dârüşşifâ Ve Bîmaristan Kavramları	6
1.1.2. Darüşşifaların Kurulma Amacı Ve İşleyiş Şekli	6
1.2. ANADOLU SELÇUKLULARI VE OSMANLI DÖNEMİNDE TIP EĞİTİMİ	7
1.2.1. Anadolu Selçukluları Tıp Eğitimi	7
1.2.2. Osmanlı'da Tıp Eğitimi.....	8
1.3. ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNDE ŞİFAHANELER ..	9
1.3.1. Anadolu Selçuklu Şifahaneleri	9
1.3.1.1. Gevher Nesibe Darüşşifası ve Gıyasiye Tıp Medresesi	10
1.3.1.2. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası.....	19
1.3.1.3. Divriği Melike Turan Şifahanesi	23
1.3.1.4. Anber Bin Abdullah Darüşşifası (Amasya).....	33
1.3.2. Osmanlı Şifahaneleri	39
1.3.2.1. Yıldırım Bayezid Darüşşifası (I.Bayezid), Bursa	40
1.3.2.2. Fatih Darüşşifası	44
1.3.2.3. Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Edirne.....	47
1.3.2.4. Hafsa Sultan Darüşşifası, Manisa	55
1.3.2.5. Haseki Sultan Darüşşifası, İstanbul	58
1.3.2.6. Süleymaniye Darüşşifası (1553-1559), İstanbul	64
1.3.2.6.1. Osmanlı Dönemi Külliyelerinden Süleymaniye Külliyesi'nin Yeniden Kullanım Önerisi	78
1.3.2.7. Atık Valide Darüşşifası, İstanbul	81
İKİNCİ BÖLÜM	87
2. DARÜŞŞİFA YAPILARININ GÜNÜMÜZDEKİ MEKANSAL KARŞILIĞI	87
2.1. DARÜŞŞİFA VE GÜNÜMÜZ HASTANE KAVRAMI ARASINDAKİ SOYUT DEĞER KİYASI.....	87

2.2. GÜNÜMÜZDE DARÜŞŞİFA İŞLEVİ İLE KULLANILAN TARİHİ YAPILAR.....	89
2.2.1. Mihrimah Sultan Medresesi (Kurşunlu Medrese).....	89
2.2.2. Yavuz Selim Medresesi (Yenibahçe Selim Medresesi)	101
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKÇA	123

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Kayseri Çifte Medrese Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	10
Şekil 2. Kayseri Çifte Medrese Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	11
Şekil 3. Çifte Medrese Genel Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	12
Şekil 4. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	12
Şekil 5. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	13
Şekil 6. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	13
Şekil 7. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	14
Şekil 8. Çifte Medrese ve Şifahıye Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	14
Şekil 9. Çifte Medrese Ön Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	15
Şekil 10. Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Taç Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	15
Şekil 11. Gevher Nesibe Darüşşifası Planı, 1/400 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	16
Şekil 12. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Müzesi Ön Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	17
Şekil 13. Gevher Nesibe Darüşşifası Restorasyon Planı, 1/50 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	17
Şekil 14. Gevher Nesibe Darüşşifası Restorasyon Kesiti, 1/50 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)	18
Şekil 15. Yapılan Restorasyon Çalışmaları Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)	18
Şekil 16. I. İzzeddin Keykâvus (Şifahıye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğraflar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	19
Şekil 17. I. İzzeddin Keykâvus (Şifahıye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğrafları (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	19

Şekil 18. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğraflar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	20
Şekil 19. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Şifahane Planı (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917).....	21
Şekil 20. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Şifahane Kesiti (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917).....	22
Şekil 21. Ana Eyvan Duvarındaki Güneş ve Ay Figürleri İçindeki İnsan Yüzü Rölyefleri (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917).....	22
Şekil 22. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	22
Şekil 23. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	23
Şekil 24. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	23
Şekil 25. Cami ve Darüşşifanın Planı (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917)	24
Şekil 26. Kesit Detayı (Gabriel, 1934)	25
Şekil 27. Darüşşifa Ana Eyvan ve Detayı Detayı (Gabriel, 1934).....	25
Şekil 28. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)	26
Şekil 29. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)	26
Şekil 30. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)	27
Şekil 31. Darüşşifa İç Avlu (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakıflar Dergisi V – Resim 22 ve Üst Örtü Detayı, V.G.M arşivi 580301003- RE 0043)	27
Şekil 32. Darüşşifanın Üst Katına Çıkan Merdiven (Gabriel, 1934)	28
Şekil 33. Darüşşifa Üst Kat Planı (Cantay, 1992)	29
Şekil 34. Darüşşifa Kapısı (Gabriel, ,1934).....	30
Şekil 35. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FTE019-2)	30
Şekil 36. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FT026-76).....	31
Şekil 37. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FT019-3).....	31
Şekil 38. Darüşşifa Kapısı Kitabe Detayı (Kuban, 2013)	32
Şekil 39. Darüşşifa Kapısı Kitabe Detayı (Kuban, 2013)	32
Şekil 40. Amasya Bimarhane Restorasyon Projesi Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi).....	33
Şekil 41. Amasya Bimarhane Rölöve Projesi Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	33

Şekil 42. Amasya Bimarhane Rölöve Projesi Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi).....	34
Şekil 43. Darüşşifa Planı ve Restitüsyonu (Gabriel, 1934).....	35
Şekil 44. Restorasyon Projesi Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	36
Şekil 45. Restorasyon Projesi Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	37
Şekil 46. Restorasyon Projesi Detayları (Gabriel, 1934)	37
Şekil 47. Darüşşifa Ön Görünüşü (Gabriel, 1934).....	38
Şekil 48. Darüşşifa Mevcut Hal Girişi (Url-8)	38
Şekil 49. Darüşşifaların Fiziki Özelliklerinin Karşılaştırılması (Aktaş, 2010)	39
Şekil 50. Darüşşifa Tarihi (Erer, 2010)	41
Şekil 51. Darüşşifa Genel Görünüm (Url-9).....	41
Şekil 52. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, İç Avludan Görünüm (Url-4)	42
Şekil 53. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Üstten Görünüm (Url-4).....	42
Şekil 54. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Genel Görünüm (Url-4)	43
Şekil 55. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Giriş Alanından Görünüm (Url-4).....	43
Şekil 56. Darüşşifa'nın Hana Dönüştürülebilme İçin Çizilen Planı (solda), Fatih Darüşşifası'nın 1824'te Yapılmış Planı (sağda) (Cantay,2014).....	44
Şekil 57. Pervititch Haritasında Fatih Külliyesi (Cantay, 2014).....	45
Şekil 58. II.Beyazıt Suyolu Haritasında Fatih Külliyesi (Cantay, 2014)	46
Şekil 59. II.Beyazıt Suyolu Haritasında Fatih Darüşşifası (Cantay, 2014).....	46
Şekil 60. Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Genel Görünüm (Url-10)	47
Şekil 61. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tabhane Binası (Url-10).....	48
Şekil 62. Sultan II. Bayezid Külliyesi, Genel Görünüm (Url-10).....	48
Şekil 63. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi İç Avludan Görünüm (Url-10).....	49
Şekil 64. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi İç Avludan Görünüm (Url-10).....	49
Şekil 65. Tunca Nehri'nin Kenarında II. Bayezid Külliyesi'nin Tamamı (Nişikli, 2019)	50
Şekil 66. Darüşşifa ve Medresenin Planı (Nişikli, 2019).....	51
Şekil 67. Darüşşifanın İkinci Avlusu (Url-2)	52
Şekil 68. Şifahane İç Mekan Görünümü (Url-2)	53
Şekil 69. Şifahane Yataklı Tedavi Bölümü (Url-2)	53
Şekil 70. Şifahane İç Mekan Görünüm (Url-2)	54
Şekil 71. Şifahane İç Mekan Görünüm (Url-2)	55
Şekil 72. Hafsa Sultan Darüşşifası Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi).....	56
Şekil 73. Hafsa Sultan Darüşşifası Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	57

Şekil 74. Hafsa Sultan Darüşşifası Cepheler (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi).....	58
Şekil 75. Darüşşifanın Yıllara Bağlı Yönetim ve İşlev Değişiklikleri (Şenyurt,2014)	59
Şekil 76. Haseki Külliyesi Vaziyet Planı (Şenyurt, 2011).....	60
Şekil 77. Haseki Darüşşifası Genel Görünüm (Şenyurt, 2011)	61
Şekil 78. Darüşşifa Planı (Şenyurt, 2011)	61
Şekil 79. Haseki Darüşşifası 1974 Sonrası Restitüsyon Önerisi (Şenyurt,2011).....	62
Şekil 80. Haseki Darüşşifası (Ersoy, 2011).....	63
Şekil 81. Haseki Darüşşifası Planı (Şenyurt,2011).....	64
Şekil 82. Süleymaniye Külliyesi Genel Görünümü (Kılıç, 2012).....	66
Şekil 83. Süleymaniye Darüşşifası Akıl Hastaları Koşu ve Havalandırma Detayı (Dişli,2014).....	68
Şekil 84. Süleymaniye Darüşşifası'nda Fonksiyonel Dağılım Şeması (Dişli,2014).....	70
Şekil 85. Süleymaniye Darüşşifası'nda Mekanların Fonksiyonel Dağılımı (Dişli,2014).....	71
Şekil 86. 1.Avlu (Ersoy,2022).....	73
Şekil 87. Dış Cepheden Görünüm (Ersoy,2022)	73
Şekil 88. Kapatılmış Revak Görünümü (Ersoy,2022)	74
Şekil 89. Ön Avlu Revak Görünümü (Ersoy,2022).....	75
Şekil 90. İç Avlu Genel Görünüm (Ersoy,2022)	76
Şekil 91. Dükkanların Olduğu Cepheye Bağlantı Yolu (Ersoy,2022)	76
Şekil 92. Alt Kat Dükkanların İç Mekan Görünümü (Ersoy,2022)	77
Şekil 93. Hücre İç Mekan Görünümü ve Ocak Detayı (Ersoy,2022).....	78
Şekil 94. Zemin Kat Planı, Restorasyon Önerisi (Ersoy Bıçme, 2023)	80
Şekil 95. Atik Valide İmareti ve Darüşşifası Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	81
Şekil 96. Atik Valide Darüşşifası Planı (Ülgen).....	82
Şekil 97. Darüşşifa İç Mekan Fotoğrafları (Ersoy,2021).....	83
Şekil 98. Darüşşifa İç Mekan Fotoğrafları (Ersoy,2021).....	83
Şekil 99. Darüşşifa Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	84
Şekil 100. Darüşşifa Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)	84
Şekil 101. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)	85
Şekil 102. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)	85
Şekil 103. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)	86
Şekil 104. Darüşşifa Değişim Sonrası, Jeneratör Eklenmesi (Ersoy,2021)	86
Şekil 105. Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi Plan Oluşum Şeması (Yılmazörnek, 2010) .	89

Şekil 106. Mihrimah Sultan Medresesi, Kubbe ve Bacaları (Yılmazörnek, 2010).....	90
Şekil 107. Mihrimah Sultan Medresesi Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	91
Şekil 108. Mihrimah Sultan Medresesi Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	91
Şekil 109. Medrese Plan Şeması (Ülgen)	92
Şekil 110. Avludaki Mermer Selsebil (Ersoy Bıçme, 2023).....	93
Şekil 111. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Bıçme, 2023)	95
Şekil 112. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Bıçme, 2023)	96
Şekil 113. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Bıçme, 2023)	96
Şekil 114. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Bıçme, 2023)	97
Şekil 115. Yapıya Yapılan Eklemeler ve Oluşan Görüntü Kirliliği (Ersoy Bıçme, 2023)	98
Şekil 116. Şekil 117. Yapıya Yapılan Eklemeler ve Oluşan Görüntü Kirliliği (Ersoy Bıçme, 2023).....	99
Şekil 118. Röntgen Odası (Ersoy Bıçme, 2023).....	100
Şekil 119. Doktor Odalarının Girişleri (Ersoy Bıçme, 2023)	101
Şekil 120. Vatan Kliniği Yerleşim Planı (Ersoy Bıçme, 2023)	102
Şekil 121. Vatan Caddesi Üzerindeki Konumu (Ersoy Bıçme, 2023)	104
Şekil 122. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	104
Şekil 123. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	105
Şekil 124. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	105
Şekil 125. Vatan Kliniği Ambulans Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	106
Şekil 126. Vatan Kliniği Ambulans Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	106
Şekil 127. Vatan Kliniği Üst Kottan Görünüm (Ersoy Bıçme, 2023).....	107
Şekil 128. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	108
Şekil 129. Vatan Kliniği Poliklinik Girişi ve Eklemeleri (Ersoy Bıçme, 2023)	109
Şekil 130. Vatan Kliniği Eklemeleri (Ersoy Bıçme, 2023).....	110
Şekil 131. Vatan Kliniği Girişi Jeneratör Yerleşimi (Ersoy Bıçme, 2023)	111
Şekil 132. Vatan Kliniği Sonradan Eklenen Kantin Birimi (Ersoy Bıçme, 2023)	112
Şekil 133. Vatan Kliniği Sonradan Eklenen Laboratuvarı (Ersoy Bıçme, 2023).....	113
Şekil 134. Vatan Kliniği Poliklinik Odaları Üst Kottan Görünüm (Ersoy Bıçme, 2023)	114
Şekil 135. Vatan Kliniği Acil Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)	115
Şekil 136. Vatan Kliniği Acil Koridoru (Ersoy Bıçme, 2023).....	116
Şekil 137. Vatan Kliniği Poliklinik Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)	117
Şekil 138. Vatan Kliniği Poliklinik Odaları Girişi (Ersoy Bıçme, 2023).....	118

GİRİŞ

Tezin Amacı

Külliye; hastane, tıp medresesi, cami, misafirhane, imaret, hamam, köprü gibi çok sayıda birimden oluşur. Birçok farklı fonksiyonu barındıran külliye yapılarında o dönemde yaşayan insanlara daha iyi hizmet sunulması amaçlanmıştır.

Bu tez ile Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde yapılan külliye yapılarının mimari ve kültürel bütünlüğünden yola çıkılarak, külliyenin bir parçası olan darüşşifaların külliye-darüşşifa-vakıf ilişkisi, darüşşifa yapılarının işlevi, darüşşifaların mimari çözümlenmesi amacı ile incelemeler yapılmıştır. Gelecekte yapılacak restorasyon çalışmaları ve bilimsel araştırmalar için bu tezin yararlı bir kaynak oluşturulması amaçlanmıştır.

Tezin Kapsamı:

Bu tez kapsamında külliye yapılarının bir parçası olan, “Anadolu Selçuklu’da ve Osmanlı’da Darüşşifa” kavramı irdelenmiş, o dönemlerdeki tıp eğitimine yer verilmiş, darüşşifa yapılarının mimari ve kültürel değerlerini tanımlanmış, özellikle Süleymaniye Külliyesi’ndeki darüşşifa yapısının günümüze ulaşan durumu ile belgelemesi yapılmış ve yeni bir öneri ile darüşşifa yapısı tekrar ele alınmıştır. Ayrıca darüşşifa kavramı ile günümüzdeki hastane kavramının soyut değeri kıyası yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca günümüzde sağlık tesisi olarak hala kullanımda olan bazı tarihi yapılar incelenerek, bugünkü kullanımlarında uğradıkları mekânsal değişimler belgelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU SELÇUKLULARI VE OSMANLI DEVLETİ'NDE KÜLLİYE KAVRAMI VE MİMARISI

Külliye, farklı işlevleri barındırmak üzere birbiriyle bağlantılı ya da ilişkili birçok birimden oluşan yapılar topluluğudur. Sosyal amaçlar için inşa edilmiştir.

[Camiler, külliye yapılarının temelidir (Akozan, 1969, s. 304).][Külliye mimarisinde en önemli yapı cami olup, medreseler ve bununla birlikte mektepler, darüşşifalar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, şadırvanlar, sebiller ve görevlilerin konaklayacağı lojmanlar da külliyelerin kapsamında yer alan önemli birimlerdir (Cezar, 1985, s. 397)].

Külliyeyi oluşturan birimlerden cami, Müslümanların toplandıkları ibadet yeridir. Cami çevresinde şadırvan, tuvaletler ve bazılarında muvakkithane gibi diğer yardımcı birimler de yer alır. İslamiyet'in ilk yıllarından bugüne camiler, toplumsal konuların da konuşulduğu ve medreselerin de kullandığı önemli birer mekân olmuştur. "Medreseler, yüksek eğitim kurumlarıdır" (Akozan, 1969, s. 304).

Külliye'nin başka bir parçası olan imaretler ise, yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulmuş olan aş evleridir. "İmaretler, kapsamlı yemek hizmeti veren kuruluşlardır. Fırınları, depoları, kilerleri, ambarları, ahırları ile donanımlı olarak organize edilmiştir" (Yediyıldız, 1989, s. 110).

Tabhane, konaklama amaçlı yapılan tesislerdir. Kervansaraylar, şehirlerarası yolların üzerinde konaklama amaçlı yapılan tesislerdir. "İbadet etmek amacıyla kurulan diğer külliye birimi ise tekke ve zaviyelerdir. Bu kuruluşlarda insanların dini eğitiminin ve ahlakının geliştirilmesi amaçlanmıştır" (İhsanoğlu, 1998, s. 230).

Külliyelerin bir diğer önemli birimi darüşşifalardır. Bunlar büyük külliyeelerde yer alır ve tam donanımlı hastane olarak düşünülmektedir. Ayrıca darüşşifalar, tıp öğrencilerinin uygulama yaptıkları tıp fakültesi işlevi ile de hizmet vermektedir. "Darüşşifalar, Şifahane, Maristan, Bimaristan, Darüssıhha, Darülafiye,

Me'menülistirahe, Darüttıb veya Bimarhane olarak da adlandırılır" (Cantay, 1992, s. 1-2).

Büyük külliyelerin inşasında ilk olarak hamamların yapıldığı görülmektedir. Burada yaşayan bölge halkının temizlik ihtiyacının karşılanması amaçlanmış olup, öncelik hep bu yapıya verilmiştir. Hamamlara mimari anlamda bakıldığında aslında birçok birimler ilişki içinde çalışan komplike yapılardır. İçerisinde ılıkılık, soğukluk, sıcaklık alanı, suyu depolamak adına sıcak ve soğuk su depoları, ısıtma merkezi ve tuvalet, duş alanları yer alır.

Kullanıcılar bedeli karşılığında hamamı kullandıkları için, hamamlar gelir getirici yapılar arasındadır. Külliyelerin bir diğer parçası ise çeşmelerdir. Hayır amacıyla inşa edilmektedir. Ayrıca dükkanlar, arasta, çarşılar da külliye geliri sağlayan binalardır.

Genel kapsamda bakıldığında buradaki her yapı grubuna külliye de yer verilmesi zordur. Ancak bütünsel olarak bakıldığında Osmanlı Devleti'nin yayıldığı coğrafya, iklim şartları ve topoğrafya gibi unsurlar da düşünüldüğünde yine de benzer hizmetleri sunan külliye mimarisi korunmaya çalışılmıştır. Yapılan hayırlı hizmetlerin, öldükten sonra da yapan kişiye sevabı olduğu bilindiğinden bu inancın sürekliliği için de çabalanmıştır. Bu nedenle de külliyeler manevi bir önem taşımaktadır.

16.yüzyılda yapılan külliyeler Selatin Külliyesi, Beylerin yaptırdığı külliyeler ve Devletin ileri gelen tanınmış insanların yaptırdığı külliyeler olarak ayrılmaktadır.

Bunların dışında yaşayan halktan ekonomik gücü imkan veren kişilerin yaptırdığı mescit-medrese, mescit-çeşme gibi küçük ölçekli külliyeler de vardır.

Selatin külliyesi, padişahın ve ailesinin yaptırdığı külliyelerdir. En büyük ve en kapsamlı külliyelerdir. Darüşşifalar da sadece bu külliyelerde yer alır.

Beyliklerin külliyesi, küçük devletler durumundaki beyliklerin beylerinin yaptırdığı külliyelerdir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Yakub Bey Külliyesi, Kastamonu İsmail Bey Külliyesi, İbrahim Bey Külliyesi, Adana Ulu Camii Külliyesi beylik külliyesi olarak bilinmektedir.

Devlet büyüklerinin yaptırdığı külliyeleer ise beylik külliyeleerinden daha kapsamlıdır. Hem işlevsel olarak hem de görsel anlamda çok daha gelişmiştir.

Külliyeleer ya şehir içinde ya da menzilde konumlanmalarına göre ikiye ayrılır. Buldukları yere göre ihtiyaçları değiştiğinden mimari çözümleri de değişmektedir. Menzil külliyeleerinde konaklama ve ticari işlevler çok önemlidir. İmaret, hamam, kervansaray ve cami yapılarak, ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır. Buralarda medrese, türbe ya da darüşşifalara rastlanmamaktadır. “Mimar Sinan tasarladığı ve hayata geçirdiği külliyeleerde hama, kervansaray ve çarşı ilişkisine önem vermiştir” (Eyice,1989, s.171).

Şehir içi külliyeleer ise, yaşayan halkın gelişimini etkileyen eğitim yapıları ile (medrese ve mektepler) oldukça önemlidir. Kültürel ve sosyal hayatı canlandırmak amaçlanır. Medreseler sadece eğitim verilen mekanlar değil, aynı zamanda bilimsel çalışmaların da yürütüldüğü yerlerdir.

“Külliyeleer, bünyesindeki medrese birimi ile aslında çok önemli bir bilimsel değere sahiptir. Osmanlılar sahip oldukları konum nedeniyle sürekli göz önünde rekabet ortamında olmuşlardır. Bu durum da onların bilim ve coğrafya alanlarında kapsamlı çalışma yapmalarını gerektirmiştir” (Demir, 2002, s.74-75).

“Külliyeleer, aslında toplumun sosyal bütünlüğünün sağlanması adına birçok sorumluluğu üstlenmiştir” (Yediyıldız,1996). Külliyeleerin en önemli unsuru olan camiler, aslında insanların biraraya geldiği en önemli mekanlardan birisidir. Devletin halkına ileteceği tüm düşünceler camilerdeki hutbeler sayesinde halka duyurulmaktadır. Cuma namazı sonrasında yapılan dualar sayesinde de devlet ve halk arasında var olan bağlılık artmaktadır.

Darüşşifalar ise, çevre bölgelerden gelen hastaların hem de sürekli yatan ve tedavisi devam eden hastaların tüm bakımını karşılamak üzere kurulmuştur. Buralarda da yine insanların bir arada olduğu sosyal hayatın önemli bir kısmı yer almaktadır.

İmaretlerde de hazırlanan yemekler fakir halka ya da medreselerde eğitim gören öğrencilere ulaştırılmaktadır.

Kısacası külliyeleer farklı işlevde çok sayıda birimi bünyesinde barındırdığından, aslında bulunduğu bölge için de çok önemli bir istihdam kaynağıdır. Bu kişiler de yine medreselerde yetiştirilerek topluma kazandırılmaktadır. Külliyeleer bir nevi günümüz üniversite eğitimi kadar kapsamlı ve önemlidir. “Özellikle bazı

medreselerde eğitim çok ileri seviyelerde veriliyor olup, tıp, matematik ve doğa bilimlerinde uzmanlık dersleri de alınabilmektedir.” (Tekeli ve İlkin, 1999, s.16).

Edirne II. Bayezit, İstanbul Fatih ve Süleymaniye Külliyesi’nde hizmet çok kapsamlıdır. Yemek, konaklama, temizlik ve tedavi görme gibi birçok ihtiyaç karşılanabilmektedir. Eğitim bu külliyelerde ücretsizdir. Eğer külliye hayır amaçlı kurulduysa, ücretsiz olarak hizmet verir. Yapıların bakımı, onarımı ya da diğer eksikleri de külliyelerin bağlı olduğu vakıflar tarafından karşılanmaktadır.

“Mimari anlamda külliye mimarisinin temelleri Osmanlı’da Bursa’da temellenmiş ve geliştirilerek özgünleşmiştir” (Akozan, 1969, s. 306). Osmanlı döneminde fetihler yapılırken gidilen ve fethedilen yerlere ilk olarak cami inşa edilmiştir. Ardından medresesi de yapılarak gitgide yerleşim alanı genişletilmiştir. Osmanlı Devleti’nde sınırlar genişledikçe, fetihler arttıkça külliyelerin de inşası artmıştır.

“Osmanlı Dönemi’nde 16. Yüzyıl, ülkenin aslında pek çok alanda gelişip imkanlarını artırdığı bir dönemi olmuştur. Hem yeni yerler fethedilmiş, hem de her fethedilen yerde menzil ve şehir külliyesi inşa edilmeye başlanmıştır” (Ahunbay,1989, s.136). “16.yüzyıl süreci sadece yapı inşa etmek için değil, aynı zamanda bunların da işlevlerini yerine getirecek teknik ve ekonomik donanım olarak da uygun bir dönem olmuştur” (Cezar,1985,s.398).

1.1. KÜLLİYELERİN ÖNEMLİ BİR PARÇASI OLAN ŞİFAHANELER

1.1.1. Şifâhâne, Dârüşşifâ Ve Bîmaristan Kavramları

Şifahaneler tarih boyunca bakıldığında hep farklı isimlerle adlandırılmıştır. Bunlar, “şifa evi, şifa kapısı, sıhhat yurdu, sağlık yurdu, bimarhane, maristan, darülmerza, darülafiye, darüssihha” olarak nitelendirilmiştir.

1.1.2. Darüşşifaların Kurulma Amacı Ve İşleyiş Şekli

Darüşşifalar, karşılık beklenmeden vakıf bilinci ile kurulan, Allah’ın rızasını almayı amaçlayan bir hayır kurumu olmuştur.

Darüşşifaların yönetim tarzının ve işleyişinin belirlenmesi adına vakfiyeler düzenlenmiş ve bu doğrultuda işleyiş belirlenmiştir.

Darüşşifa yapıları, padişahlar ve bu alenin bireyleri ve ekonomik gücü yerinde olan hayırsever varlıklı insanlar tarafından, bedelsiz olarak hizmet vermek üzere inşa edilen kuruluşlardır. Gelirlerinin nasıl sağlanacağı ve giderlerinin nasıl dağıtılacağı da vakfiyesinde belirlenirdi.

Darüşşifalar, bakıma muhtaç olan ve kimsesi olmayanlar ile yolcular için kurulmuş tesislerdi. Din, dil, ırk ayrımı yapmadan tüm halka sağlık hizmeti sunulurdu. Haftada iki gün poliklinik hizmeti de vermekteydiler. Ayrıca müzikle tedavi gibi farklı tedavi metotları da uygulanmaktaydı.

1.2. ANADOLU SELÇUKLULARI VE OSMANLI DÖNEMİNDE TIP EĞİTİMİ

1.2.1. Anadolu Selçukluları Tıp Eğitimi

Selçuklu uygarlığında tıp bilimine ve halk sağlığına büyük bir önem verilmiştir. Bu amaçla “Darüşşifa”lar kurulmuştur.

Selçuklu Türklerinin Bağdat'ta tesis ettiği Nizamiye Medresesi bazı bilim tarihçilerine göre dünyanın belki de en eski devlet üniversitesiydi. Bu medreselerin yanı sıra tıp, tasavvuf, din ve hadis eğitimleri de verildi.

Bu kurumlarda öncelikli olarak hasta bakımları yapılırdı. Ayrıca tedaviye dönük ilaçlar hazırlanarak, tüm sağlık sürecini kapsayan diğer hizmetlere de yer verilirdi.

Hastalar, darüşşifalara girmeden dış alanda muayeneye alınır, ciddi hastalığı olanlar işlemlerinin devamı için hastaneye kabul edilirdi. Ardından banyo yaptırılarak enfeksiyon riski azaltılır ve yeni kıyafetler ile hastaneye yatırılırdı.

“Selçuklu Devleti hem coğrafi şartları hem de ticari anlamdaki zengin ortamından dolayı ülkeler arası geçiş konumundaydı. O nedenle de birçok çeşitli hastalık vakaları görülmekteydi. Bu nedenle de tıp alanında çok hızlı bir gelişme sağlanması gerekmektedir” (Koyuncu, 2002).

“Tıp eğitimi daha çok uygulama yapılarak hastanelerde veriliyordu. Bu uygulamalarda öğrenciler hem hastalar hem de kadavrular üzerinde çalışma ve inceleme yapma şansı elde ediyorlardı” (Kayhan, 2011).

Darüşşifalar bilgi ve beceri sahibi hekim ve sağlık kadrosuna sahiptirler. Halk, hastalık durumlarında bu hekimlere güvenerek rahatça başvurabiliyorlardı. Hastaların ilaçları da buralarda yapılır ve parasız hastalara dağıtılırdı. Bu sağlık müesseselerinin vakıflarından anlaşıldığına göre bu hastanelerde başhekim, hekim, cerrah, kehhâl ve eczacı gibi personel çalışmakta olup, Selçuklu tebaasından olan herkes bu hizmetlerden yararlanmaktaydı. Bunun yanında, komşu ülkelerle olan ticaretinin canlılığı ve bu canlılık neticesinde ülkede salgın hastalıkların baş göstermesini önlemek devletin aslî göreviydi. Hekimler hem savaş hem de barış zamanında halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenmek zorundaydılar.

Ortaçağ İslam Medreselerinde sürdürülen eğitim iki ana konuya bağlanıyordu:

- a) Ulûm ul-ava‘il (matematik, astronomi, fizik, felsefe, tıp vd.) içeren ve bu çeşit eğitimin gerçekleştirildiği “Dâr ülim medreseleri”,
- b) İslami ilimlerle (usul, fıkıh, hadis) ilgili eğitimin yapıldığı medreseler.

1.2.2. Osmanlı’da Tıp Eğitimi

Darüşşifalar külliyelerin önemli bir parçası olarak hizmet vermiştir. Darüşşifalarda hem tıp eğitimi verilmekte, hem de hastalar tedavi edilmekteydi. Tıp eğitimine oldukça önem verilmiş ve nitelikli hekimlerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Tedavi yöntemleri üzerinde kapsamlı çalışılmış, aynı zamanda da ilaç hazırlama konusunda da eğitim verilmiştir.

Bursa Yıldırım Darüşşifası, İstanbul Fatih Darüşşifası ve Edirne II.Bayezid Darüşşifası bunun örneklerindedir.

Osmanlı’da tıp eğitimi tarihsel gelişim açısından bakıldığında 3 döneme ayrılır:

- Beylikler Dönemi,
- Klasik Dönem
- Tıbhane-i Amire’nin kuruluşuyla Batılı anlamda eğitimin başlatıldığı

Modern Dönemdir.

1.3. ANADOLU SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİNDE ŞİFAHANELER

1.3.1. Anadolu Selçuklu Şifahaneleri

Anadolu Selçuklu Döneminde devlet halkın sağlık sorunlarını çözmeyi kendine ilke edinmiş ve ülkede salgın hastalıkların yayılmasını önlemek adına büyük çaba sarf etmiştir.

Seyyar Dârü's-şifâlar

Anadolu Selçuklu döneminde Irak Selçuklularında 200 deve ile taşınabilen, içerisinde her türlü teçhizatı barındıran gezici bir hastane yapıldığı bilinmektedir. Mısır Memlûk Sultanları da aynı şekilde seyahat ederken gezici hastanelerini beraberlerinde götürmekteydi.

Kervansaray Dârü's-şifâları

Selçuklu Devleti'nde kervansaylar sadece yolcuların konakladığı yerler değil, aynı zamanda yolcuların tedavisinin de yapıldığı, ilaç tedarik edilebilen kuruluşlar olmuştur.

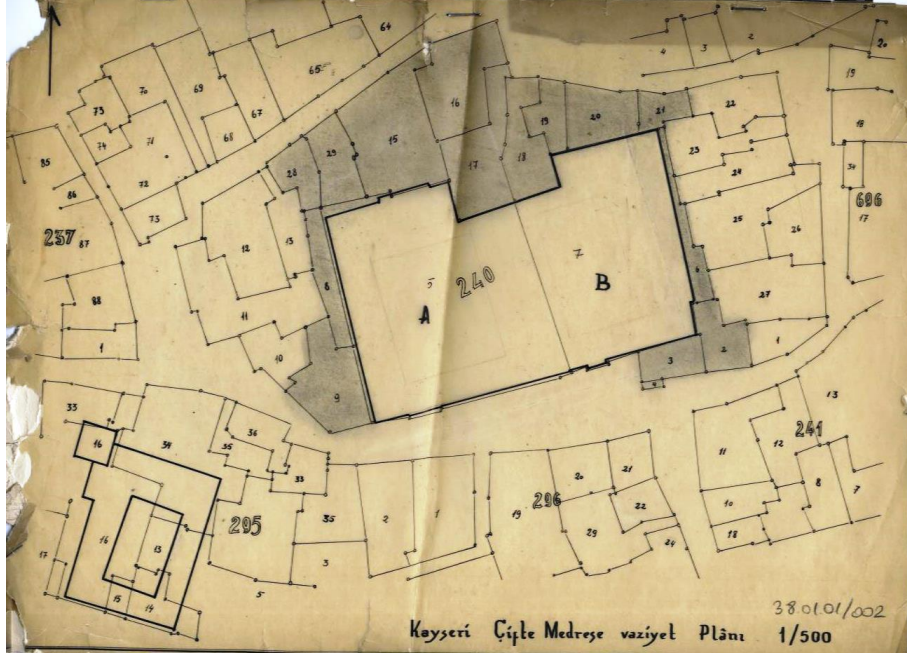
Saray Dârü's-şifâları

Kervansaray ve seyyar darüşşifaları dışında saray mensuplarının ve çalışanlarının da sağlık sorunlarını gidermek adına saray darüşşifaları kurulmaya başlanmıştır.

Sivas Dârü's-şifâsı Vakfiyesi, özellikle Türkiye Selçuklu dârü's-şifâlarının kadro, çalışma düzeni, eğitimi, yönetimi, vakıfları ve hekimleri hakkında doğrudan bilgi veren kaynaklar arasındadır. Vakfiyeden anlaşıldığına göre Selçuklu dârü's-şifâlarında dahilî ve cerrahî hastalıklar ile göz hastalıkları tedavi ediliyor, ihtisas sahibi olarak cerrah, kehhâl yani göz hastalıkları uzmanı ve genel hastalıklar mütehassısları çalışmaktaydılar. Hastanenin bütün giderlerini karşılamak için vakfedilen bağışların ve hastanenin düzenli bir şekilde çalışmasını sağlayan bir mütevellî tayin edilmekteydi. Âdeta hastanenin idarî işler müdürü gibi görev yapan bu mütevellî; hekim ve memur tayinlerini ilaç yapılacak maddelerin alım ve satımını, hastanenin onarımını ve artan gelirle de yeni gelir getirici kaynaklar gibi görevleri yüklenmişti. Bu görevlerine karşılık mütevellîye yılda 4.000 dirhem ile ekimlik buğday maaş olarak verilmekteydi.

1.3.1.1. Gevher Nesibe Darüşşifası ve Gıyasiyye Tıp Medresesi

Kayseri'nin Yenice mahallesinde yer alan külliye, günümüzde Erciyes Üniversitesi Tıp Tarihi Müzesi olarak kullanılmaktadır. Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Gıyâseddin Keyhusrev

tarafından kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan adına yaptırılmıştır (Köker, 1996).

Şekil 1. Kayseri Çifte Medrese Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

(T.R.T. ye 10.3.1969
teşkilinde
vaziyet)

Kayseri - Çifte Medrese
(Gıyasiye Darüşşifası ve Tıp Medresesi)

1206 M. yılında Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhusrev tarafından, kızkardeşi Gevher Nesibe Sultan adına ve biri darüşşifa, diğeri tıp medresesi olmak üzere yaptırılmıştır.

Dar bir koridorla birbirine bağlanmış olan bu iki bina, ortadaki iç avluyu çerçevesiyen, önleri revaklı odalar ve eyvanlardan ibaret plan kompozisyonlarına sahiptir.

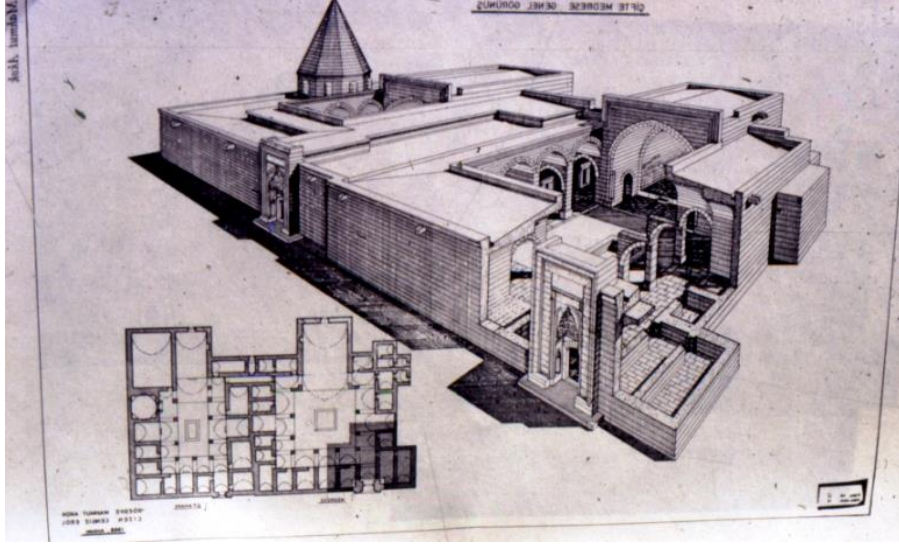
Batıdaki şifahaneye güney cepheden, içteki kare avlunun köşesine rastlayan ve devrinin tipik Selçuklu tezyinatı ile işlenmiş güzel bir cümle kapısı ile girilir. Kapının üzerinde, darüşşifanın sembolü olarak kabul edilen yılan veya ejder motiflerine havi kabartma rozetin bugün ancak bazı izleri görülebilmektedir. Ortasında kare planlı bir havuz bulunmaktadır. Ve kare şeklindeki iç avluyu üç taraftan kesme taş ayaklara müstenid tonozlu revaklar çevirir. Bunların gerisinde, cepheleri yine kesme taşla kaplanmış ve bazıları dikdörtgen birer pencere ile avluya açılan, muhtelif büyüklükteki tonozlu hücreler yer almıştır. Avlu akslarına yerleştirilmiş olan eyvanlardan kuzeydeki bilhassa geniş ve yüksek tutulmuştur.

Medrese kısmına, iç avlunun yine köşesine rastlayan fakat şifahanenininkine nisbetle çok daha sade bir şekilde tertiplenmiş ve yine güney cepheyi açılan ikinci bir kapı ile girilir. Bu kısımda dikdörtgen bir iç avlu etrafında şifahanenininkinin benzeri bir plan şamasına göre aksiyal dört eyvan ve taş ayaklara müstenid revaklar gerisinde muhtelif büyüklükte hücreler mevcuttur. Medresenin doğu tarafındaki hücreler arasında, sekizgen bir gövde üzerinde piramidal kesme taş külahla yükselen kumbetin, Gevher Nesife Sultan için yaptırıldığı tahmin olunmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilen bu eser için 1.500.000 TL. sarf edilmiştir.

Şekil 2. Kayseri Çifte Medrese Vaziyet Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 3. Çifte Medrese Genel Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 4. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

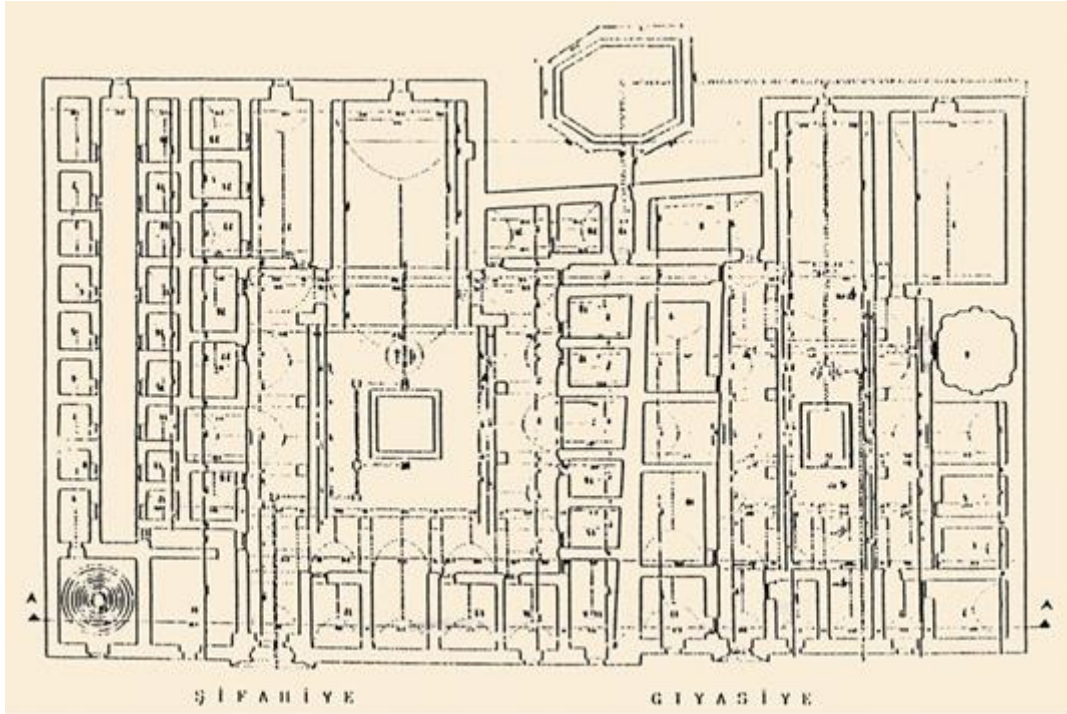
Şekil 5. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 6. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 7. Çifte Medrese İç Mekan Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 8. Çifte Medrese ve Şifahiye Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

“Medrese ve şifahiye yapıları bitişik nizamlı olarak yapılmış olup, koridorla birbirine bağlanmıştır. Dört eyvanlı olarak kapalı avlu şeklinde tasarlanmıştır. Tonozlu çeşitli boyutlarda odaları olan ve havuzlu avluya sahip olan bir külliye örneğidir. Mutfak yapıda yer almamıştır. Odalara ocak ve baca eklenmemiştir. Yemeklerin külliyyede pişirilmediği, dışardan yapıya getirildiği düşünülmektedir” (Şekil 8) (Köker, 1996).

Solda yer alan darüşşifanın taç kapısı çok özellikli bir cephe görünümü katmaktadır (Şekil 9).

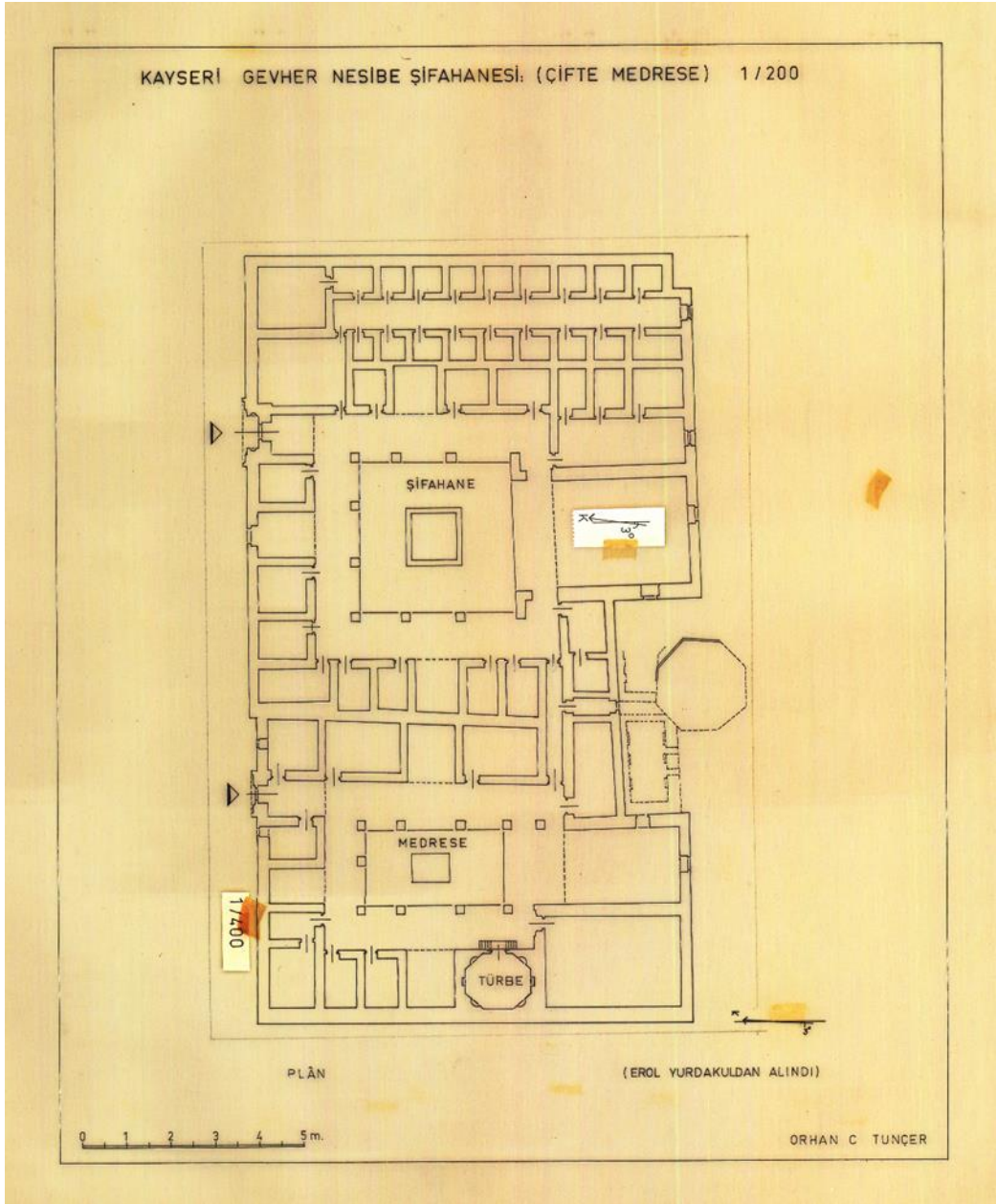

Şekil 9. Çifte Medrese Ön Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Şekil 10. Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Taç Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Taçkapı sivri kemerli bir kuşakla çevrenmiştir. Üst köşelerde ise, büyük rozetler yer almaktadır (Şekil 10).

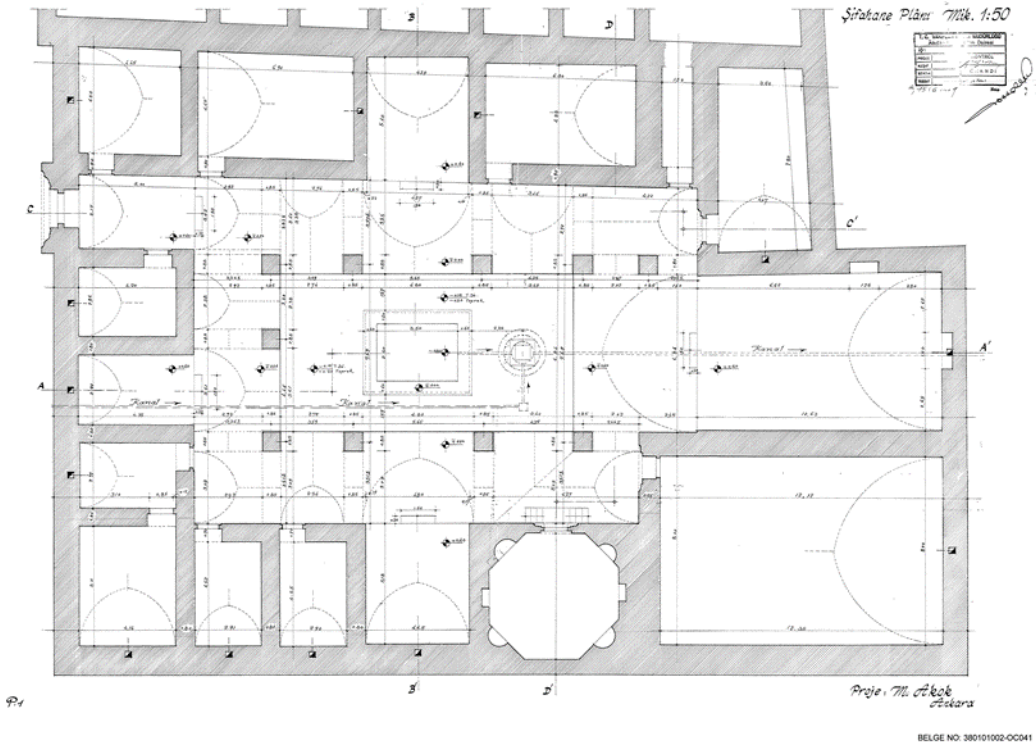
Şekil 11. Gevher Nesibe Darüşşifası Planı, 1/400 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Darüşşifa, avlulu ve ortasında havuzu ile kare plan şemasına sahiptir (Şekil 11).

Şekil 12. Gevher Nesibe Tıp Tarihi Müzesi Ön Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Kayseri'de Gevher Nesibe Sultan Şifahanesi "Çifte Medrese" Restorasyon Projesi.

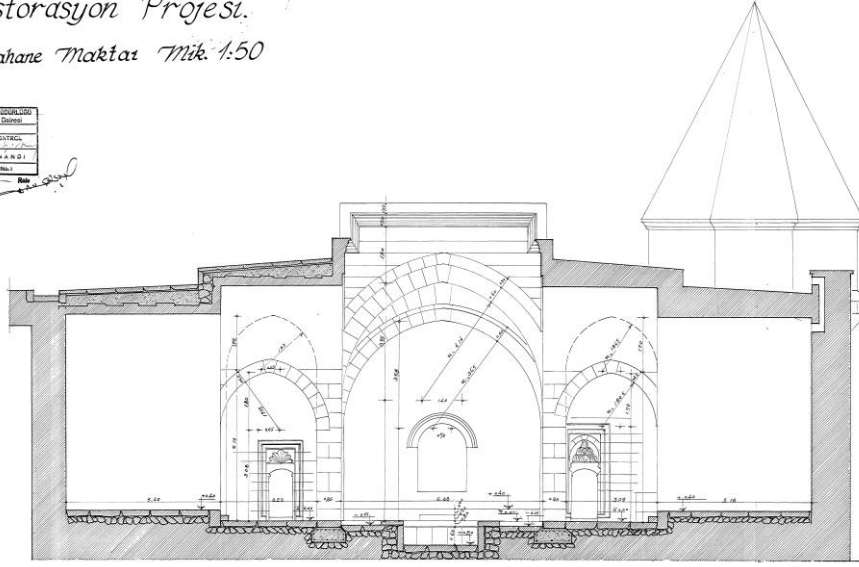

Şekil 13. Gevher Nesibe Darüüşşifası Restorasyon Planı, 1/50 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

*Kayseride Gevher Nesibe Sultan Şifhanesi Çifte Medrese,,
Restorasyon Projesi.*

Şifhane Maktat Mik: 1:50

T.C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
Bina ve Yapı İşleri Dairesi	
Proje No:	...
Proje Adı:	...
Proje Yeri:	...
Proje Tarihi:	...
Proje Durumu:	...
Proje No:	...
Proje Adı:	...
Proje Yeri:	...
Proje Tarihi:	...
Proje Durumu:	...

B-B Maktat

P.5

BELGE NO: 380101002-OC015

*Proje: M. Atok
Ankara - 19.*

Şekil 14. Gevher Nesibe Darüşşifası Restorasyon Kesiti, 1/50 Ölçek (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi, 1993)

Medrese bölümünde öğrencilere anatomi, fizyoloji, tıp, felsefe, din ilimleri, Arapça ve Farsça dersleri okutulmuştur. Tıp eğitimi ise bizzat hastalar üzerinde çalışılarak geliştirilmiştir.

Şekil 15. Yapılan Restorasyon Çalışmaları Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

1.3.1.2. I. İzzeddin Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası

Şifahiye Medresesi, hastaların bakımında ve tıp eğitimde büyük öneme sahip olan darüşşifalardan birisidir. I.İzzeddin Keykavus tarafından yaptırılmıştır.

Şekil 16. I. İzzeddin Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğraflar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 17. I. İzzeddin Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğrafları (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 18. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Restorasyon Öncesi Fotoğraflar (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

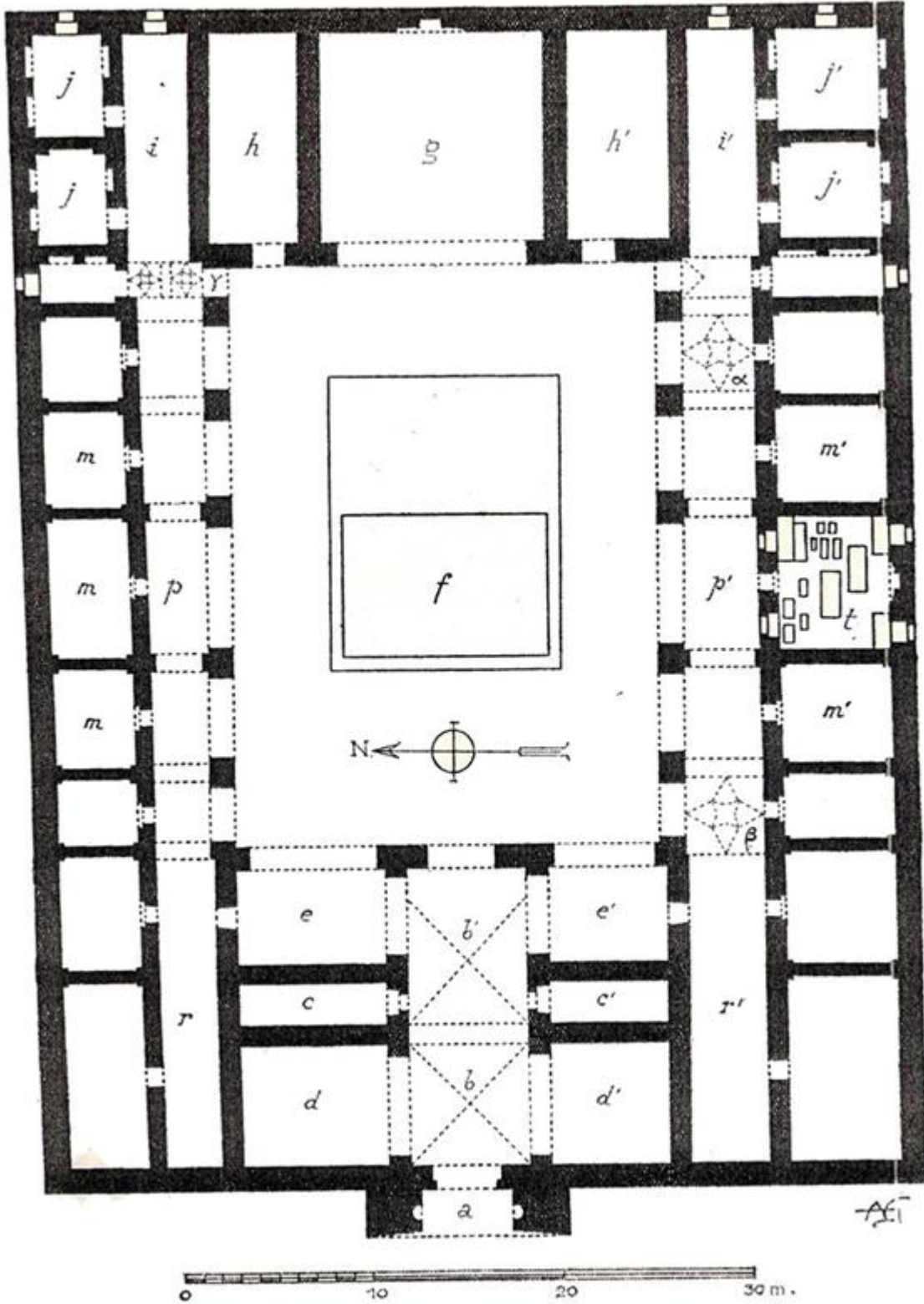

FIG. 91. — HOPITAL DE KAİKAWUS Ier : Plan.

Şekil 19. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahiye) Darüşşifası Şifahane Planı (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917)

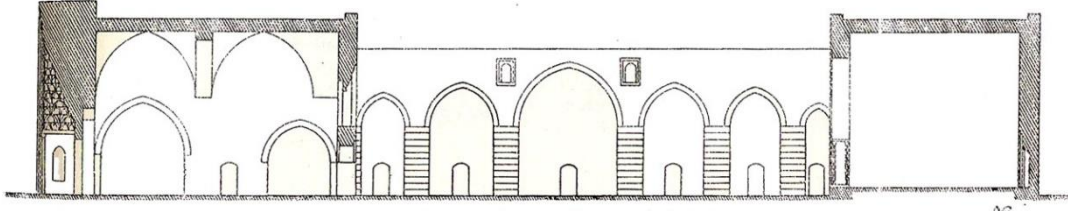

FIG. 92. — HOPITAL DE KAIKAWUS Ier : Coupe longitudinale.

Şekil 20. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahîye) Darüşşifası Şifahane Kesiti (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917)

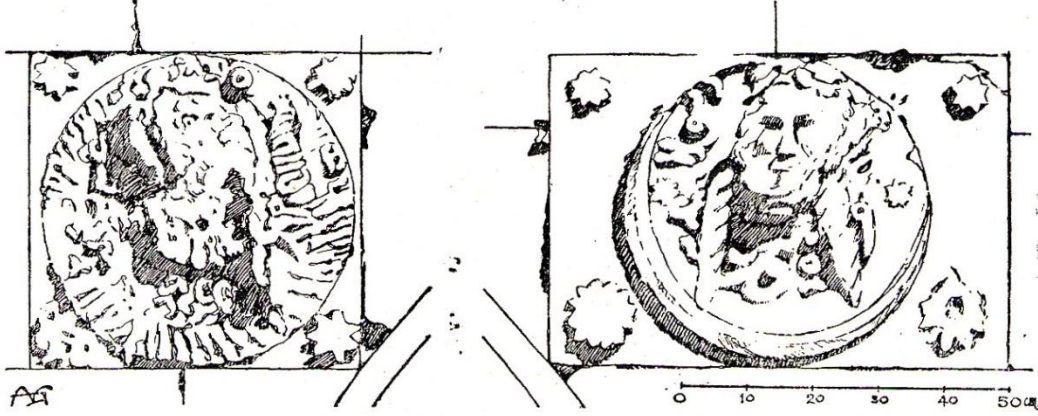

FIG. 93. — HOPITAL DE KAIKAWUS Ier : Reliefs.

Şekil 21. Ana Eyvan Duvarındaki Güneş ve Ay Figürleri İçindeki İnsan Yüzü Rölyepleri (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917)

Girişi kadın ve erkek başı şeklinde yapılan rölyeplere sahip gösterişli bir taç kapıdan olan, dört eyvanlı revaklı bir avlu plan şemasına sahiptir.

Şekil 22. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahîye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 23. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahîye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

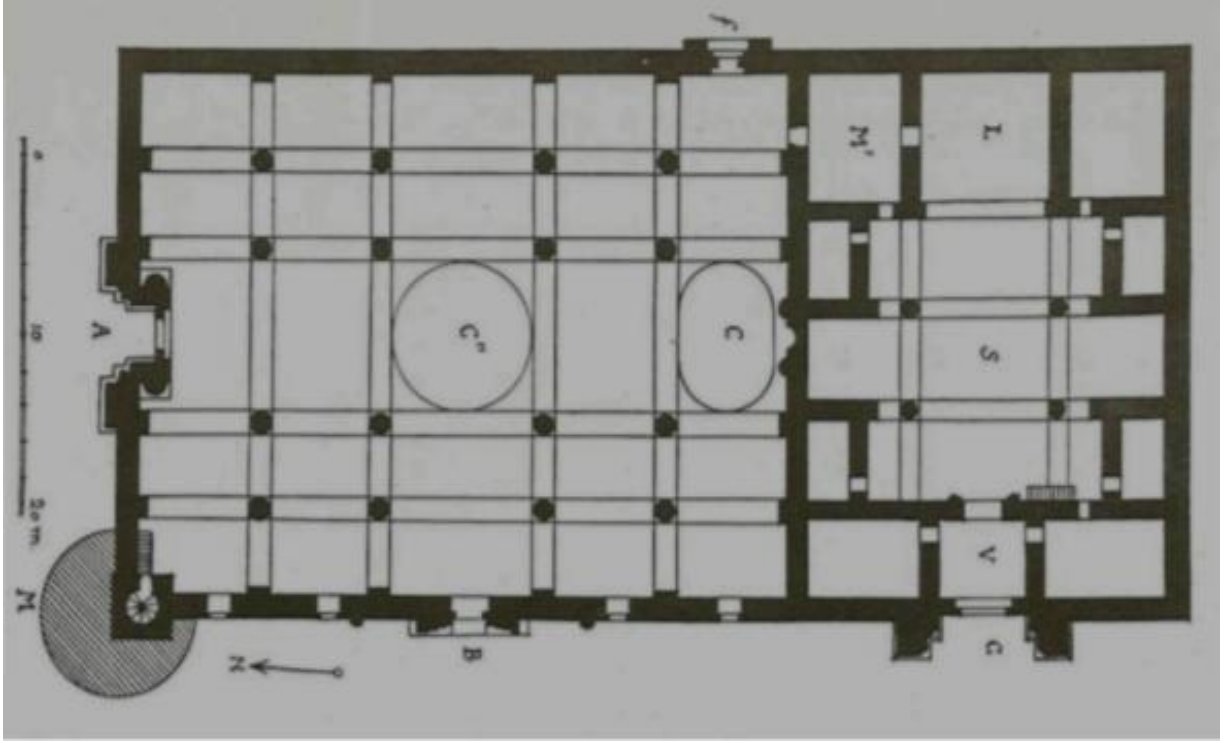

Şekil 24. I. İzzeddîn Keykâvus (Şifahîye) Darüşşifası, Restorasyon Sonrası (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

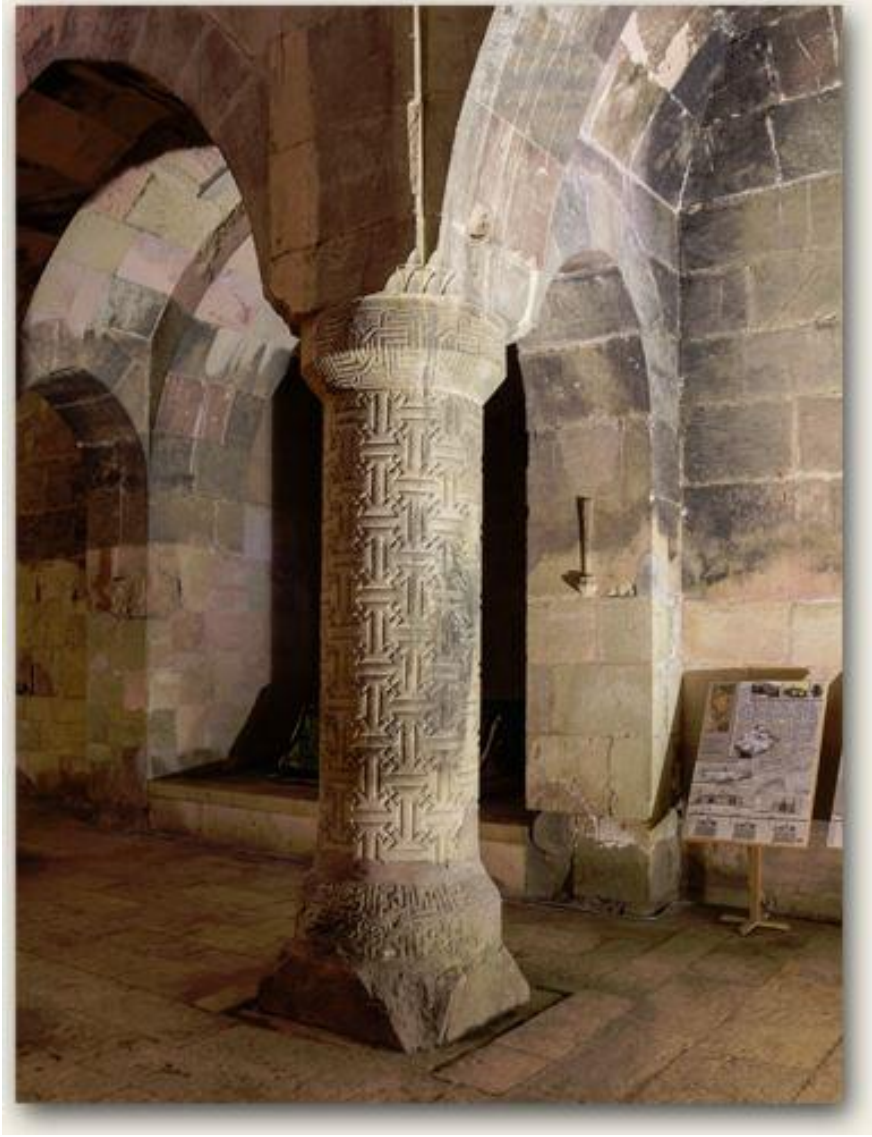
1.3.1.3. Divriği Melike Turan Şifahanesi

En erken yerleşim Divriği ve çevresinde, Hititler Dönemi'ne dayanmaktadır. Ahmet Şah ve eşi Turan Melek tarafından camii ile birlikte 1228-1229 yıllarında şifahane de yaptırılmıştır.

İki kubbeli türbesi olan bir cami ve ona bitişik olarak yapılan darüşşifa plan şemasına sahip bir külliye'dir (Şekil 25). Darüşşifa, dört eyvanlı, orta avlulu kapalı medrese plan şemasında tasarlanmıştır. Sivri kemerli taç kapısı kendi yapısına has motiflere sahiptir.

Şekil 25. Cami ve Darüşşifanın Planı (Berchem. M.V. ve Edhem H., 1917)

Şekil 26. Kesit Detayı (Gabriel, 1934)

Şekil 27. Darüşşifa Ana Eyvan ve Detayı Detayı (Gabriel, 1934)

Şifahanenin içindeki büyük eyvanın doğu tarafındaki duvarında Amel-i Hor Şah Ahmet Çelebi'nin rozeti vardır (Şekil 27).

Bir iç avlu etrafında sıralanan üç eyvan ile bunların aralarında yer alan, değişik büyüklükte odalardan ibaret bir yapıdır. Caminin mihrap eksenine dik bir plan şeması vardır. Darüşşifanın kısmi bir ikinci katı vardır.

Darüşşifa Alt Kat

Batı cephesindeki taç kapının eyvanından girişi olan Darüşşifa'ya üzeri zengin bir yıldız tonozla örtülü sofadan giriş yapılır. Rüzgârlık gibi düşünülen bu bölümden iç avluya kemerli bir geçişle varılır.

İç avlunun etrafında sıralanan üç eyvan ile bunların arasında yer alan değişik büyüklükteki odalardan veya hücrelerden ibaret simetriye uygun bir planı vardır.

İki yanda revakların oturduğu ayakların her birinin başlıkları ve gövdeleri birbirlerinden farklıdır. Kuzeyde bulunan sekizgen gövdeli ayaklar daha yüksektir ve boynuz şekilli rumî motiflerin bulunduğu başlıklar vardır (Şekil 28).

Şekil 28. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)

Güneydeki sütunlar ise üzerinde kısmi bir kat olduğu için daha alçaktır ve geometrik motiflerle bezelidir (Şekil 29). Bu yüzden Güney eyvan daha alçaktır, aynası altıgen olan bileşik tonozla örtülüdür.

Şekil 29. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)

Darüşşifanın ana eyvanı dört ışıklı bir yıldız tonozla örtülüdür. Eyvanın yan duvarlarında bir merkezden çıkan yelpaze şeklindeki süslemeler eyvanı çok hareketli kılmaktadır.

Eyvanın iç sağır cephesinde kemerlerin içindeki kısımlara yelpaze şekilli, her biri birbirinden farklı, kabartma süslemeler yapılmıştır. Eyvan köşelerinde rumi kabartma bezemeler vardır. Eyvanın aynasındaki kemer geometrik bir örgü ile bezenmiştir. Kemer üzengisi altında, üstünde iki sıralı akant yapraklarından oluşan, bir silme bulunmaktadır (Şekil 30).

Şekil 30. Darüşşifa İç Avludan Görünüm (Gabriel, 1934)

Şekil 31. Darüşşifa İç Avlu (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakıflar Dergisi V – Resim 22 ve Üst Örtü Detayı, V.G.M arşivi 580301003- RE 0043)

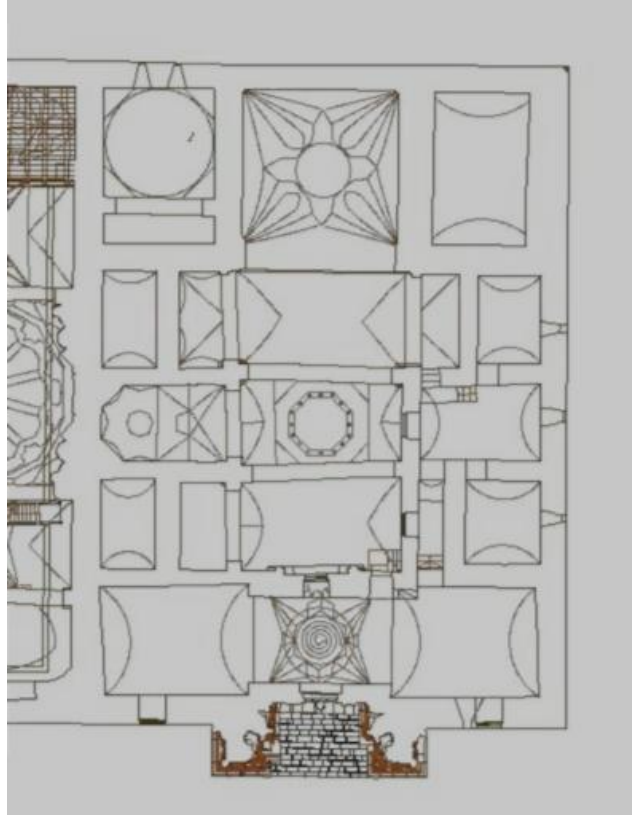
“Medrese diye bahsedilen Darüşşifa Sivas'taki medreselere benzer. İç avlu planda "S" diye tanımlıdır ve dört sütunun üzerinde yükselen kemerlerin üzerleri açık ve etrafı sekizgen planlı bir feneri olan ahşap yapı ile çevrilidir. Bu yapı üzeri tıpkı camideki kubbe gibi ('C') olup, üzeri kiremit ile kaplıdır, ışığın içeriye gün gibi aydınlattığı ve tıpkı bir avluya benzediği görülmektedir” (Berchem M.V., Edhem H., 1917).

Şekil 32. Darüşşifanın Üst Katına Çıkan Merdiven (Gabriel, 1934)

Darüşşifa Üst Kat

Şifahane'nin ikinci katına, orta avlu, güney batıda yer alan merdivenlerden çıkılmaktadır. İkinci katta batı cephesine bakan kısım, boylu boyunca koğuş şeklindedir. Ortada giriş eyvanının üstüne rastlayan bölüm yine zengin bir yıldız tonozla örtülmüş, iki yan kanadında beşik tonozlarla yetinilmiştir. Yıldız tonozlu kısım, taç kapıya ortada bir sütunlu pencere yan kanatlara yalın pencerelerle açılmaktadır. Bunun dışında, buradan bir kapıyla yine güney cephesinde beşik tonozlu bir odaya varılır. Bu iki beşik tonozlu odanın güney cephesine açılan mazgal pencereleri vardır. Bu kısımdaki üçüncü odaya, eyvanın üstündeki odayı geçtikten sonra varılmaktadır. O da beşik tonozla örtülü olup dışarıya mazgal şeklinde penceresi vardır.

Şekil 33. Darüşşifa Üst Kat Planı (Cantay, 1992)

Şifahane'nin üst katı için batı cephe kısmıyla güneydeki cephenin bir kısmı kullanılmış böylece koğuş şeklinde bir uzun odayla üç beşik tonozlu oda elde edilmiştir. Ayrıca bunların bazılarında şifahanenin orta mekan boşluğuna pencereler açılmıştır. Böyle ikinci kat için yan eyvanların birinin alçak yapılar yalnız o kısmın üstüne odaların yerleştirilmesi az rastlanılır bir özelliktir.

Darüşşifa Taç Kapı

Taç kapıdaki kitabede ilk defa "Darüşşifa" deyimini kullanılmıştır. Caminin batı cephesinin güney bölümünde yer alan çıkıntılı taç kapı, cepheyi aşan yüksekliği ile cephede adeta bir anıt gibi durmaktadır.

Kuzey kapısında olduğu gibi Darüşşifa Kapısı da, dış kenarı profilli bir sahanlık üzerine inşa edilmiştir. Bu profil kapının çıkıntısının cephe duvarına bağlandığı dış köşelerde, yukarıya dönerek cephe görünüşünü zenginleştirmektedir. Kapı çıkıntısı içten dışarıya doğru genişleyerek açılan iki kademe halinde planlanmıştır. Bu kademeler de ayrı ayrı profillenerek cephede ince kabartma çubuklar veya kordonlardan meydana gelen zengin bir çerçeve oluşturmaktadır. Kapı çıkıntısının alt kısmı, üst üste iki tezyinat kuşağı ile süslenmiştir. Tezyinatlı alt kuşak dış yan yüzlerde de devam ettirilerek, dış profil ile birlikte duvar yüzünde de yükseltilmiştir. Aynı profil kuşağı kademeleri takiben nişin yanlarında da dolaştırılmış ve iç cephenin kenarında, yüksekliği kapı kemerinin üzengi hizasına kadar ulaşan, dikdörtgen bir

çerçeveye bağlanmıştır. Bu profil kaide kuşağının üstünde, kapının sadece dış, ön ve iç yüzeylerinde dolaştırılmış yatay bir kuşak mevcuttur. Bu kuşak iki ince bordür arasında geniş bir geometrik örtüyü ihtiva etmektedir. Bunun üstünde, iki kademe halindeki kapı nişinin dış ve iç köşeleri, ters mukarnas dilimleri ile başlayan, ince kordon ve yivlerle profillenmiş olup, üstteki niş kemerlerinde de aynen dolaştırılmıştır (Şekil 34 -35).

Şekil 34. Darüşşifa Kapısı (Gabriel, ,1934)

Şekil 35. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FTE019-2)

Şekil 36. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FT026-76)

Şekil 37. Darüşşifa Kapısı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 580301003-FT019-3)

Kuzey cephesinde bulunan Cennet kapısı ile aynı kapı açıklığı olduğu tahmin edilen kapı boşluğunun sonradan takviye maksadıyla doldurulduğu; ancak bu dolgu içinde sivri kemerli, küçük bir açıklık bırakıldığı görülmektedir (Şekil 36-37). Kapı boşluğunun yanları stilize bitkisel kabartmalardan oluşmuştur. (Kuban D., Divriği Mucizesi).

Şekil 38. Darüşşifa Kapısı Kitabe Detayı (Kuban, 2013)

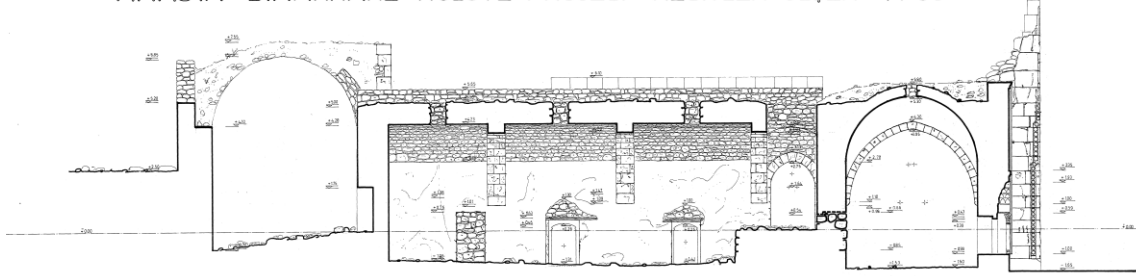
Şekil 39. Darüşşifa Kapısı Kitabe Detayı (Kuban, 2013)

Darüşşifa kapısının mimari üslubu diğer taç kapılardan farklıdır. Darüşşifa batı cephesi cami duvarından kısmi bir ikinci kata sahip olduğu için daha yüksektir.

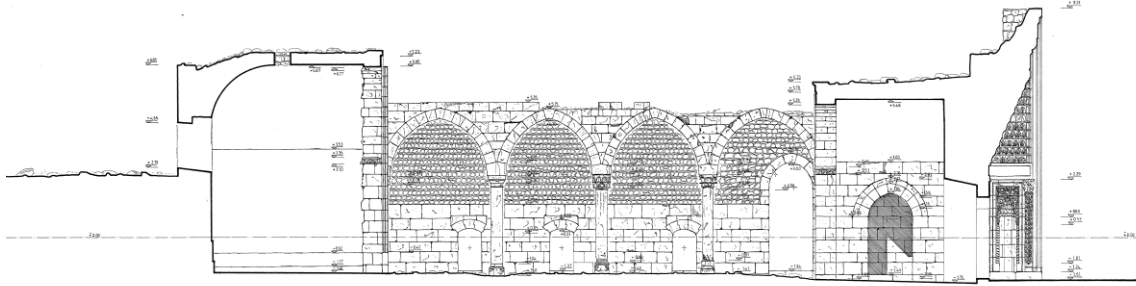
Yapılan tarihsel araştırmalarda ve arşivlerdeki resim taramalarında kapının üst kısmının üçgen şeklinde bitimi ile ilgili herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Kapı içinde oluşturulan eyvanı çevreleyen sivri kemer arkasındaki beden duvarı ile kademeli olarak birleşir. Darüşşifa duvarından yaklaşık 90 cm. yüksekliktedir. (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 580301003-RP018-Restorasyon Raporu)

Dikdörtgen bir avlu ve iki eyvanlı bir plan şemasına sahip bir bimarhanedir.

AMASYA BİMARHANE RÖLÖVE PROJESİ - KESİTLER ÖLÇEK 1/50

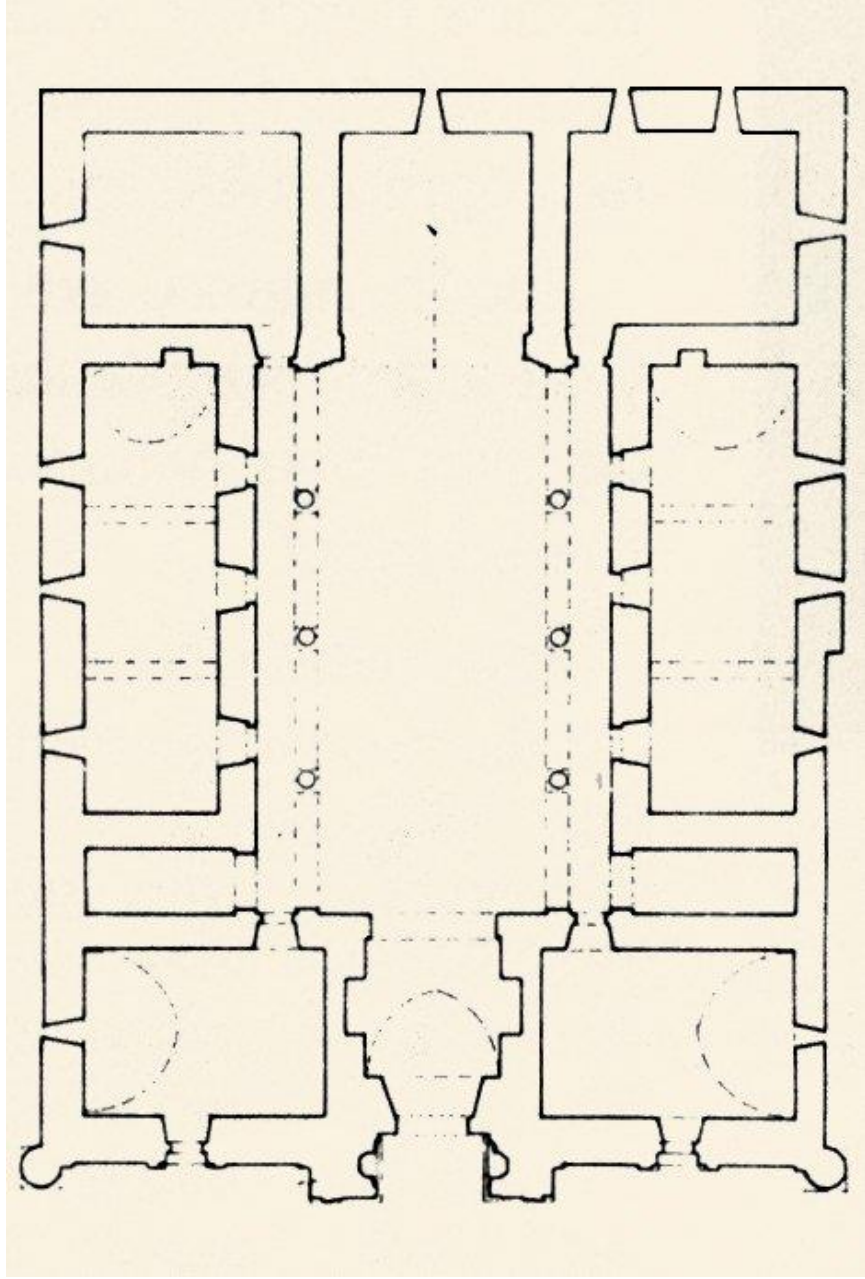
a-a kesiti

b-b kesiti

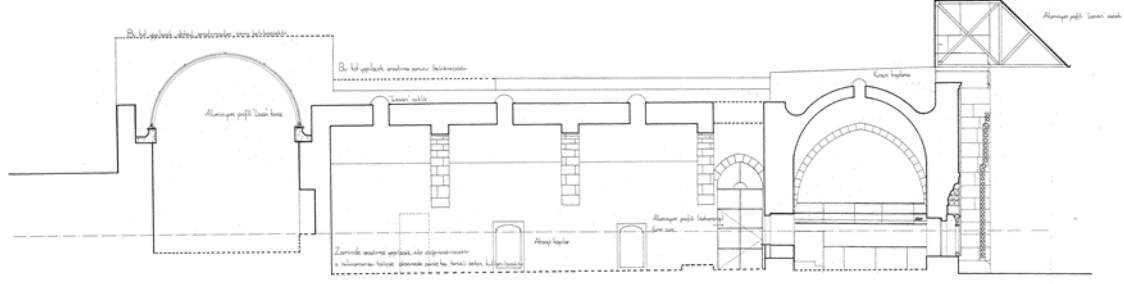
BELGE NO: 050001076-00009	
05.01.01/VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
İSİM	Amasya Bimarhane
YERİ	Amasya Bimarhane
PROJE	RÖLÖVE PROJESİ
ÖLÇEK	1/50 (ŞAFTI NO:2)
YAPILAN TARİH	2018
YAPILAN YER	Amasya Bimarhane

Şekil 42. Amasya Bimarhane Rölöve Projesi Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

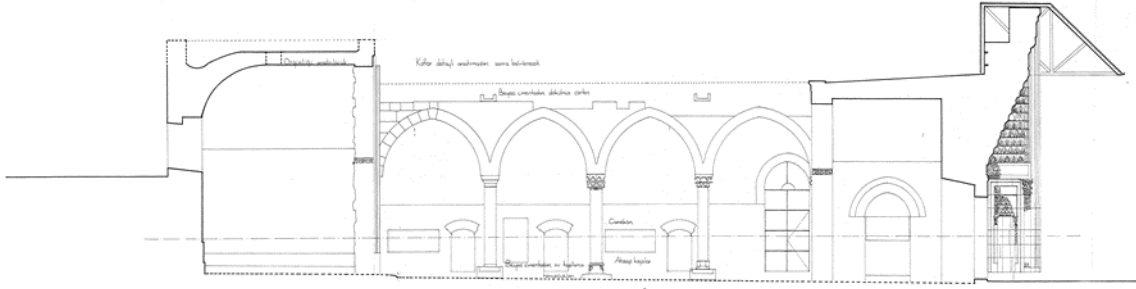

Şekil 43. Darüşşifa Planı ve Restitüsyonu (Gabriel, 1934)

AMASYA BİMARHANE RESTORASYON PROJESİ - KESİTLER ÖLÇEK 1/50

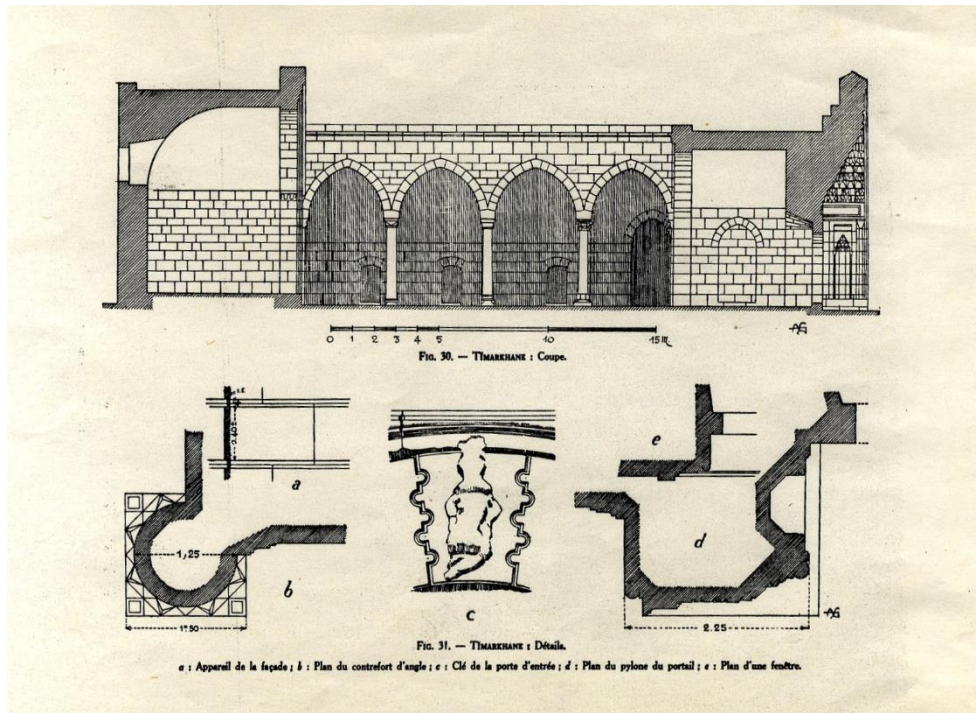
a-a kesiti

b-b kesiti

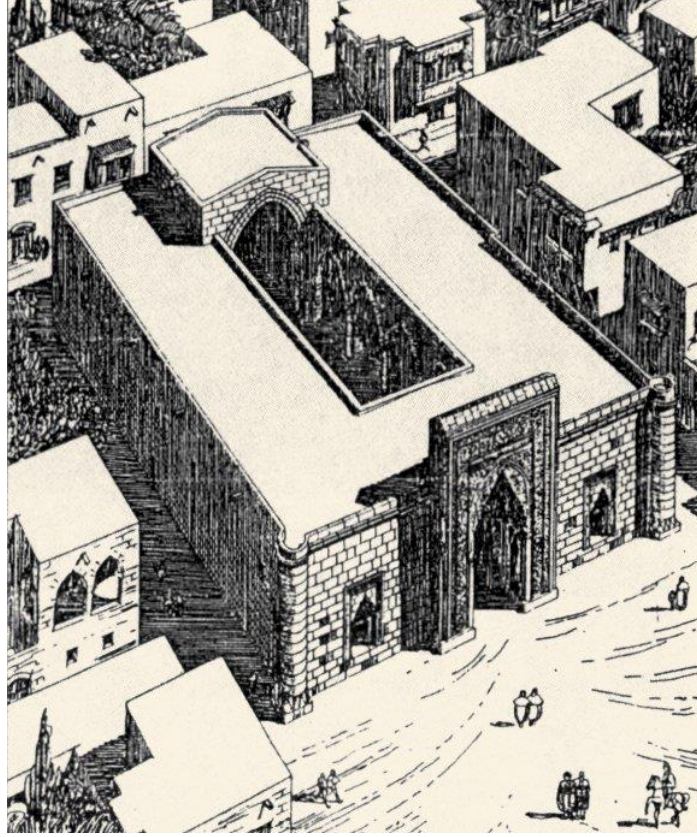
BELGE NO: 05001073-00001	
05.010/16 VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
İLÇE BAŞKANLIĞI	AMASYA BİMARHANE
PROJE	RESTORASYON PROJESİ
YERİ	AMASYA
YAPILAN İŞ	RESTORASYON
YAPILAN İŞİN İZİNİ VEREN KURUM	ÖLÇEK 1/50 ÇİZİM NO 3
YAPILAN İŞİN İZİNİ VEREN TARİH	
YAPILAN İŞİN İZİNİ VEREN YERİ	

Şekil 45. Restorasyon Projesi Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 46. Restorasyon Projesi Detayları (Gabriel, 1934)

Yapının batı cephesi caddeye açıldığından, dış mekan ile ilişki kuran önemli bir cephe örneğidir. Orta kısımda yer alan taç kapı, fiziksel olarak daha yüksek tasarlanmış ve her iki yanında yer alan camlarla simetrik bir cephe dengesi sağlanmıştır. Köşelerde de silindirik köşe kuleleri yapılarak cephe sınırlandırılmıştır (Şekil 47- 48).

Şekil 47. Darüşşifa Ön Görünüşü (Gabriel, 1934)

Şekil 48. Darüşşifa Mevcut Hal Girişi (Url-8)

1.3.2. Osmanlı Şifahaneleri

Osmanlı dârüşşifâ mimarisi, Selçuklu dârüşşifâ mimari geleneğinin devamı niteliğindedir. Osmanlı dârüşşifâlarındaki medrese plan şeması, Selçuklulardan Osmanlılara geçmiştir.

Dârüşşifâlar	Kapladığı alan	Mimari özelliği	Oda sayısı	Şadırvan	Ocaklık	Avlu
Fatih Dârüşşifâsı	10.500 metre karelik arazi içinde 45.5x45.5 m boyutlarında	Medrese kare planlı	23	Var	Yok	1
II. Bayezid Dârüşşifâsı	22.000 metrekarelik bir alan üzerinde	Merkezi sistem denilen yeni bir hastane mimarisi	33	Var	10 tane odada var	2
Hafsa Sultan Dârüşşifâsı	28.70x20.00 m	Medrese kareye yakın dikdörtgen planlı	14	Var	Bütün odalarda var	1
Haseki Dârüşşifâsı	27.00x34.80 m	Merkezi planlı	14	Yok	12 odada var	1
Süleymaniye Dârüşşifâsı	63.500 metrekarelik bir alanda	Medrese dikdörtgen planlı-bodrum katlı	25 (3'ü küçük)	Var	15 tane odada var	2
Nurbânû Dârüşşifâsı		Medrese kare planlı	14	Yok	3 tane odada var	1

Şekil 49. Darüşşifâların Fiziki Özelliklerinin Karşılaştırılması (Aktaş, 2010)

Darüşşifâların mimari özelliklerinde, plan şemasındaki alan dağılımları incelendiğinde, kurucularının potansiyel gücünün etkisi açıkça görülmektedir.

“Kanuni Sultan Süleyman döneminde inşa edilen Süleymaniye Dârüşşifâsı incelendiğinde, dönemin darüşşifâlarına göre ilk sıralarda olduğu görülmektedir. Süleymaniye ve II. Bayezid dârüşşifâlarında iki, diğerlerinde tek avlu vardır. Haseki ve Nurbânû dârüşşifâları hariç diğer dârüşşifâlarda şadırvan bulunmaktadır. Darüşşifâlarda şadırvanın da önemi büyüktür.” (Cantay, s.36).

“Anadolu Selçuklu döneminde ise Kayseri’de yapılan Gevher Nesibe Dârüşşifâsı’nda dört eyvanlı-avlulu medrese plan şeması; Sivas I. İzzeddin Keykavus Dârüşşifâsı’nda ise üç eyvanlı-avlulu plan şemasının uygulandığı görülmektedir” (Cantay, s.9-10).

“Osmanlılarda darüşşifa plan şeması, eyvanlı-revaklı medrese plan şeması olarak devam ederken, bir yandan da yeni mimari fikirlere de yer verilmiştir.

Bursa'daki Yıldırım Dârüşşifâsı'nın plan şeması dikdörtgen, üç yönde revaklı bir avlu etrafında yer alan mekânlar olarak planlanmıştır.

Fatih Dârüşşifâsı, Yıldırım Dârüşşifâsı plan şeması gibi revaklı avlulu medrese plan şemasına göre tasarlanmıştır. II. Bayezid Dârüşşifâsı'nda ise, farklı bir uygulamaya gidilerek altıgen bir merkezi mekana bağlı, ard arda iki avlu etrafında yer alan bir plan denenmiştir.

Manisa Hafsa Sultan Dârüşşifâsı avlulu medrese şemasında yapılmıştır. Haseki Dârüşşifâsı merkezi sekizgen, dârüşşifâ mekânlarının açıldığı bir avlu planında yapılmıştır. Süleymaniye Dârüşşifâsı, paralel eksen üzerine revaklı olarak planlanmıştır. Atık Valide Dârüşşifâsı'nda, iki kademeli ve derinliği farklı iki revak sisteminin çevirdiği, dikdörtgen avlu etrafında mekânların bulunduğu bir plan uygulanmıştır. Genel anlamda bakıldığında darüşşifaların tek yapılar, çifte medrese şemalı yapılar ve merkezi plan şemalı darüşşifalar olduğu söylenebilir” (Cantay, s.24,25,26).

“Yıldırım Bayezid, Fatih, Hafsa Sultan Dârüşşifâlarında Selçuklu dârüşşifâlarının mimari özellikleri korunup devam ettirilirken, Edirne II. Bayezid Dârüşşifâsı'nda ve Mimar Sinan'ın İstanbul'da inşa ettiği dârüşşifâlarda yeni mimari denemelere de yer verildiği görülmektedir” (Terzioğlu, s.175).

“Dârüşşifâlarda mekanların ısıtılması için odalara ocaklıklar yapılmış, aydınlatılması için de hem cephelere hem de avlu duvarlarına pencereler açılmıştır (Cantay, s.30).

1.3.2.1. Yıldırım Bayezid Darüşşifası (I.Bayezid), Bursa

Mimari Özellikleri

Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından kurulmuş olan Tıp tarihindeki ilk Osmanlı hastanesi ve tıp okulu olma özelliğini taşıyan önemli bir külliye birimidir (Şekil 49).

Şekil 50. Darüşşifa Tarihi (Erer, 2010)

Şekil 51. Darüşşifa Genel Görünüm (Url-9)

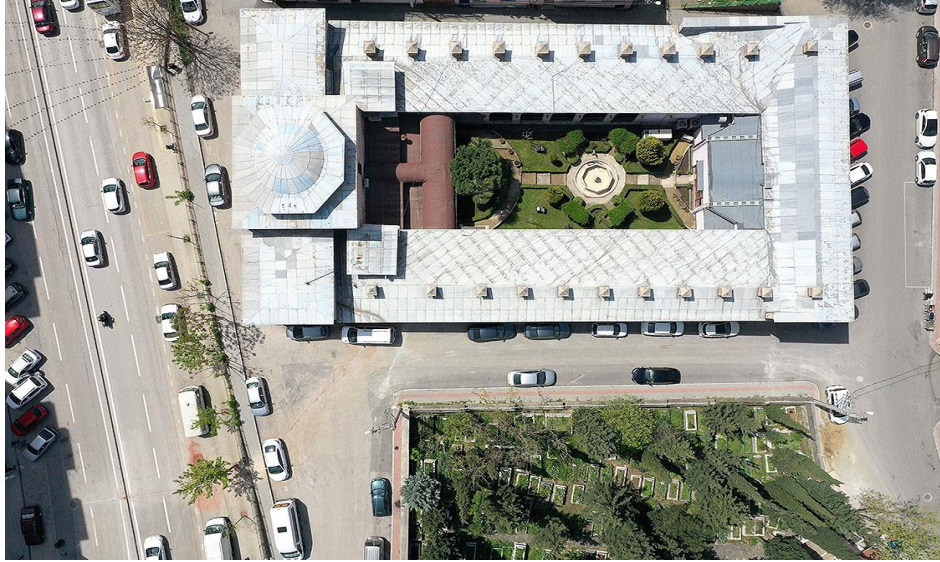
Yıldırım Darüşşifası, XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ordu barut deposu olarak kullanılmaya başlanmış ve “baruthane” olarak tanınmıştır.

Yer seçiminde Tabip Razi Bey büyük emek vermiş ve aynı cinsten ve yaşta koyunları kestirmiş ve etlerini şehrin farklı yerlerine astırmıştır. Bu asılan etler içerisinde en az zarara uğrayan etlerin olduğu yere Hastanenin yapılmasına karar verilmiştir.

Dikdörtgen plan şeması ile tasarlanan yapı, eğimli araziye oturduğundan, kademeli olarak yükselen bir formdadır. Darüşşifa içerisinde derslikler, doktor odaları, mescit, ilaç yapılan alanlar ve hasta odaları yer almaktadır.

Şekil 52. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, İç Avludan Görünüm (Url-4)

Şekil 53. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Üstten Görünüm (Url-4)

Şekil 54. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Genel Görünüm (Url-4)

Şekil 55. Yıldırım Beyazıt Darüşşifası, Giriş Alanından Görünüm (Url-4)

Vakfiyesi

Darüşşifanın giderleri ve çalışanlarının maaşları, diğer darüşşifalarda da olduğu gibi vakıflar tarafından karşılanmıştır.

Sağlık Hizmetleri

Yıldırım Darüşşifası sadece bulunduğu bölgeye değil, çevre illere de hizmet veren önemli bir yapıdır. Cüzzam, frengi, akıl hastalıkları gibi farklı tedavi gerektiren hastalara da şifa dağıtmıştır. Artan nüfus ile birlikte tam anlamıyla ihtiyaçları karşılamamıştır.

Geçirdiği Değişimler

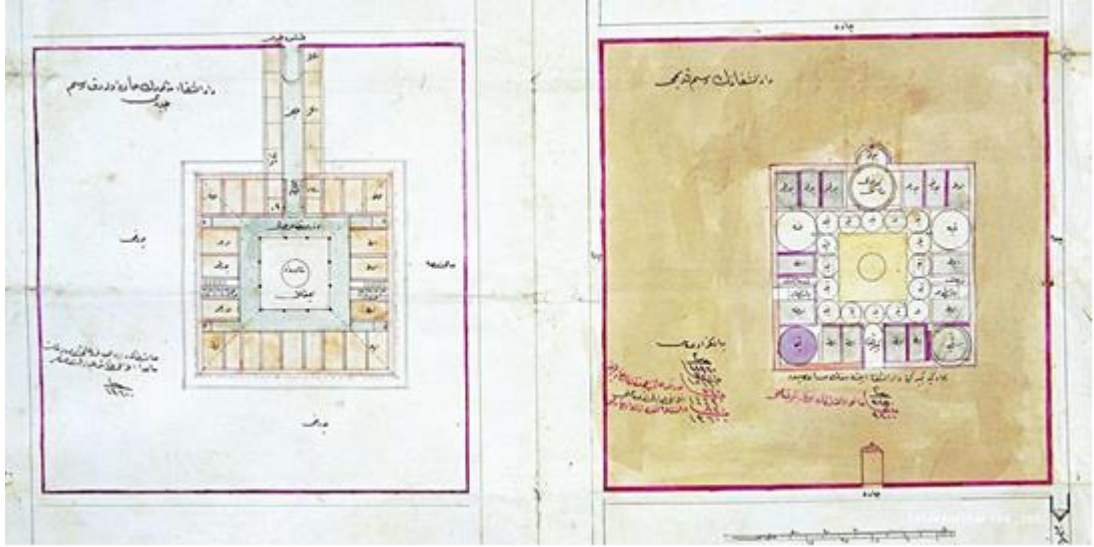
1854 yılındaki depremle darüşşifa büyük ölçüde zara görmüş, ayakta kalan alanlar da baruthane olarak kullanılmıştır.

Bina, 1991 yılında kapsamlı bir tadilatın geçirilerek tekrar faaliyete başlamıştır. Sonrasında Bursa'nın ilk göz hastanesi olmuş ve bugün de hala hizmetine devam etmektedir.

1.3.2.2. Fatih Darüşşifası

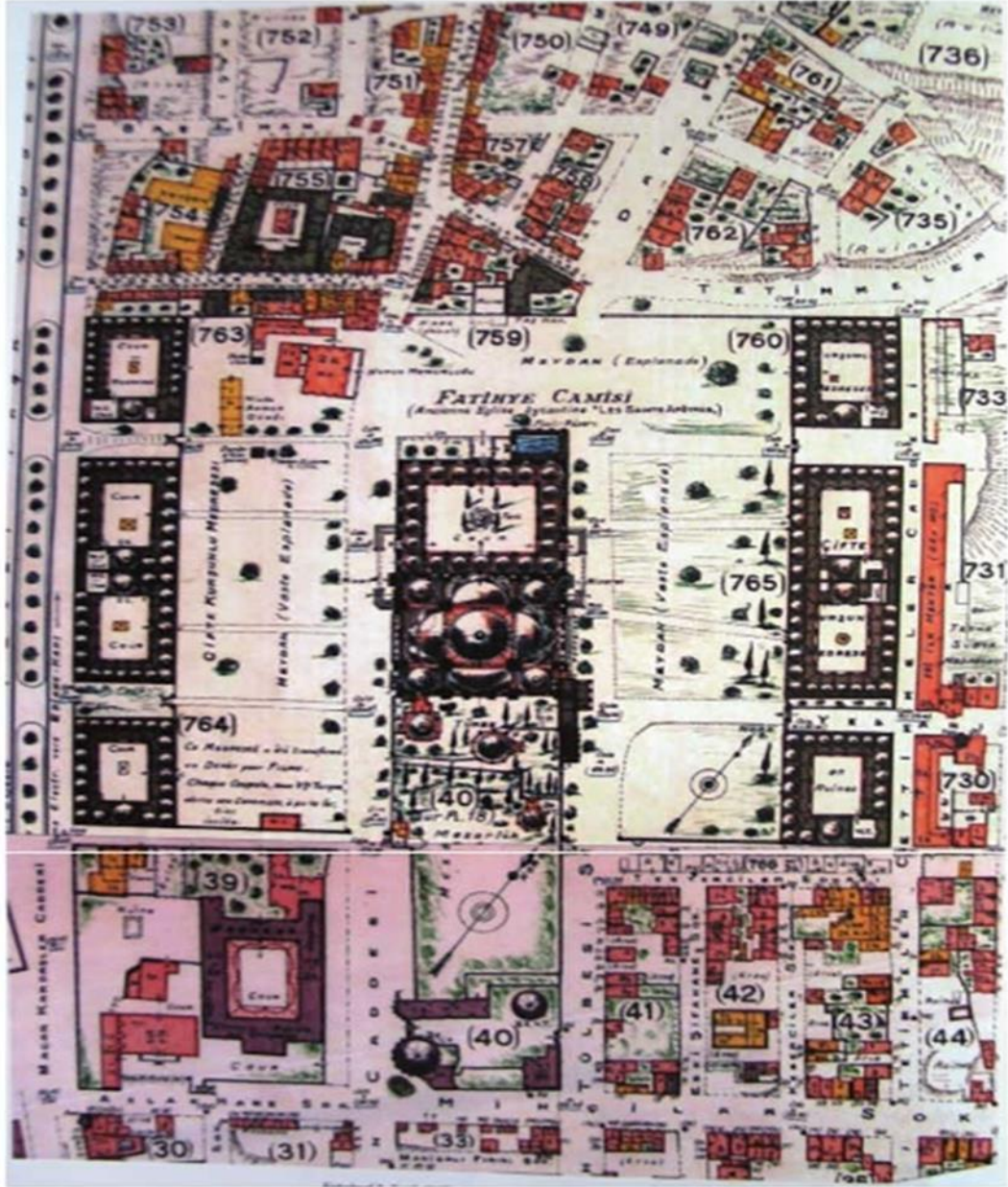
Mimari Özellikleri

Fatih Dârüşşifâsı, Yıldırım Dârüşşifâsı plan şeması gibi revaklı avlulu medrese plan şemasına göre tasarlanmıştır. Fatih'te Atpazarı bölgesinde yer almakta olup, dört yönde duvarla çevrilidir. Ayrıca dört yön boyunca da duvar dışında yollar yer alır.

Şekil 56. Darüşşifa'nın Hana Dönüştürülebilme İçin Çizilen Planı (solda), Fatih Darüşşifası'nın 1824'te Yapılmış Planı (sağda) (Cantay,2014)

Zamanın hassa mimarı Ahmed'e darüşşifanın bulunduğu duruma göre ve han olarak revize edilmesi istenilen restorasyon önerisine göre plan çalışması yaptırılıyor (Şekil 55).

Şekil 57. Pervititch Haritasında Fatih Külliyesi (Cantay, 2014)

Şekil 58. II.Beyazıt Suyolu Haritasında Fatih Külliyesi (Cantay, 2014)

Şekil 59. II.Beyazıt Suyolu Haritasında Fatih Darüşşifası (Cantay, 2014)

Geçirdiği Değişimler

Darüşşifa yaşanan depremlerden sonra büyük ölçüde zarar gördü. Daha sonraları yemekhane ve mescit olarak da işlevlendirildiği düşünülmektedir. Sonrasında yapılan yollar darüşşifa yapısının alanından geçirildiğinden büyük bir kısmını da kaybetti. Günümüzde ise darüşşifa olduğuna dair hiçbir kanıtı kalmamıştır.

1.3.2.3. Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Edirne

Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası diğer darüşşifalara göre 15.yüzyıldan bugüne kadar korunan, müze işlevindeki önemli eserlerden birisidir. Akıl hastaları üzerinde yoğunlaşan ve müzikle tedavi yöntemini uygulayan önemli bir yapı olmuştur.

Mimari Özellikleri

“Altıgen merkezli kubbeli bir mekana ağlanan, ard arda iki avlu etrafında yer alan bir plan şemasına sahiptir. Önceki şemalardan farklı özelliktedir. Batıdaki benzerlerinin bu inşaadından ancak 200 yıl sonra yapıldığı düşünülmektedir” (Arslan, 1999, Osmanlılarda Hastaneler, Eczacılık, Tababet ve Bunların Dünya Çapındaki Etkileri, İstanbul, s.12).

“Darüşşifa’da ortadaki alan aydınlık fenerli bir kubbeye sahip olup, hem yüksek hem de hakimiyeti vurgulayan büyük bir hacim olarak düşünülmüştür” (Cantay, 1992, s.25) (Şekil 59).

Şekil 60. Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Genel Görünüm (Url-10)

Şekil 61. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tabhane Binası (Url-10)

Şekil 62. Sultan II. Bayezid Külliyesi, Genel Görünüm (Url-10)

Külliye Edirne’de bir hastane ihtiyacı olduğundan dolayı bu bölgede Tunca Nehri kenarında yaptırılmıştır. Yapımı yaklaşık 1484 – 1488 yılları arasında tamamlanmış ve hizmete girmiştir.

Şekil 63. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi İç Avludan Görünüm (Url-10)

Şekil 64. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi İç Avludan Görünüm (Url-10)

Osmanlı külliyelerinde en önemli yapı cami olarak belirlenmesine karşın, bu külliye de önem daha çok darüşşifa ve bitişiğindeki medrese yapısına verilmiştir.

Terzioğlu'na göre: "Edirne'deki II.Bayezid Hastanesi'nde ve İstanbul'daki 16.yüzyılda inşa edilen hastanelerde uygulanan merkezi plan şeması ve doğru havalandırma tekniği ile daha çok hastaya daha az enerji harcanarak ulaşılmıştır. Bu anlamda mimaride dönemlerinin en yüksek zirvelerine erişim sağlanmıştır."

Şehircilik açısından bakıldığında da doğru yer seçimi yapılarak Tunca Nehri kenarına yerleşilmiş, yeşil bir alanda yapı inşa edilmiş ve cami, tabhane, fırın ve imareti de barındıran komplike bir külliye tasarlanmıştır.

Şekil 65. Tunca Nehri'nin Kenarında II. Bayezid Külliyesi'nin Tamamı (Nişikli, 2019)

Yapıda havalandırma ve aydınlatma fenerleri kullanılmış, yazlık ve kışlık hasta odalarına yer verilmiş, mutfak, çamaşırhane, personel odaları, derslikler, eczane birimi tüm gerekli alanlar yerleştirilmiş ve tüm bu birimlerle birlikte geçmişteki diğer uygulamalara büyük bir vizyon katılmıştır.

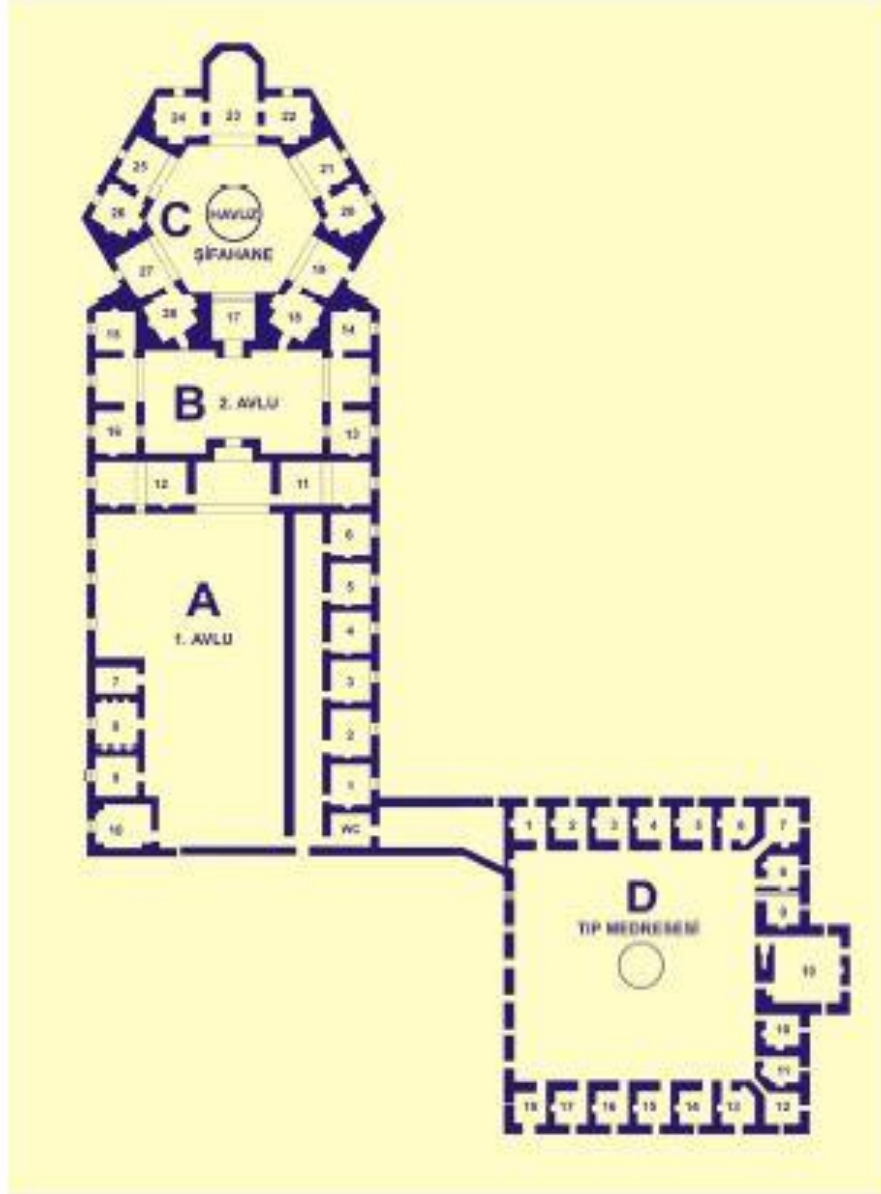
Darüşşifa'nın Bölümleri

Sultan II.Bayezid Darüşşifası tüm detayların düşünüldüğü ayrıntılı bir plan şemasına sahiptir.

Darüşşifa, 3 ana bölümden oluşmuştur.

- Birinci kısımda, geniş ve ferah avlunun içinde poliklinik ve hizmet odaları,

- İkinci bölümde idari odalar,
- Üçüncü bölümde ise yataklı tedavi bölümü yer almaktadır.

Şekil 66. Darüşşifa ve Medresenin Planı (Nişikli, 2019)

Birinci Avlu:

Birinci avlu dikdörtgen plan şemasına ve iki kapıya yer verilerek tasarlanmıştır.

Doğu girişinin sağ tarafında 6 oda vardır ve bu odaların pencereleri dış bahçeye açılır. Odalarda ısıtma için ocak yapılmıştır. (Planda 1-6 numaralarla gösterilen odalar)

Doğu kapısı girişinin hemen solunda ise bitişik 4 oda daha vardır. (Planda 7-10 numaralarla gösterilen odalar.)

Birinci avlunun bitimi ile ikinci avlu kapısı arasında kubbe ile örtülü bir sahanlık vardır. Bu sahanlığın sağ ve solunda iki büyük salon bulunur. Bu salonlarda ikişer ocak ve ikişer pencere bulunur. Pencerelerden biri dış bahçeye, diğeri ise birinci avluya bakar (Planda 11 ve 12 numaralarla gösterilen odalar).

İkinci Avlu:

İkinci avlu da dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir ve bu avludan açılan 4 adet oda bulunur. Sağlı sollu ilk odaların ikişer penceresinden biri avluya, diğeri ise dış bahçeye bakar. Karşılarındaki odaların ise dış bahçeye bakan tek pencereleri vardır. Tüm odalarda olduğu gibi buradaki odalarda da birer ocak bulunur. (Planda 13-14-15 ve 16 numaralarla gösterilen odalar) Bu odalarda hekimbaşı, hekim ve diğeri idari görevlilerin olduğu düşünülmektedir.

Şekil 67. Darüşşifanın İkinci Avlusu (Url-2)

Sağlık Hizmetleri

Şekil 68. Şifahane İç Mekan Görünümü (Url-2)

Şekil 69. Şifahane Yataklı Tedavi Bölümü (Url-2)

Şifahanenin zemininde mermer kullanılmış olup, zemini eğimli olarak tasarlanmıştır. Merkez kubbenin tam altında ve zeminin tam ortasında fiskiyeli bir su havuzu yer aldığından, bu eğimli yönelimle havuzdan taşan suların rahat toplanması ve temizliğin kolay olması amaçlanmıştır. Odaların tamamı tek bir merkeze yönlendirme yapılarak tasarlanmış olup, hekimlerin de diğer çalışanların da kolaylıkla hizmet vermesi sağlanmıştır.

Zaten Dr. Rıfat Osman Bey de “hasta odalarının havuzlu avluya açılmaları sebebiyle az personelle kapıları açık odalardaki hastalar daimi kontrol altında tutulabilmektedir.” diye yazmaktadır. Özellikle binanın musiki icrası yönünden çok önemli olan akustik konusu üzerinde de çalışmış ve mimaride bu özelliği ön plana çıkaran bilinçli bir ölçü kullanıldığını ortaya koymuştur.

Şekil 70. Şifahane İç Mekan Görünüm (Url-2)

Bu plan şemasında orta meydanda şadırvana da yer verilmiştir. Ancak burada musluk bulunmamakta olup sadece havuzda suyun akışı sağlanmıştır. Hem görsel olarak bir zenginlik hem de senin yankılanması ile birlikte de insanın huzura ermesi kuvvetle muhtemeldir.

Şekil 71. Şifahane İç Mekan Görünüm (Url-2)

Günümüzdeki Kullanımı

Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Darüşşifa olarak kullanıldığı dönemlerden sonra günümüzde müze işlevine dönüştürülen en başarılı eserlerden birisidir. Akıl hastaları üzerinde yoğunlaşan ve müzikle tedavi yöntemini uygulayan önemli bir yapı olmuştur.

Darüşşifa yapıları sadece sağlık müzesi değil, aynı zamanda tıp tarihi müzesi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulama ve araştırma merkezi, kütüphane gibi işlevler ile de günümüzde kullanıma açılabilir.

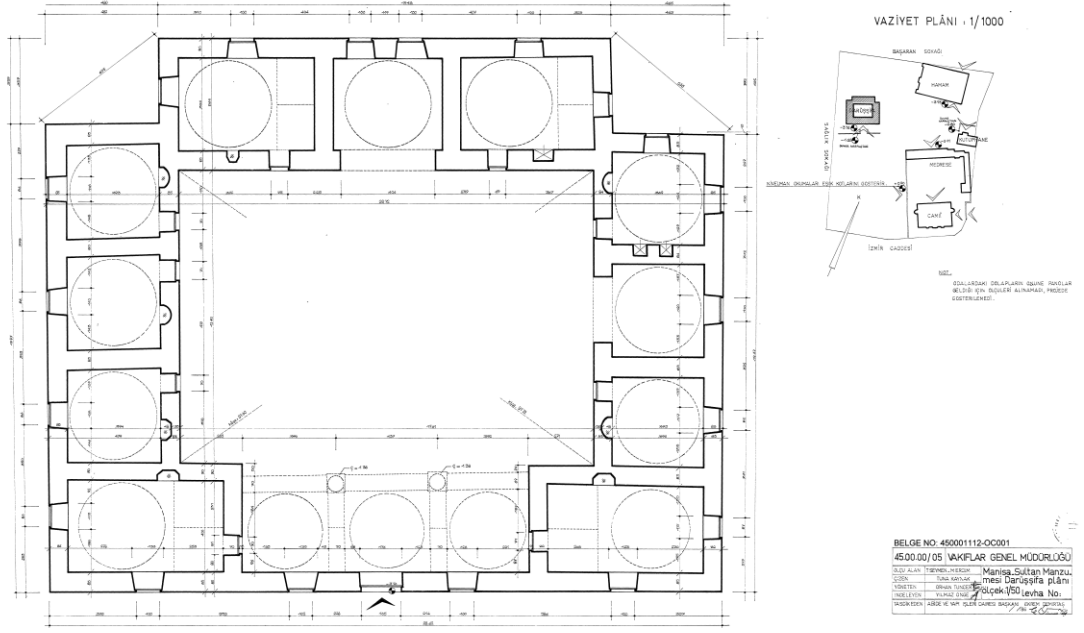
1.3.2.4. Hafsa Sultan Darüşşifası, Manisa

Mimari Özellikleri

Kareye yakın bir plan şemasına sahip olan darüşşifa basık kubbeli bir örtü sistemine sahiptir. Kitabenin yer aldığı kapısından içeri girildiğinde üç kubbeli bir revak karşılar. İçerde yer alan her odanın hem tuğla kemerli ve söveli penceresi hem de sivri kemerli birer kapısı vardır.

Günümüzde hala sağlık müzesi olarak kullanılan darüşşifa, yıllardır halka dağıttığı mesir macunları ile Türk tıp tarihinde önemli bir yere sahiptir.

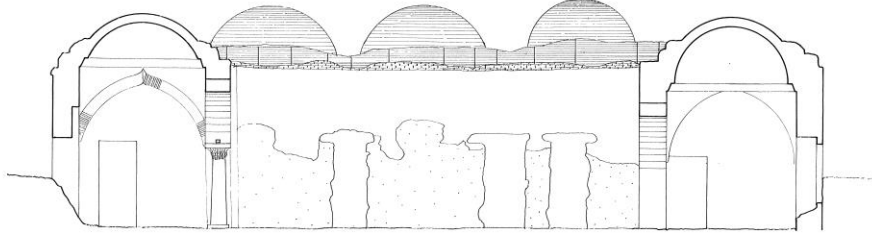
MANİSA-SULTAN MANZUMESİ DARÜŞŞİFA PLÂNI Ölçek: 1/50

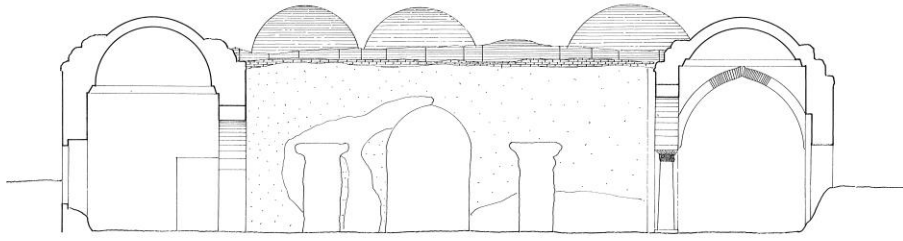
Şekil 72. Hafsa Sultan Darüşşifası Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

DARÜS.ŞİFA MANİSA KESİTLER

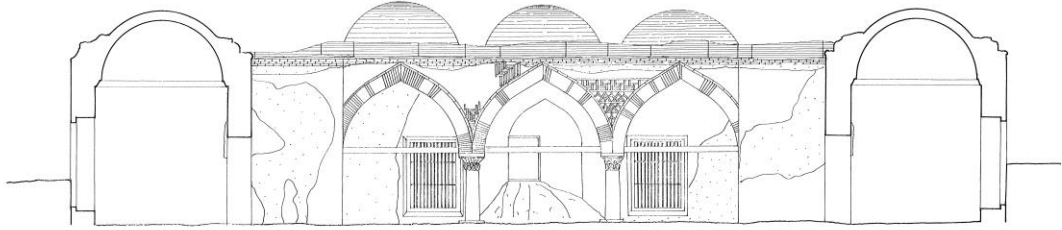
ÖLÇEK 1/50

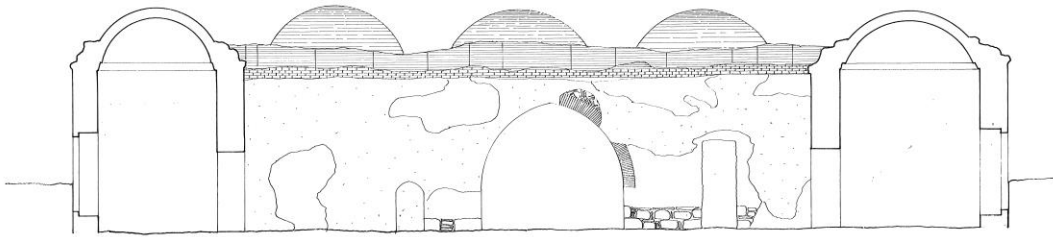
A - A

B - B

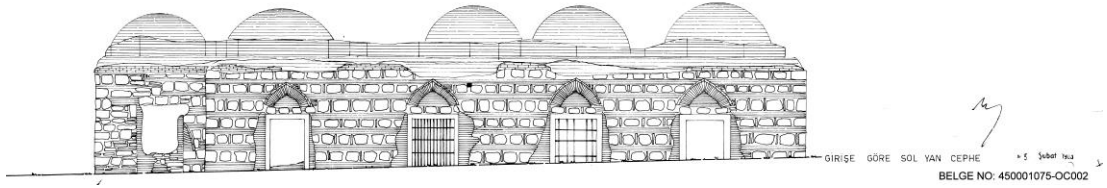
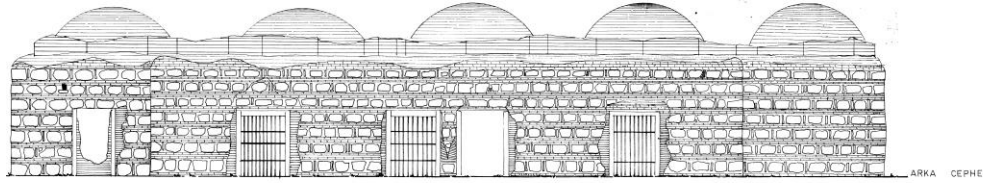
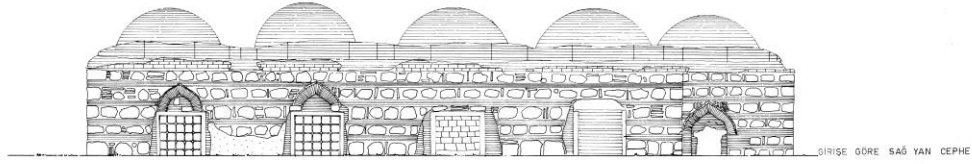
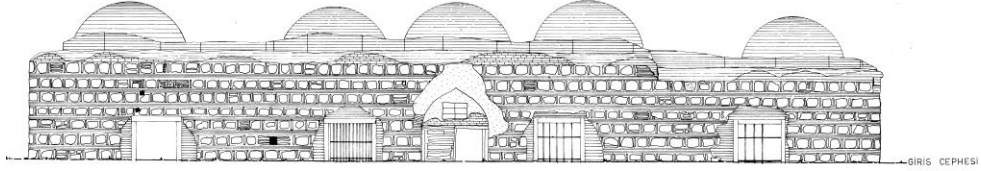
C - C

D - D

BELGE NO: 450001112-OC008

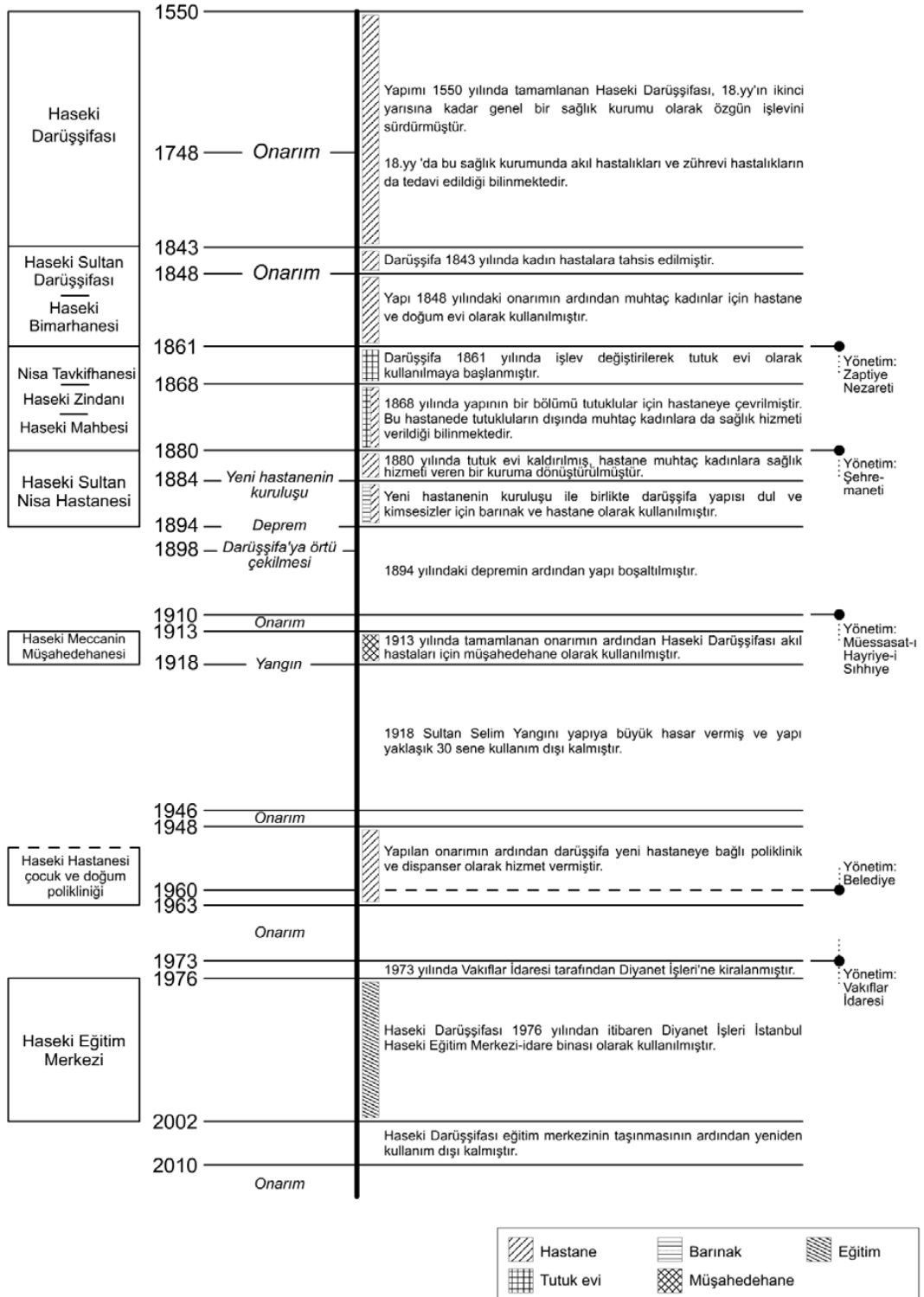
Şekil 73. Hafsa Sultan Darüşşifası Kesitleri (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 74. Hafsa Sultan Darüşşifası Cepheleer (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

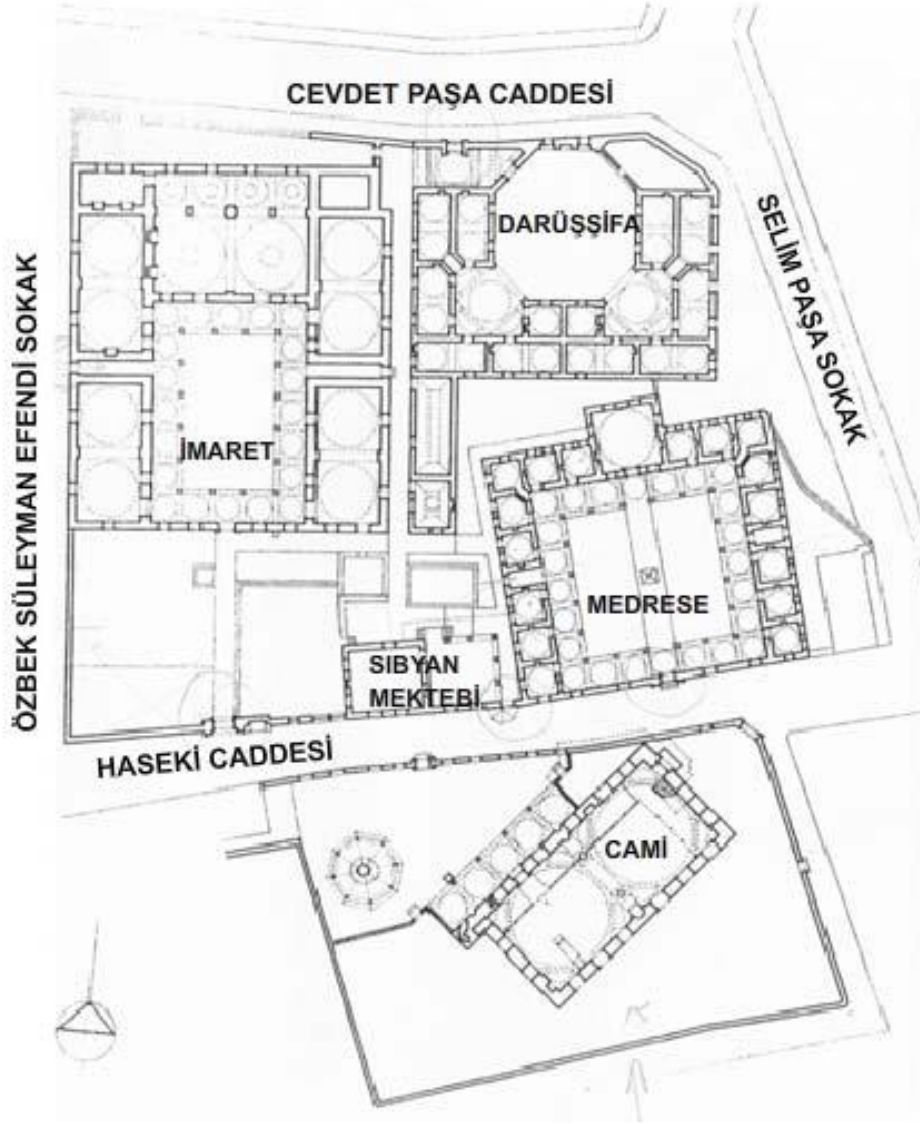
1.3.2.5. Haseki Sultan Darüşşifası, İstanbul

Haseki Külliyesi, Mimar Sinan'ın hassa mimarı olarak yapmış olduğu ilk eseridir. Bu nedenle büyük bir öneme sahiptir. İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'da inşa edilen üçüncü hastanedir. Fatih Darüşşifası ve Üsküdar Miskinler Tekkesinin ardından yapılan başarılı bir plan şemasına sahip bir darüşşifadır.

Şekil 75. Darüşşifanın Yıllara Bağlı Yönetim ve İşlev Değişiklikleri (Şenyurt,2014)

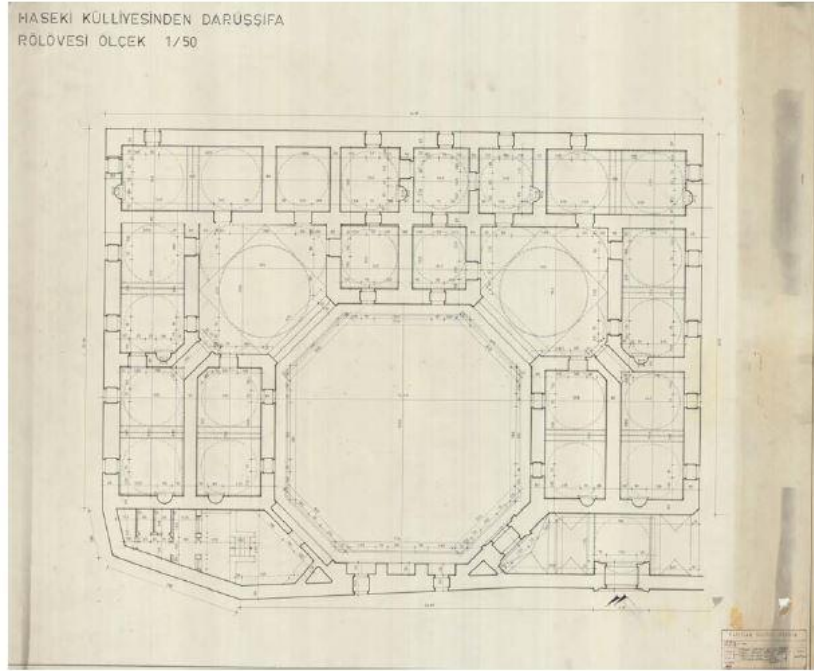
Mimari Özellikleri

Şekil 76. Haseki Külliyesi Vaziyet Planı (Şenyurt, 2011)

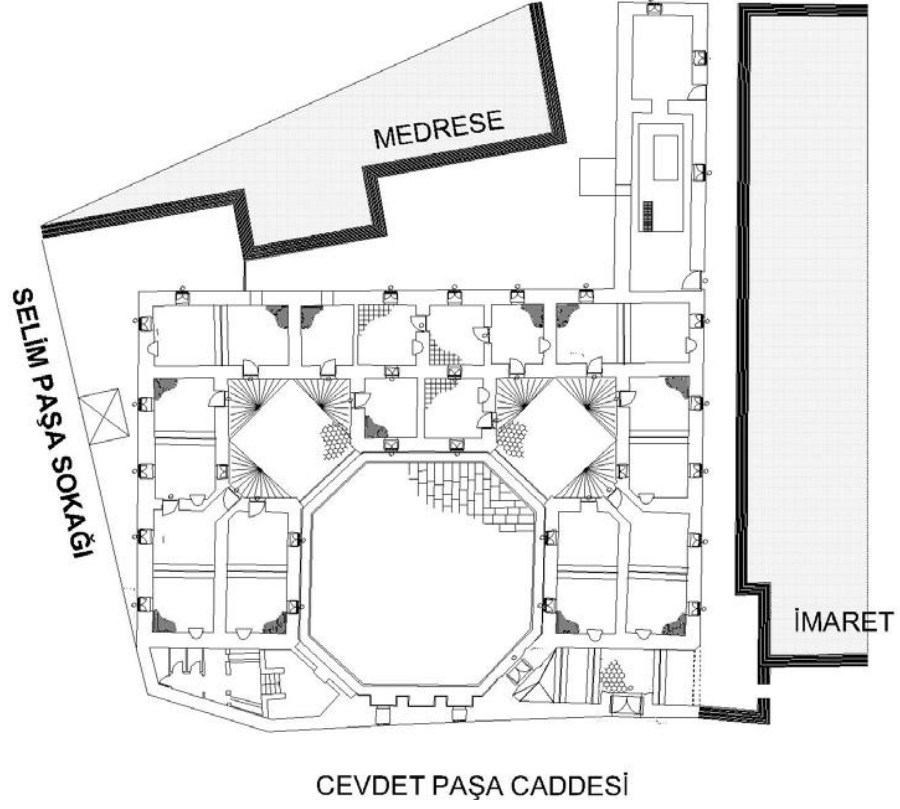

Şekil 77. Haseki Darüşşifası Genel Görünüm (Şenyurt, 2011)

Şekil 78. Darüşşifa Planı (Şenyurt, 2011)

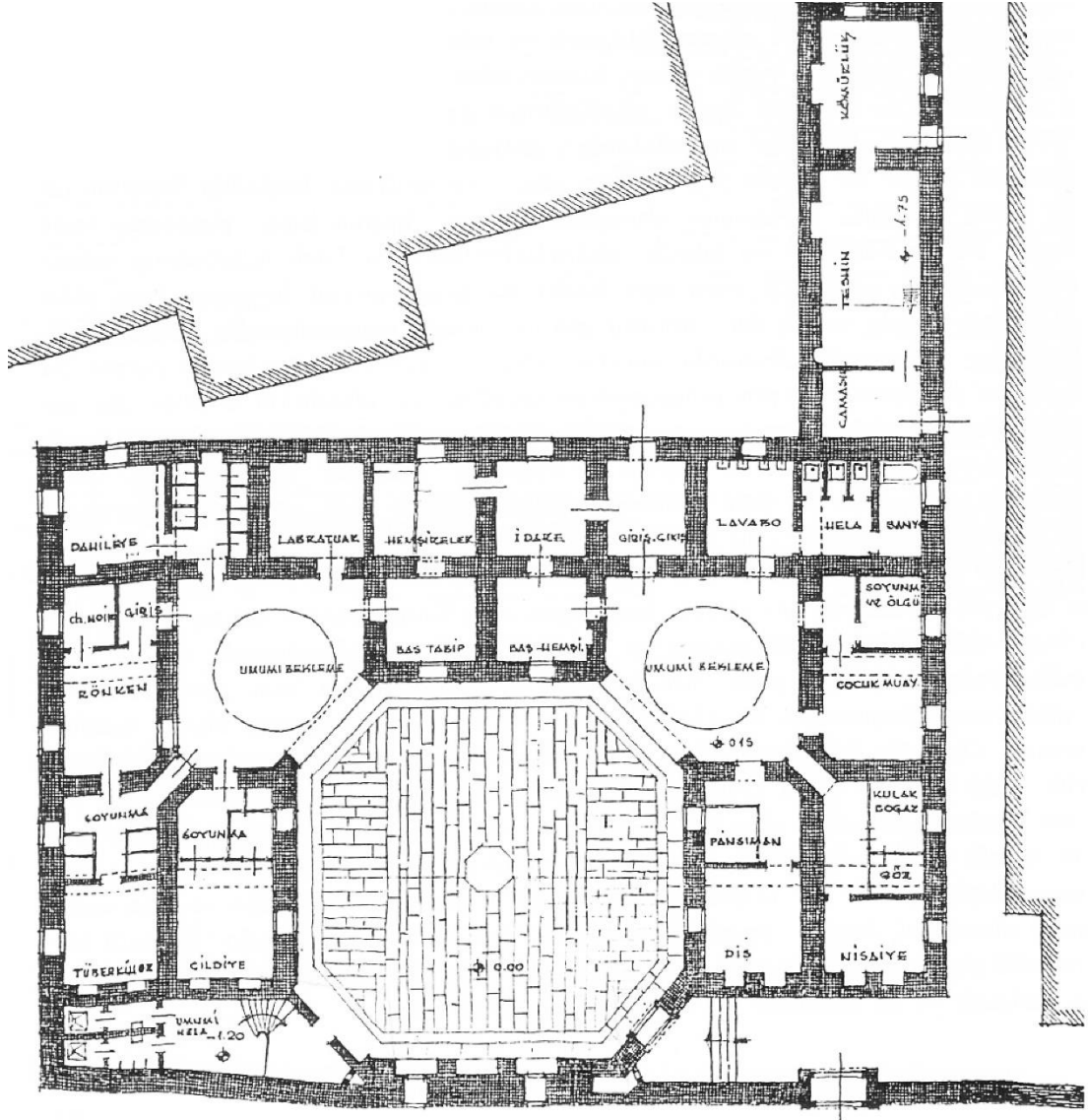
Haseki darüşşifası Haseki Külliyesinin kuzeyinde imaret ile medrese yapıları arasında konumlanmıştır (Şekil 78, 79). Sekizgen plan şemalı bir avluya sahiptir. Bu avluya açılan iki büyük eyvan, tuvaletler ve revaklardan oluşmaktadır.

Şekil 79. Haseki Darüşşifası 1974 Sonrası Restitüsyon Önerisi (Şenyurt,2011)

Şekil 80. Haseki Darüşşifası (Ersoy, 2011)

Şekil 81. Haseki Darüşşifası Planı (Şenyurt,2011)

Darüşşifada avlu etrafında baştabip, başhemşire, pansuman, cildiye polikliniği, diş muayene odaları yer almaktadır. Eyvanlar bekleme alanı olarak değerlendirilmiş olup, bu kısımlardan teknik diğer odalara geçiş sağlanmıştır.

1.3.2.6. Süleymaniye Darüşşifası (1553-1559), İstanbul

Kanuni Sultan Süleyman'ın, Süleymaniye semtindeki en önemli ve eşsiz eseridir.

“İstanbul’da Eski Saray’ın bulunduğu, yaklaşık 63,500 m²’lik eğimli bir arazide, merkezinde cami olarak kurulan önemli bir külliye ögesidir. Cami çevresinde

darülhadis, darülkurra, medreseler, darüşşifa, imaret, sebil, eczahane, hücre odaları ve yaklaşık 36 dükkanın yer aldığı çok amaçlı komplike bir külliye dir” (Ceylan, 2012).

“Vakfiye kayıtlarında, hastaneye ihtiyacı olan hastalar için ve ilaç yapımı üzerine vakfedildiği belirtilmiştir. Ayrı bir asabiye servisi ile birlikte kırk-elli yatağa sahip olan bu darüşşifaya gelen herkes, hastalık ayırımı yapılmaksızın kabul edilmiş, Edirne Şifahanesi’nde olduğu gibi müzikle tedavi uygulamaları da bu darüşşifada yapılmıştır” (Mülayim, 2007).

Padişah’ın ülke insanına sunduğu hizmet anlayışı ile şekillenen külliye de darüşşifa ve tıp medresesi külliyesinin kuzeybatı köşesinde yer almıştır. Bu yapılarda bir taraftan sağlık hizmetleri verilirken, diğer taraftan da bu alanda çalışacak görevliler yetiştirilmiş ve bu görevliler, imparatorluğun her yanına gönderilmiştir.

“Darüşşifada 1556’dan 1873’e kadar tedaviler din, dil, ırk, cinsiyet ayırımı yapılmaksızın ücretsiz olarak yapılmıştır (Altıntaş ve ark., 2009).

“Bu darüşşifanın, klasik dönem içerisindeki diğer darüşşifalardan en önemli farkı; bir asabiye servisi bulunması, akıl hastalarının tedavisine uygun olanakların yer alması ve dârül-akakir (drof evi) denilen ecza deposuna sahip olmasıdır” (Şimşek, 2010).

Mimari Özellikleri

“Darüşşifa, külliyesinin kuzey-batısında, çift eksenli, eğimli arazide eğime uygun olarak tasarlanmıştır. Revaklı avlu plan şemasının uzun eksen paralelinde bitişik olarak iki kez tekrarlanması ile oluşturulmuştur. Bazı detay farkları olmakla beraber, darüşşifada ana plan şeması bu olmaktadır (Cantay, 1992, s.97).”

Şekil 82. Süleymaniye Külliyesi Genel Görünümü (Kılıç, 2012)

“Konum olarak İstanbul’un en yüksek tepelerinden birinde bulunan darüşşifanın içinde bulunduğu külliye, geniş bir alana yayılmakta ve içerisinde cami, türbe, altı adet medrese, hastane, imaret, misafirhane, kervansaray, darül-kurra, hamam, mektep, mülazım odaları, dükkanlar bulunmaktadır” (Parla, 2012).

“Süleymaniye Tıp Medresesi, İslâm tarihinde hususi olarak tıp eğitimi verme maksadıyla açılmış ilk kurum olma özelliğine sahiptir” (Altıntaş ve ark., 2009,s.143).

“Tıp Medresesi ve eczane Camiin sağında köşede (camiin güney batısında) ve Darüşşifanın karşıındaydı. Diğer medreseler 1559’da tamamlanmıştır. İlk müderris, Hekimoğlu Ahmet Çelebi’dir, sonra Mehmet efendi, Sinan efendi gelmektedir” (Taneli ve Şahin, 2013, s.13).

“Süleymaniye tıp medresesi ve darüşşifasının Türk Tıp Tarihinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. O zamana kadar hastanelerde yapılan tıp eğitimi, Süleymaniye külliyesinde medresede yapılmaya başlanmıştır. Bu durum bir değişimin simgesidir”

(Ceylan, 2012, s.55). Bu medresenin kurulmuş olmasıyla, dârüşşifâlar ile tıp medresesi bölümleri bir iş bölümüne girmiş, dârüşşifâlar tıp ilminin pratiğiyle meşgul olurlarken, Süleymâniye Tıp Medresesi tıp eğitiminin teorik yönüyle ilgilenmeye başlamıştır (Zorlu, 2008).

İmaret

“Süleymaniye İmaret, imaret işlevinin sona ermesinin ardından 1913 yılında “Evkaf-ı İslamiye Müzesi” olarak düzenlenmiş, Cumhuriyet döneminde de 1983 yılında dek “Türk ve İslam Eserleri Müzesi” olarak kullanılmıştır” (Mülayim, 2007, s.218-219).

Hamam

“Yalnızca hastalara ait olan hamam, resmi belgelerde “Süleymaniye’de Kanunî Sultan Süleyman Evkafından Dârüşşifa” ismiyle anılmıştır. Hamam konum olarak darüşşifanın kuzey-batı köşesinde yer almaktadır” (Yıldırım, 2010).

Cami

“Dört dayanaklı camilerin en büyüğüdür. Mihrap doğrultusunda iki yarım kubbesi ile Ayasofya ve Bayezid Camilerine benzer. Ancak mekân ve strüktür bakımından onların çok ilerisindedir. Kubbe çapı 26.00 metre olmakla İstanbul’daki Sinan yapıları içinde en büyük kubbe sahiptir” (Parla 2012, s.158).

Darüşşifanın Son Dönemi

“1845 yılından itibaren akli dengesi yerinde olmayan hastaların tedavilerinin yapıldığı darüşşifa, 1865 yılında yaşanan kolera salgını nedeniyle bir süre bu hastalığa yakalananların karantinaya alındığı yer olarak faaliyet görmüş, akabinde tekrar akıl hastalarına şifa dağıtmıştır” (Kılıç, 2012).

“Cumhuriyetin ilanından sonra medresenin büyük bölümü olarak nitelendirilebilecek yere Süleymaniye Doğum Evi inşa edilmiştir” (Erer ve Atıcı, 2010). “1974 yılından itibaren takriben 26 yıl Kur’an Kursu olarak faaliyet gösteren darüşşifa, bir süre boş kaldıktan sonra bugün Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi’ne devrolunmuş, restorasyon çalışmaları için hazırlıklar yapılmaya başlamıştır” (Altıntaş ve ark., 2009).

Süleymaniye Darüşşifası, eğimli bir araziye sahip olduğundan diğer darüşşifa örneklerinden bağımsız olarak başka ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Personel lojmanları, satış dükkanları ve ahır sadece bu yapıya özgüdür.

Mimar Sinan, Süleymaniye Darüşşifası'nda tıp eğitimi verilen medrese birimini darüşşifadan ayrı olarak kurgulamıştır. Ayrıca hasta odaları ile personel alanlarını da birbirinden farklı alanlar olarak planlamış ve işleyişi kolaylaştırmıştır. Ayrıca droglar evi, hamam ve fırın da bu külliye yerleşkesinde önemi büyüktür.

Süleymaniye Darüşşifası'nda akıl hastalıklarının da tedavisi yapılmaktadır. Yatılı hastaların odalarının bulunduğu alanda gizli pencereler / menfezler bırakılmıştır. Bu sayede hem odaların havalandırılması hem de aydınlatılması sağlanmıştır (Şekil 82).

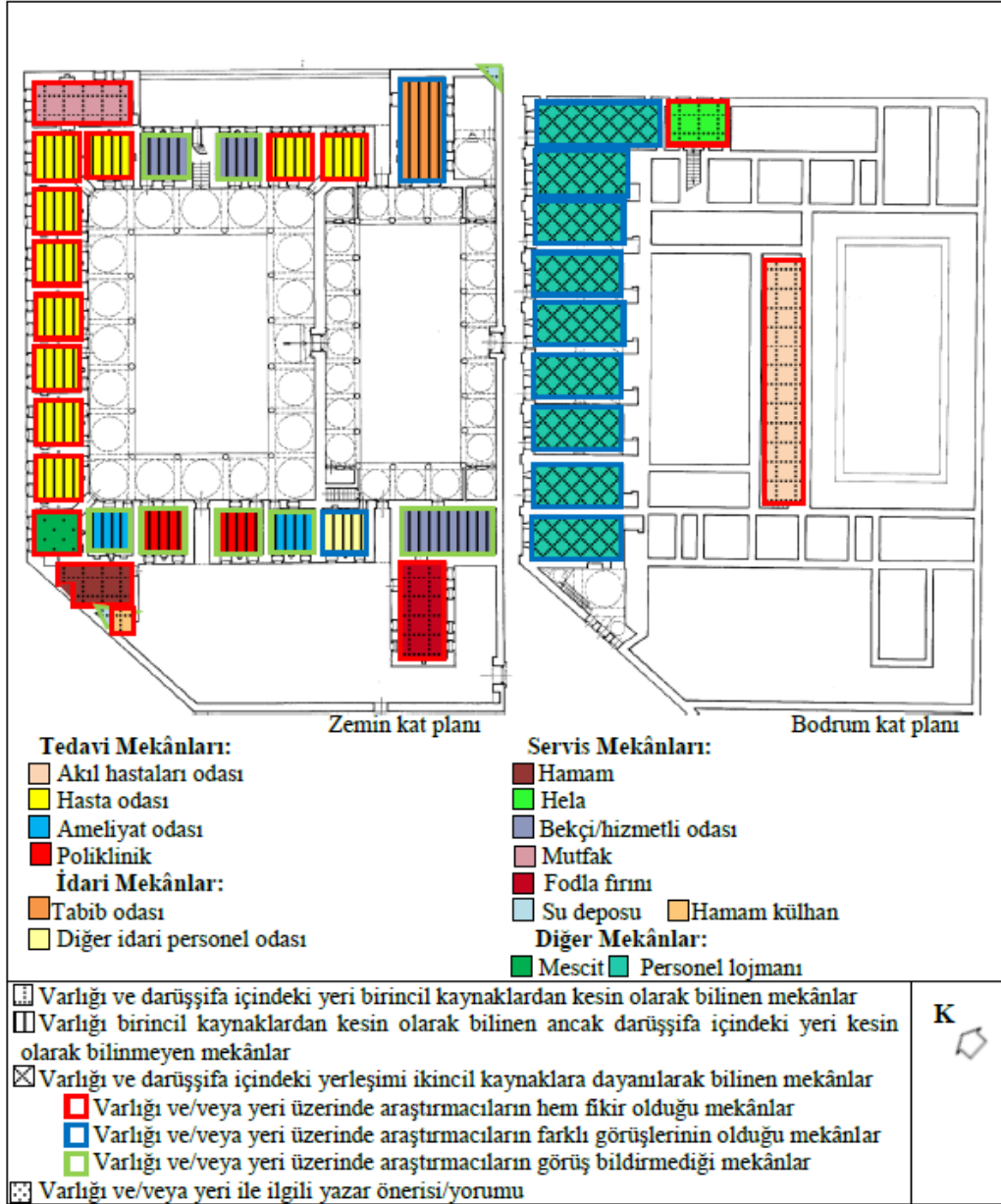
Şekil 83. Süleymaniye Darüşşifası Akıl Hastaları Koğuşu ve Havalandırma Detayı (Dişli,2014)

Darüşşifa içerisindeki yüksek tavanlar sayesinde sıcak hava yükselir, serin hava ise alt kısımlarda kalır. Böylece kapı ve pencere sayısı çoğaltılmadan da mekanın havalandırılması sağlanmış olur. Ayrıca Süleymaniye Darüşşifası'nda akıl hastalarının

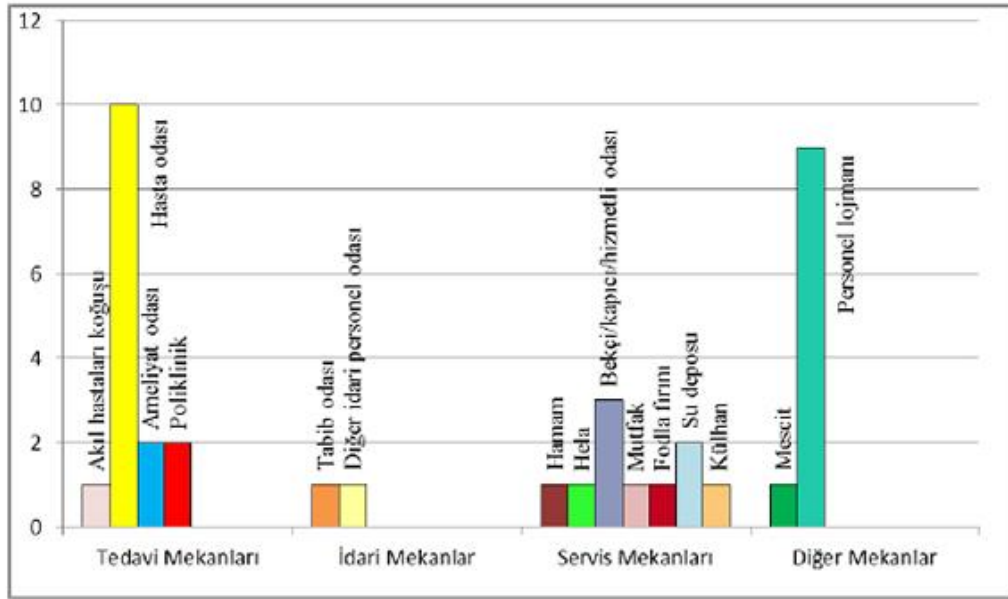
tedavisinin yapıldığı mekanlar bodrum katta tasarlanmış olup, aydınlatma bu kısımlarda minimum düzeyde tutulmuştur.

“Darüşşifa içerisinde büyük bir fonda fırını olduğu, hastaların yıkanması için hamamın bulunduğu, hamamın ocak ve ateşlik kısımlarındaki ihtiyaçların giderilmesi için su deposunun olduğu yapılan restorasyon çalışmalarında belgelenmiştir. Ayrıca bodrum katta direk sokağa bağlantılı olarak tasarlanan mekanların asma katlı olduğu ve bunların hekimler için yapılmış lojman alanları olabileceği de düşünülmektedir” (Cantay).

O dönemin belgeleri incelendiğinde ilk avlunun hastaneye gelen hastaların ilk tanılarının bulunduğu birim, ikinci avludan geçildiğinde ise tedavilerinin yapıldığı poliklinikler ve hasta odalarını barındırdığı düşünülmektedir. Yapının vakfiyesinde kilercinin de yer aldığı görüldüğünden, yapıda bir kilerin de olduğu bilinmektedir. Bu bölümlenme sayesinde aslında personel ve tahsis edilen mekanlar arasında da planlı bir yerleşim olduğu da aşikardır.

Şekil 84. Süleymaniye Darüşşifası'nda Fonksiyonel Dağılım Şeması (Dişli, 2014)

Şekil 85. Süleymaniye Darüşşifası'nda Mekanların Fonksiyonel Dağılımı (Dişli,2014)

Süleymaniye Darüşşifası'nda yapılan tuvaletler arasında bölücü duvarlar yapılarak mahremiyet sağlanmıştır.

Külliyeye içerisinde yer alan tüm birimlerin doğru kurgulanması adına büyük bir çaba gösterilmiş olup, yiyeceklerin uzun ömürlü saklanması ve soğuk kalması için mahzenler tercih edilmiştir. Odaların ısınması ve soğutulmasında ise ocaklar kullanılmıştır. Ocakların çatıdaki uzantıları olan bacaların yüksekliği arttıkça da içerdeki hava akımı ve çekiş gücü artacağından mekanın serinlemesine büyük katkı sağlanmıştır.

Vakfiyesi

Darüşşifanın vakfiyesinde hastanenin tüm gelir ve giderlerinin nasıl değerlendirileceği baştan belirtilmiş ve gelir kaynakları da detaylandırılmıştır.

Darüşşifada üç tabip, iki göz uzmanı, iki cerrah, bir eczacı, bir kilerci, bir katip, bir aşçı, bir vekilharcı, bir kase-keş ve bir kapıcının yer aldığı görülmektedir.

Geçirdiği Değişimler

“Süleymaniye Külliyesi, İstanbul’un yedi tepesinden biri olan 63.500 metrekaarelik eğimli bir alana Fatih’in inşa ettirdiği önemli bir yapıdır” (Bayat, “İstanbul Süleymaniye Darüşşifası” Ülker Erke’nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye’de

Tarihi Sağlık Kurumları, XXXVIII. Uluslar arası Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 2002 s.55).

“Külliyeye, merkezinde cami olmak üzere evvel, sâni, sâlis, râbi adlarıyla anılan dört medrese, dârülhadîs, dârülkurrâ, tıb medresesi, sıbyan mektebi, imâret, kütüphane, tabhâne, hamam ve dükkânlardan oluşmuştur” (Kürkçüoğlu, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Resimli Posta Matbaası, 1962, s. 6).

“Yapılar cami merkez olmak üzere geometrik bir düzen içinde yerleştirilmiştir. Külliyeinin alt yapısı da düşünülmüş, Halkalı sularından Süleymaniye’ye su getirilmiştir” (Değer, “Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesinin Bugünkü Durumu” I. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 189).

1858 yılında İtalyan Dr. Mongeri’nin (1815-1882) başhekimliğe başladığı yapı, 1865 yılında başlayan kolera salgınında tecrithane olarak kullanılmış, sonraları ise Toptaşı Bimarhanesinden getirilen akıl hastalarına tahsis edilmiştir. Darüşşifanın hastahane işlevi 1873 yılına kadar sürmüştür.

Cumhuriyet’ten sonra askeri matbaanın yerleştiği yapıda Klâsik Osmanlı mimarisinin özelliklerini bozan bazı ekler ve değişiklikler yapılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1972 yılında askeri matbaanın buradan çıkartılması üzerine yapıyı dini eğitim veren özel bir okula kiralamış, bu yıllarda yapının bünyesindeki değişiklikler, darüşşifa yapısının mimarisinin bozulmasına neden olmuştur.

“Günümüzde yapının restorasyonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılmakta olup, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi’nin bir bölümü olarak değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır” (Benli).

Tıp Medresesi

1853 yıllarına kadar tıp medresesi olarak kullanılan yapı daha sonra yangın mağdurlarına ev sahipliği yapmıştır. Sonrasında da Süleymaniye Doğumevi ile birlikte kullanılmaya devam etmiştir. Sonrasında “23.01.2009 gün ve 596 sayılı koruma kurulu kararı ile Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi’ne devredilmiştir” (Benli).

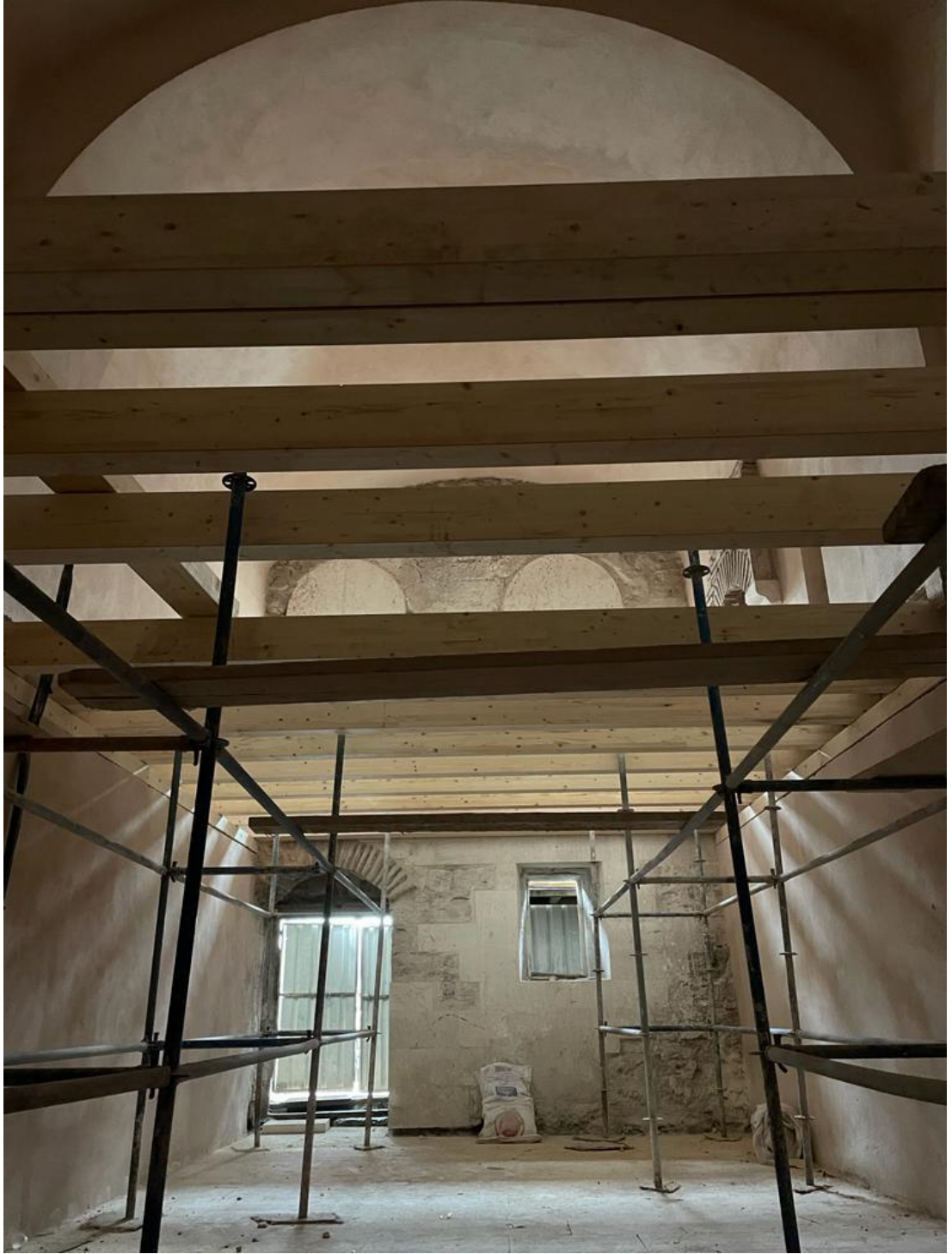
Darüşşifanın Günümüzdeki Durumu

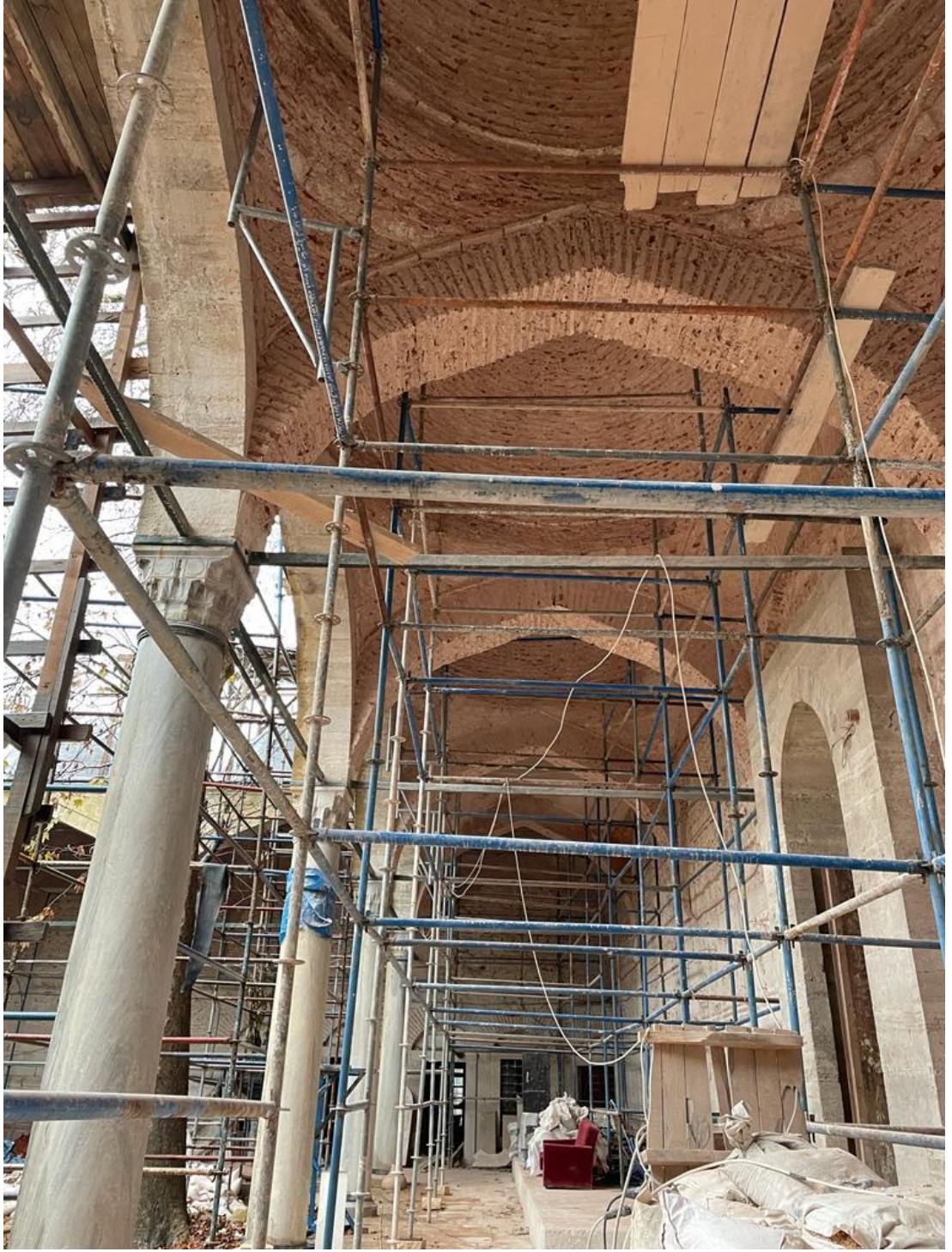
Şekil 86. 1.Avlu (Ersoy,2022)

Şekil 87. Dış Cepheden Görünüm (Ersoy,2022)

Şekil 88. Kapatılmış Revak Görünümü (Ersoy,2022)

Şekil 89. Ön Avlu Revak Görünümü (Ersoy,2022)

Şekil 90. İç Avlu Genel Görünüm (Ersoy,2022)

Şekil 91. Dükkanların Olduğu Cepheye Bağlantı Yolu (Ersoy,2022)

Şekil 92. Alt Kat Dükkanların İç Mekan Görünümü (Ersoy,2022)

Şekil 93. Hücre İç Mekan Görünümü ve Ocak Detayı (Ersoy,2022)

1.3.2.6.1. Osmanlı Dönemi Külliyelerinden Süleymaniye Külliyesi'nin Yeniden Kullanım Önerisi

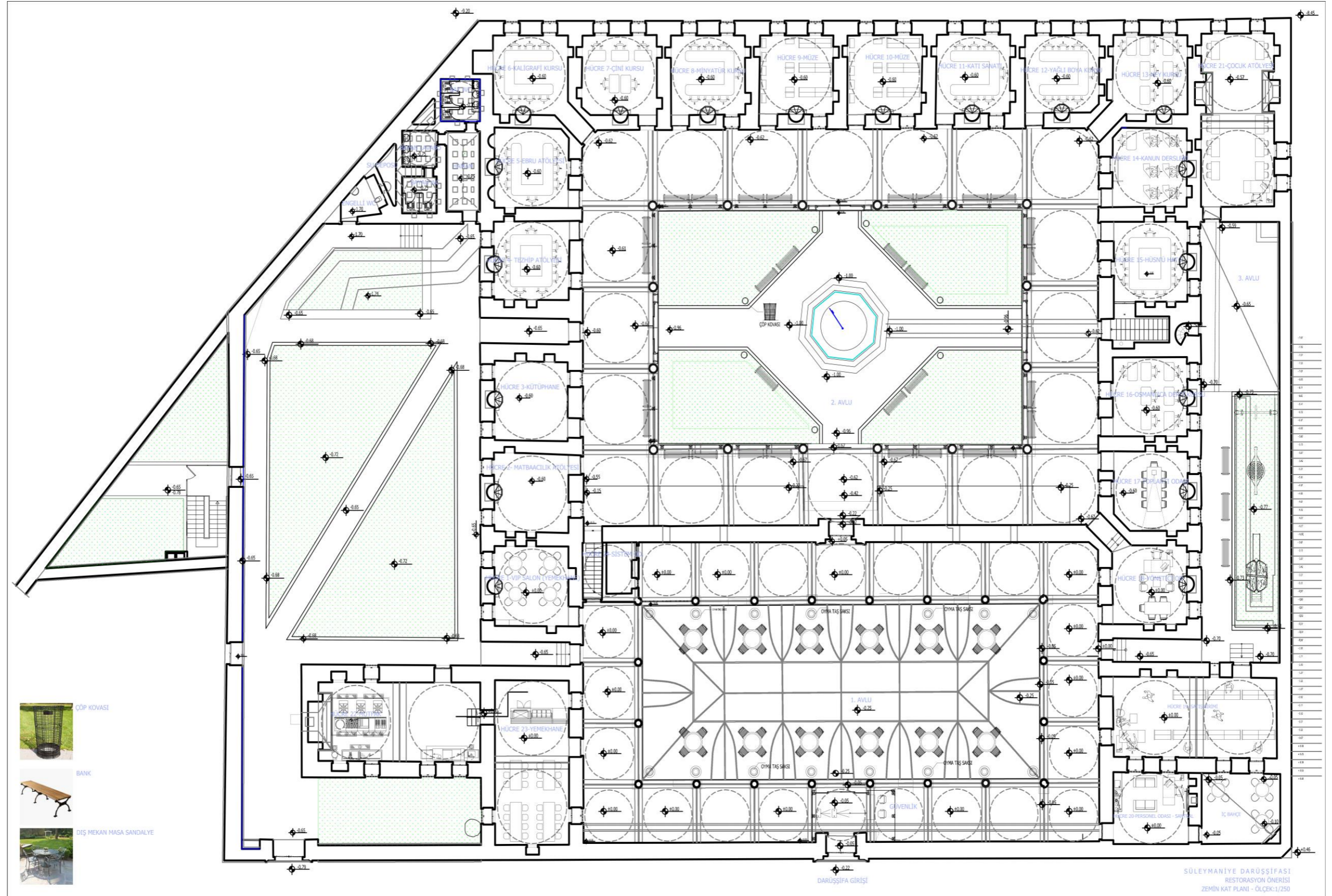
Tez kapsamında, Süleymaniye Darüşşifası ele alınmış olup, ortak kültür mirasımız olan bu darüşşifaya dair bir yeniden kullanım önerisi de geliştirilmiştir.

Süleymaniye Darüşşifası tecrithane, bimarhane gibi işlevlerle 1556-1873 yılları arasında sağlık hizmeti vermeye devam etmiştir. Sonrasında askeri matbaa olarak kullanılmış, bir dönem özel bir okula tahsis edilmiştir. Tıp medresesi olan kısım da 1853 yıllarına kadar kullanılmış, sonrasında Süleymaniye Doğumevi olarak 2009

yılına kadar hizmet vermiştir. Ardından Yazma Eserler Kütüphanesi olarak kullanılmıştır. Şu anda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Yapının 13.12.2022 tarihine ait güncel halleri de çalışma kapsamında gezilerek yerinde incelenmiş ve belgelenmiştir (Şekil 86– 93).

Gelinen noktada Süleymaniye Darüşşifası tekrar ele alınmış olup, tez kapsamında bir kültür sanat merkezi olarak yeniden yorumlanmıştır. Alt kattaki dükkan olarak kullanılan mahaller aynen korunmuş ve ticari işlevlerinde değişiklik yapılmamıştır. İçerisinde farklı fonksiyonları barındıran atölyeler, kurslar planlanmış, müzeye yer verilmiş ve alt katında yer alan cadde cephesindeki mekanlar da satış birimleri olarak ele alınmıştır. Bu atölyelerde, tezhip, ebru, hüsn-i hat, çini, kaligrafi, minyatür, katı', yağlı boya, suluboya ve matbaacılık eğitimleri verilmesi planlanmıştır. Ayrıca ney kursu, kanun dersleri, Osmanlıca dersleri ve çocuk atölyeleri de yerini almıştır (Alt kattaki dükkan olarak kullanılan mahaller aynen korunmuş ve ticari işlevlerinde değişiklik yapılmamıştır).

Süleymaniye Darüşşifası, sadece sağlık müzesi değil, aynı zamanda tıp tarihi müzesi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulama ve araştırma merkezi, kütüphane gibi işlevler ile de günümüzde kullanıma açılabilir.

Şekil 94. Zemin Kat Planı, Restorasyon Önerisi (Ersoy Biçme, 2023)

1.3.2.7. Atık Valide Darüşşifası, İstanbul

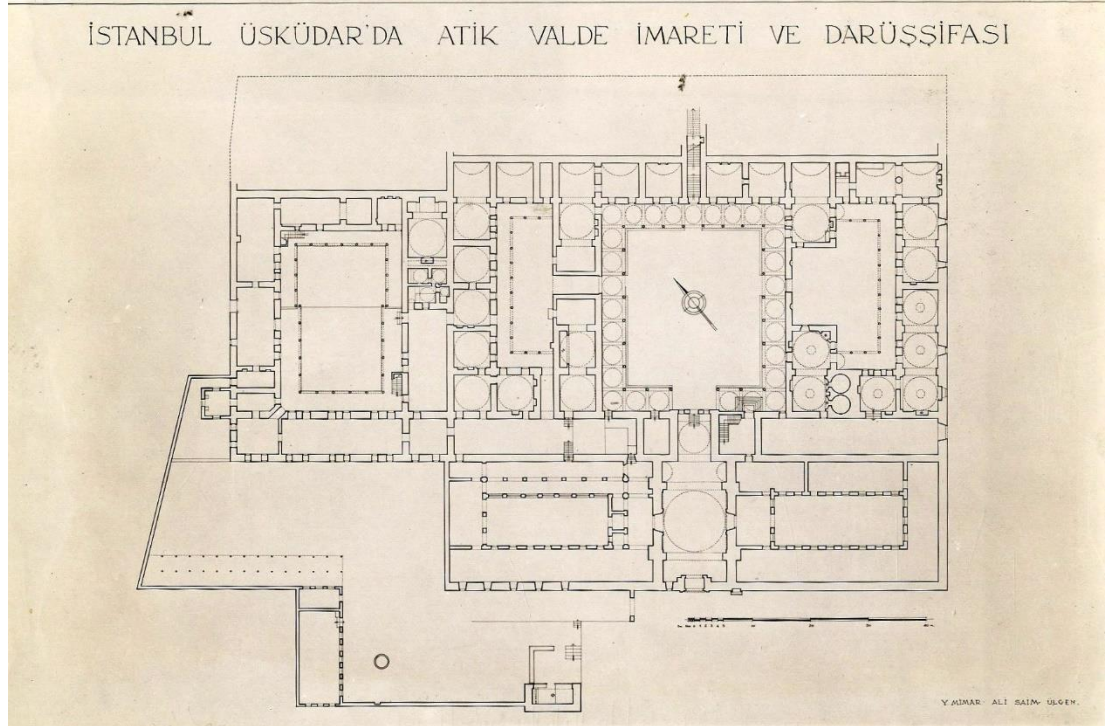
Mimar Sinan, Atık Valide Külliyesi'ni annesi Nurbanu Sultan adına (H.990/M.1583) tarihinde inşa etmiş ve darüşşifa birimine de bu külliye de yer vermiştir.

Mimari Özellikleri

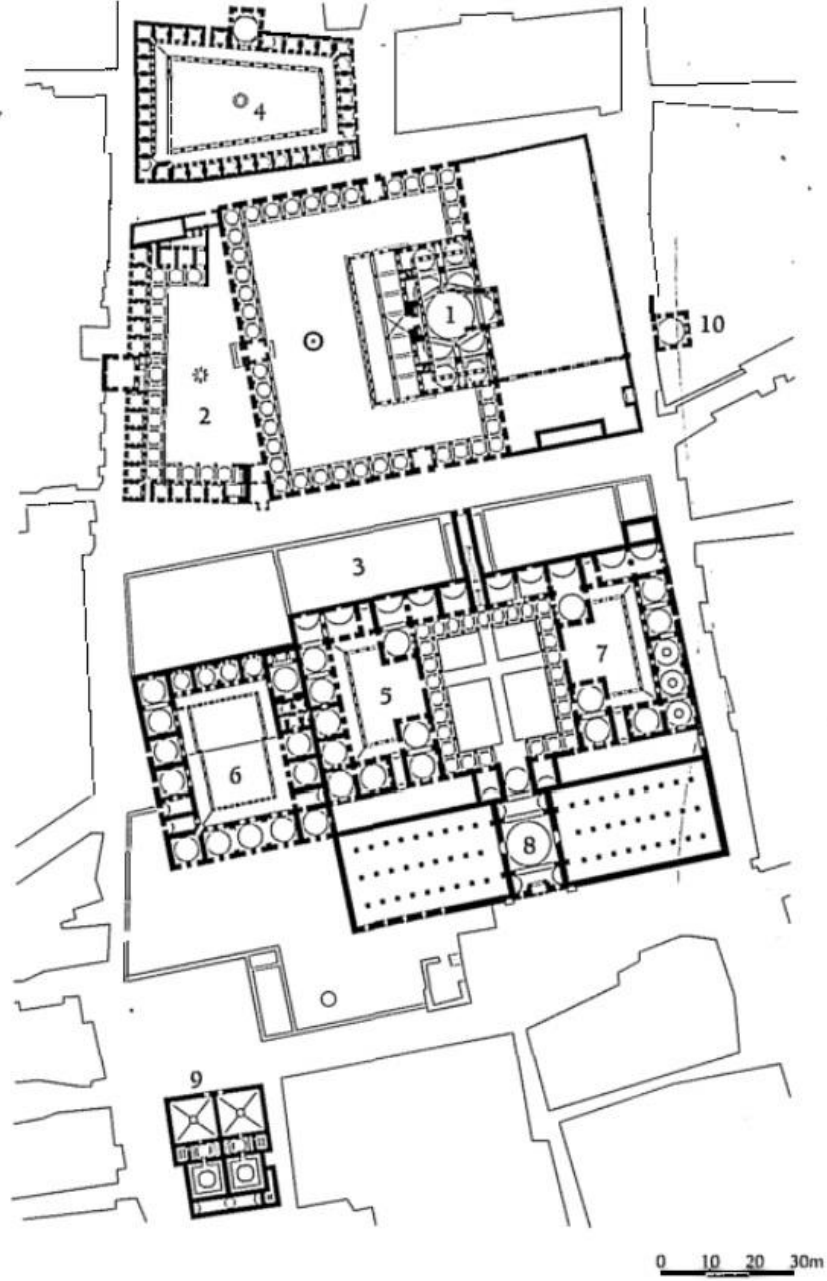
Atık Valide Külliyesi yapıları birbirinden bağımsız olarak üç kademeli şekilde planlanmıştır.

İbadet edilen cami, tekke yapıları ve medrese ayrı düzlemde planlanmışken, sosyal işlevli diğer yapılar alt kotta tasarlanmıştır. Mimar Sinan yapıyı tasarlarken darüşşifayı tamamen bağımsız olarak ele almış ve girişini diğer tüm birimlerden ayrı tutmuştur.

İmaret, tabhane ve darüşşifa birbirine bitişik olarak; imaret ve tabhanenin uzun cephesi boyunca da kervansaray yapısı planlanmıştır (Şekil 93).

Şekil 95. Atık Valide İmaret ve Darüşşifası Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Atik Valide Külliyesi, Üsküdar, İstanbul. Yerleşim planı: 1. Cami, 2. Medrese, 3. Darü'lhadis, 4. Tekke, 5. Tabhane, 6. Darü'sşifa, 7. İmaret, 8. Kervansaray, 9. Hamam, 10. Sıbyan Mektebi (A. S. Ülgen)

Şekil 96. Atik Valide Darü'sşifası Planı (Ülgen)

Şekil 97. Darüşşifa İç Mekan Fotoğrafları (Ersoy,2021)

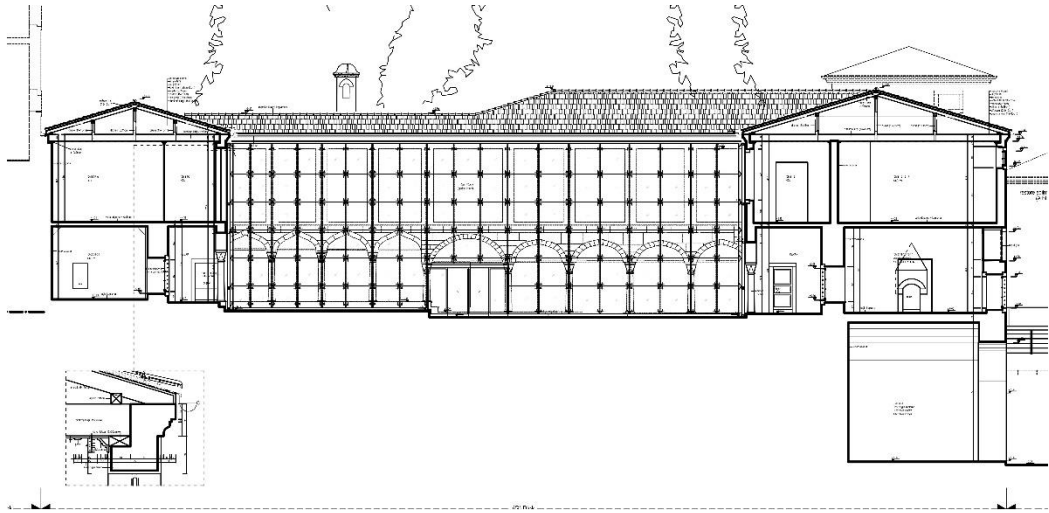

Şekil 98. Darüşşifa İç Mekan Fotoğrafları (Ersoy,2021)

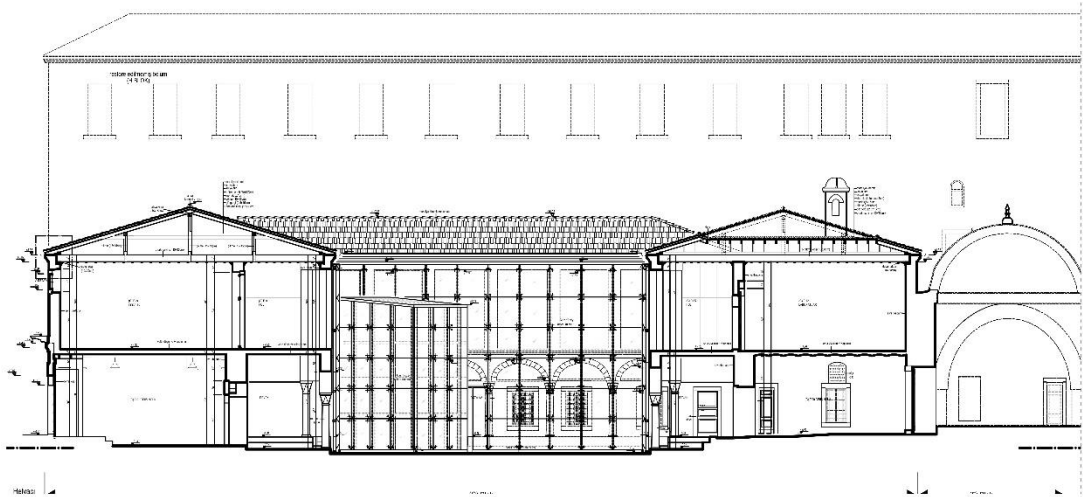
Vakfiyesi

“Darüşşifa vakfiyesinde darüşşifanın işleyişine dair tüm detaylar belirtilmiştir. İki aşçı, iki tabip, dört hastabakıcı, iki kehhal, iki cerrah, iki şişe bakıcısı (idrar dökücü), iki edviye dövücü, bir vekilharç, bir kâtip, iki eczacı, iki çamaşırcı, bir ferraş, bir külhancı, bir kâsekeş, bir kilerci, bir imam ve bir müezzinin darüşşifada bulunması zorunlu kılınmıştır.” (Yıldırım, <https://istanbultarihi.ist/109-klasik-donemde-istanbul-darrusifalari>).

Geçirdiği Değişimler

Şekil 99. Darüşşifa Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 100. Darüşşifa Görünüşü (Vakıflar Genel Müdürlüğü Dijital Arşivi)

Şekil 101. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)

Şekil 102. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)

Şekil 103. Darüşşifa Değişim Sonrası Avludan Görünüm (Ersoy,2021)

Şekil 104. Darüşşifa Değişim Sonrası, Jeneratör Eklenmesi (Ersoy,2021)

İKİNCİ BÖLÜM

2. DARÜŞŞİFA YAPILARININ GÜNÜMÜZDEKİ MEKANSAL KARŞILIĞI

2.1. DARÜŞŞİFA VE GÜNÜMÜZ HASTANE KAVRAMI ARASINDAKİ SOYUT DEĞER KİYASI

Anadolu Selçuklularda da Osmanlı Devleti'nde de darüşşifa kavramı “şifa evi, sağlık evi, şifa kapısı, sıhhat yurdu, sağlık yurdu, bimarhane, maristan, darülmerza, darülafiye, darüssihha” olarak nitelendirilmiştir. Darüşşifalar, karşılık beklenmeden vakıf bilinci ile kurulan, Allah'ın rızasını almayı amaçlayan bir hayır kurumu olmuştur. Her darüşşifanın vakfiyesinde, darüşşifanın hastaneye ihtiyacı olanlar için ve ilaç hazırlanmak üzere vakfedildiği belirtilmekte ve görevlileri ile bu görevlilerde aranacak nitelikler daha kuruluş aşamasında detaylandırılmaktaydı. Şifahaneler, yoksullara ve yolculara da sağlık hizmeti vermesi, her şifahanenin bir vakıfla desteklenerek hizmetlerin ücretsiz sunulması yönüyle de bugünkü hastane yapısından oldukça farklı bir sosyal işlev üstlenmekteydi. Vakıf kurumu, “İnsan ölünce şu üç şeyden başka amel sona erer: Devam eden sadaka (hayır), faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlad” (Müslim, Vasiyyet 14; Ebu Davud, Vasaya, 14; Nesai, Tirmizi, Ahkam 36; Nesai, Vasaya, 8) hadisinde işaret edilen devam eden sadaka olarak görüldüğünden insanlar mallarını vakfa adamaktan çekinmez, böylelikle vakıflar ve vakıfların tahsis ettiği kuruluşlardan biri olan hastaneler de maddi sıkıntı yaşamazdı (Saygın. T. Ve Songur. H. (2014/1).

Anadolu Selçuklulardan Osmanlı Devletine, Osmanlı'dan da günümüze gelindiğinde darüşşifa kavramı gelişmiş, değişmiş ve daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Ancak bu durum hastane kavramındaki soyut değeri değiştirmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile hastane hizmet kapsamı artmış ve daha çok hastaya daha uzman ekiplerce, daha kısa sürede tedavi ulaştırılmıştır. Ancak hastanede öncelik hasta ve hastalık olmuştur. Ne yazık ki, “şifa evi” olarak bilinen darüşşifadan farklı olarak “hasta ve hastalık” kavramları ön plana çıkmıştır.

İçinde yaşanan toplumun özellikleri hastanenin şeklini etkilemiştir; ortaçağda hayırseverliğin bir örneği olan hastane modern çağın başında hapsedme ve kısıtlama

yeri idi (Turner, 2011: 195). Osmanlı dönemindeki şifahaneler külliyesinin bir parçası olarak inşa edilmiştir böylelikle, şifahanede yürütülen hizmetlerin kolaylaşmasının yanında hastaların toplumdan tecrit edilmiş hissetmemesi de sağlanmıştır.

Tarih boyunca din ve tıp yakından ilişkili olup, ilk hekimler aynı zamanda din adamları idi. Ancak 14. yüzyıl ve sonrasında yaşanan laikleşme ve beraberinde değişen toplum yapısı, bireyselleşmeye vurgu yaptığından sağlık hizmetlerine bakış açısı da değişmiştir. Modern hastanenin ortaya çıkması ve gelişmesi kentsel sanayi kapitalizminin etkisi altında dinsel kültürlerin laikleşmesinin önemli bir örneği (Turner, 2011: 186) olarak değerlendirilmiştir. Dinin sosyal hayattan tecrit edilmesinin; dinin sosyal ve idari herhangi bir konuya karışmasının engellenmesinin bir sonucu olarak sağlık hizmetleri de laikleşmiş ve kapitalizmin etkisi altında birer ticarethaneye dönüşmeye başlamışlardır. Sağlık hizmeti sunmayı içsel bir ödev olarak gören bireyler, bu içsel ödevlerinin bir masal olduğuna, modern çağda bu masallara yer olmadığına inandırıldıklarından; bireylerin sağlık hizmeti sunmalarını sağlayacak tek itici güç olarak; daha fazla harcamak için daha fazla maddi kazanç sağlama ihtiyacı kalmıştır.

Günümüzde artan bilgi birikimine paralel olarak uzmanlık alanı sayısı da artmış, her alanın detaylı kollarından sadece birine haiz uzmanlar ortaya çıkmıştır. Hekimlik mesleği açısından da aşırı uzmanlaşma, tedavide hekimlerin tek bir alana odaklanarak, bütünü görememeleri sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, günümüzde hasta hekim ilişkisi boyut değiştirmiştir. Hekimler yerine, laboratuvarlar ve cihazlar teşhis koymaya başlamıştır. Hekimler hastanın anlattıkları ve tıp biliminden ziyade teknolojik ekipmanlara güvenmeye başlamış, hastalar da artık iyi hekim yerine iyi cihazlara sahip hastane arayışına girmiştir.

Osmanlı döneminde insanlar çoğunlukla hastalarına evde baktıklarından darüşşifalar, kimsesizler ve hastasına evde bakacak durumu olmayanlara hizmet vermekte idi (Altıntaş, 2012: 44). Yani kural hastanın evde bakılması, istisna hastanede bakılması idi. Günümüzde ise hastanın yeri evler değil, hastanelerdir, aslolan hastanın hastanede olması, istisna olan evde bakılmasıdır. Dini inancın gerekliliği olarak görülen sosyal dayanışma ve yardımlaşma ilkelerinin sonucu olarak kurulan darüşşifalar, hayır kurumları olarak uzun yıllar hizmet vermiş; ancak

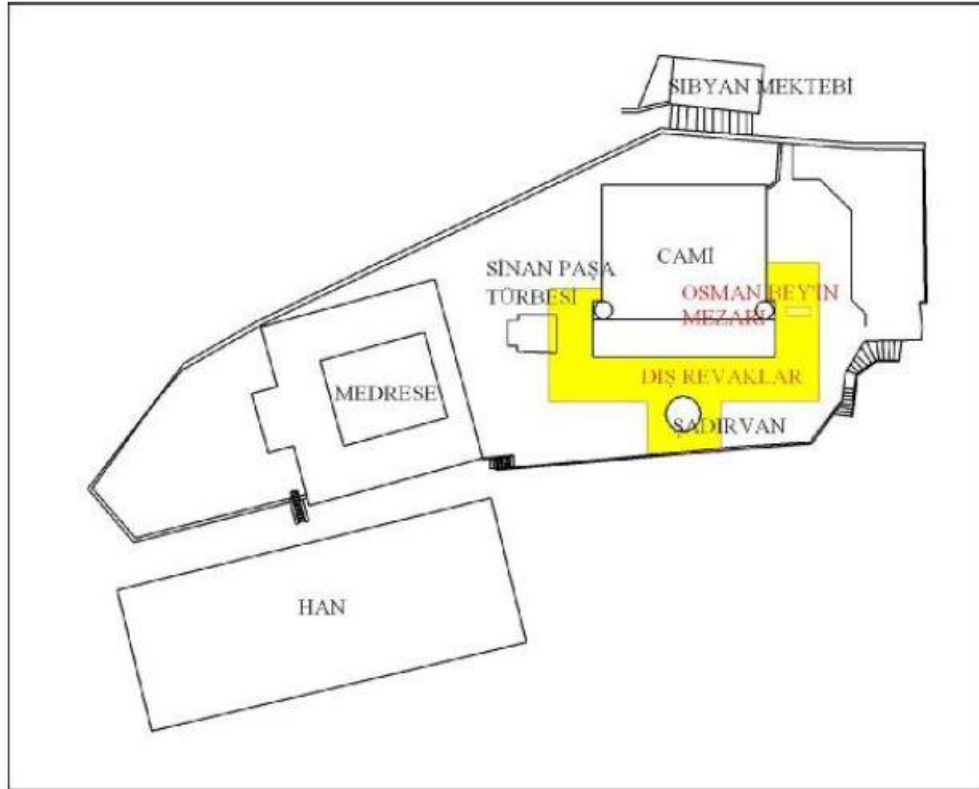
toplumun genelinde yaşanan değişimden darüşşifalar da etkilenmiş ve yerini modern hastanelere bırakmıştır (Saygın. T. Ve Songur. H. (2014/1)..

2.2. GÜNÜMÜZDE DARÜŞŞİFA İŞLEVİ İLE KULLANILAN TARİHİ YAPILAR

Tarihi yapılarda yapı kullanımına ait olan mevcut işlev günümüzde hala sürdürülebilir. Ancak günümüzdeki kullanım sırasında yapıya bu işlevin nasıl adapte edildiği ve yapıda bıraktığı etkiler ve günümüze yansıyan sorunları oldukça önemlidir. Bu anlamda İstanbul'daki iki tarihi medrese yapısı incelenmiştir.

2.2.1. Mihrimah Sultan Medresesi (Kurşunlu Medrese)

Üsküda'da İskele Meydanı'nın kuzeyinde, Paşalimanı Caddesi'nde, 954h (1547m) yılında 16. Yüzyılda, cami, medrese, han ve imaret olarak inşa edilen Külliye'dir.

Şekil 105. Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi Plan Oluşum Şeması (Yılmazörnek, 2010)

On altı hücreli, bir dersaneli olarak 954 senesinde Üsküdar Mihrimah Sultan Camii ile beraber Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Üsküdar Mihrimah Sultan vakfının Rebiyulevvel 957 (1557 Aralık) tarihli 12 Numaralı Arapça vakfiyesinin Türkçe'ye çevrilmiş hali aşağıdaki gibidir:

“...mimarı menzumeden biri de medresedir ki onun inşası tarzı müderrislerin gönüllerine ferah verir onun binasının mateneti mühendisleri hayrete düşürür talebeyi de ilim araştırmaya teşvik eder. Orada sakin olan herkez havasına uymaktan vazgeçer müderrisnin ders okuttuğu bir büyük dersane ile talebeye mesken olan on altı adet oda mevcuttur. Kur’ân-ı kerim öğretmeye mahsus binası sağlam bir dârü’ttalim vardır onun önünde muallimin gönlü açılır (VGM, Defter no: 635-2, 12 no'lu vakfiye, s.94).”

Mimarisi

Cami ile on altı hücreli medresede hücreler, revaklı avlunun iki geniş kenarında yedişer ve derslik kısmının iki yanında birer adet olmak üzere yerleştirilmiş, girişin bulunduğu duvarda ise sadece revak kubbelerine yer verilmiştir.

Medresenin 39 kubbesi kurşun ile kaplı olduğundan Kurşunlu Medrese olarak da anılmaktadır (Şekil 106).

Bugün medreseye, türbelerin arasındaki duvarların belirlediği yolla ulaşılan taç kapıdan ve 1961 yılındaki onarımda meydana getirilen merdivenlerle çıkılan derslik kısmının yanındaki dehlizden girilmektedir (Şekil 107).

Şekil 106. Mihrimah Sultan Medresesi, Kubbe ve Bacaları (Yılmazörnek, 2010)

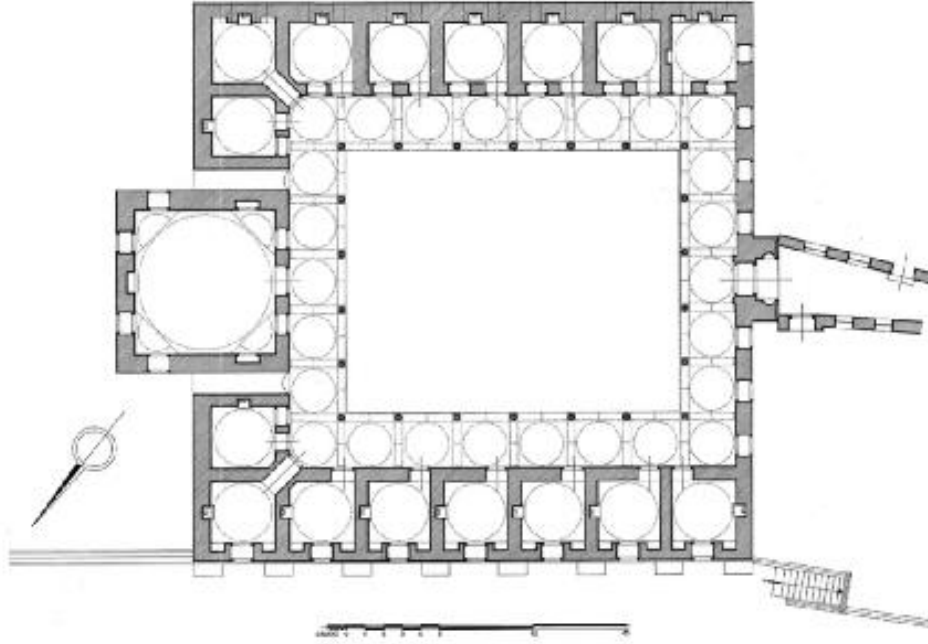

Şekil 107. Mihrimah Sultan Medresesi Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Şekil 108. Mihrimah Sultan Medresesi Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

“Gerideki sırtın dönüşüne uyumlu bir açı ile yönelen külliyyeden farklılaşan medreseye ait dershane iki yanda sıralı talebe hücreleri ile simetrik olarak ayrılmış bir karedir (Şekil 109).

Şekil 109. Medrese Plan Şeması (Ülgen)

Dershane ve hücrelerin tamamı farklı açıklıklı ve avlu etrafını içten dönen bir arkadla çevrilidir. Dershanenin iki yanındaki üzeri tonozla örtülü aralıklar geçiş için kullanılmakta, karşısında ise dış duvara merkezli bir giriş bulunmaktadır (Şekil 109). “L” şeklinde dizili hücreler yanlarda sekizer adettir. Köşe odaların girişi çapraz bir geçişle sağlanmıştır. Hücreler ocaklı ve pencerelidir. Dershane kubbesi müstakil ve yüksektir. Hücre kubbeleri plan gidişine göre sıralıdır. Dahili arkadın kubbeleri farklı olan modüllere göre eşit olup, giriş duvarı sırası dahil avlu içini dolanmaktadır (Yılmazörnek, B. 2011)”.

Şekil 110. Avludaki Mermer Selsebil (Ersoy Biçme, 2023)

Medrese avlusunun içinde yükseltilmiş bir havuz içerisinde iki katlı mermer bir selsebil bulunmaktadır (Şekil.110).

Medresede Yapılan Onarımlar, Değişimler

Kudeb Arşivi'nde yaptığımız çalışmalarda medresenin 1930'lu yıllarda postahane olarak kullanıldığını, 1933'ten sonra, İbrahim Hakkı Konyalı'nın İzzet Çağpar isimdeki kaymakamın yol geçirme bahanesi ile yaptığı yıkımları gazetelerde neşretmesi üzerine kaymakam Atatürk tarafından görevinden alındığını, medresenin tamir ettirilerek "Üsküdar Süt ve Mektep Çocukları İçtimai Hıfzısıhha Bakımevi" olarak kullanıldığını (Konyalı, A.g.e., c.2, s290 ve 386), 1991 tarihinde dispanserken, "Hayat Vakfı" tarafından onarılarak sağlık merkezi haline getirildiğini, onarım sırasında üzerinin kapatıldığını, içerisindeki ağaçların kurşun kaplamaları ve temelleri

tahrip ediyor bahanesi ile söküldüğünü veya bakımsız bırakılarak kurutulduğu tespit edilmiştir.

Yine Kudeb Arşivi'nde yapılan çalışmalarda, Ali Saim Ülge'nin Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na verdiği bir dilekçede Üsküdar Mihrimah Camii'nin cenup batısındaki medresenin harabiyeti bahane edilerek yıktırıldığını 35. Yüksek Kurul toplantısı için İstanbul'a geldiği zaman gördüğünü, öğrendiğine göre “Vakıflar İdaresi'nin şikayetine rağmen tehlikeli vaziyettedir.” diyerek Belediye tarafından yıktırıldığını belirtmektedir. Cenup batı, kuzey batı manasına gelir ve caminin giriş cephesine bakan yöndür. Günümüzde tıp merkezi olarak kullanılmakta olan medrese ise caminin kuzey doğusuna denk gelmektedir. Vakfiyesinde yapılması şart koşulan diğer medresenin o olduğu düşünülebilir (BOA, İ.EV., 9/ 1312/Ş-22-(25/Ş /1312-21/02/1895).

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri incelendiğinde 1894 (1312m) depreminden sonra medresenin de tamir edildiği görülmektedir. (Yılmazörnek, B. 2011).

Günümüzdeki Kullanımı

Günümüze kadar ulaşan medrese, özgünlüğünü kaybetmiştir. Şu anda Mihrimah Sultan Tıp Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Medresenin iç düzeninde değişiklikler yapılarak avlusu kapatılmıştır (Şekil 111, 112, 113).

Şekil 111. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Biçme, 2023)

Şekil 112. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Biçme, 2023)

Şekil 113. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Biçme, 2023)

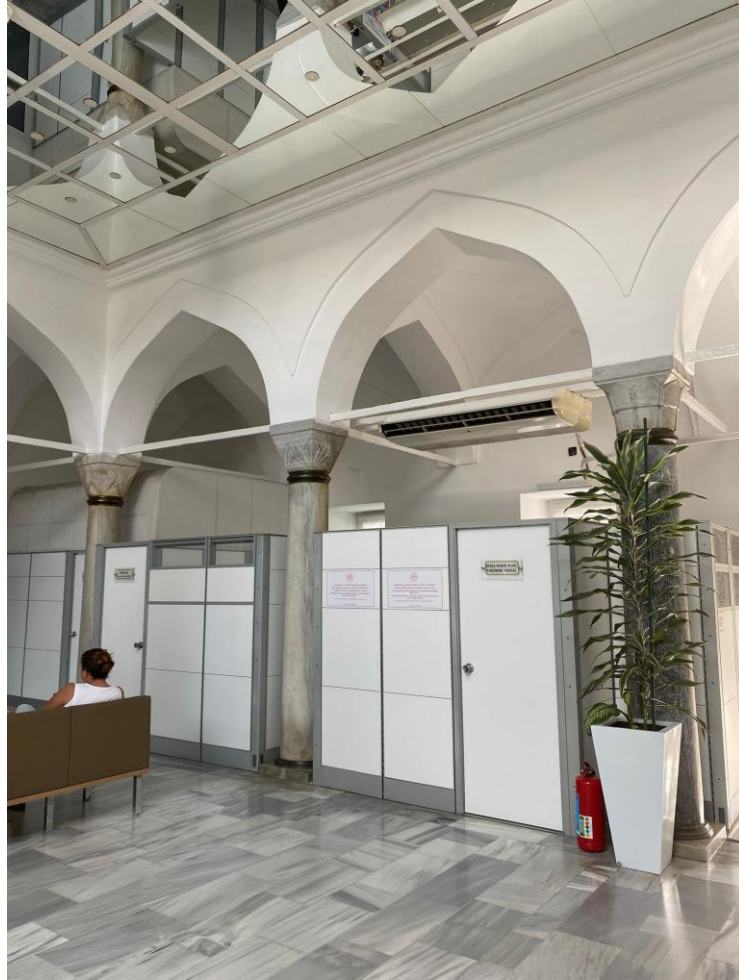
Avlu çatısını taşıtmak amacıyla yapıya çelik konstrüksin eklemeleri yapılarak, yapının özgün kimliği bozulmuştur. Aynı zamanda tavanda kullanılan parlak kapatma ve yansıtma özellikli ayna ile de tarihi dokuyla uyumlu olmayan, yansıtıcı bir malzeme kullanılmıştır. Bu şekilde yapıda kısmen derinlik hissi verilmeye çalışılsa da, yapının avlusu doğal halinden uzaklaştırılmıştır (Şekil 114).

Şekil 114. Medresenin Kapatılan İç Avlusu (Ersoy Biçme, 2023)

Yapının medrese kullanımına göre sağlık merkezi olarak kullanılması, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve fonksiyon dağılımı adına oldukça farklılaşmıştır. İhtiyaçtan kaynaklı eklenen bu teknik odaların oluşturulması adına yapıya çok sayıda eklentiler yapılmıştır. Bu da hem iç mekanda kötü görüntülerin oluşmasına, hem de işleyiş olarak akıcı mekan kavramının bozulmasına neden olmuştur (şekil 115, 116).

Yapının kullanıcı sayısındaki değişlikten dolayı yapıdaki mevcut tesisat yükü de değişmiştir. Yapının birçok noktasında sonradan eklenen soğutma sistemleri göze çarpmaktadır. Bunun gizlenmesi adına da bir çalışma yapılmamıştır (şekil 115, 116).

şekil 115. Yapıya Yapılan Eklmeler ve Oluşan Görüntü Kirliliği (Ersoy Biçme, 2023)

Şekil 116. Şekil 117. Yapıya Yapılan Eklemeler ve Oluşan Görüntü Kirliliği (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıya sağlık merkezi işlevi verildikten sonra röntgen odası ihtiyacı belirmiştir. Ancak yapıda yer verilen mahal, özgün planda yapının tam orta noktasında kalan dersane olmuştur.

Röntgen ışınları, insan gözüyle görülemeyen ve yüksek enerjili fotonlardan oluşan elektromanyetik radyasyon yayar. Röntgen odası da, hastaların vücudunun X ışınları ile görselleştirilmesini sağlayan, vücutta bulunan pek çok kemik ve dokunun görüntülenmesine imkan veren bir mahaldir. Bu yapıda da derslik mahali duvarları da kurşun kaplanarak ne yazık ki röntgen odasına dönüştürülmüştür (Şekil 117).

Şekil 118. Röntgen Odası (Ersoy Biçme, 2023)

Medresede yer alan hücreler ocaklı ve pencerelidir. Bu hücreler, doktor odalarına dönüştürüldükten sonra kapıları değiştirilmiş ve özgün hali bozulmuştur (Şekil 119).

Şekil 119. Doktor Odalarının Girişleri (Ersoy Biçme, 2023)

2.2.2. Yavuz Selim Medresesi (Yenibahçe Selim Medresesi)

Mimarisi

Mimar Sinan eseri olan yapı, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, babası Yavuz Sultan Selim'in anısına, 1548-1550 tarihinde yaptırılmıştır. Esas ismi Yavuz Selim Medresesi ya da Yenibahçe Selim Medresesi'dir. Fatih Molla Şeref Mahallesi Vatan Caddesi'nde bulunur.

Sultan Selim Medresesi, alçak duvarlarla çevrilmiş 19 hücre ve bir dershaneden meydana gelir. Kare planlı olan derslane daha sonra çevrede mescit veya camii

bulunmadığından dolayı bir süre sonra cami olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu dönemde camiye bir de minare yapılmıştır. Daha sonra minare yıkılmışsa da faaliyet devam etmektedir.

Medrese hücreleri kare planlı olup bir avlunun etrafında U formunda toplanmışlardır (Şekil 120). Medresenin avlusunda su fiskiyeli bir havuz bulunur.

Şekil 120. Vatan Kliniği Yerleşim Planı (Ersoy Biçme, 2023)

Medresede Yapılan Onarımlar, Değişimler

Yavuz Sultan Selim anısına bir külliyeyle bağlı olmaksızın Kanuni Sultan Süleyman tarafından yapılan medrese, 1918 yılında aşhane, 1968'den 1980'li yılların başına kadar Türk Hat Sanatları Müzesi olarak hizmet vermiştir. Medrese dershanesine, medresenin yapımından kısa bir süre sonra minare ve minber eklenerek mescide çevrilmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortasında kaidenin üstündeki bölümü yıkılan minare yeniden yapılmamıştır (Url-6).

1792 teftişinde medresede 23 öğrenci kayda alınmıştır. Daha sonra 1869 tarihinde ise 51 öğrenci sayılmıştır. 1914 sayımında ise 20 öğrencinin bulunduğu görülmüştür (Url-7).

Medrese 1918 yılında bu çevrede yaşanan büyük yangın sonrasında aşevi olarak hizmet vermiştir. Yine bu çevrede sık sık yaşanan yangınlardan büyük tahribatlar geçirmiştir. 1958 yılında başlayan restorasyon 1962 yılında bitirilmiştir. Daha sonra Hat Müzesi olarak kullanılan medrese, daha sonra medresenin Beyazıt'a taşınması ile işlevsiz kalmıştır (Url-7).

Günümüzdeki Kullanımı

Medrese binası günümüzde, Medipol Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Vatan Klinikleri olarak kullanılmaktadır.

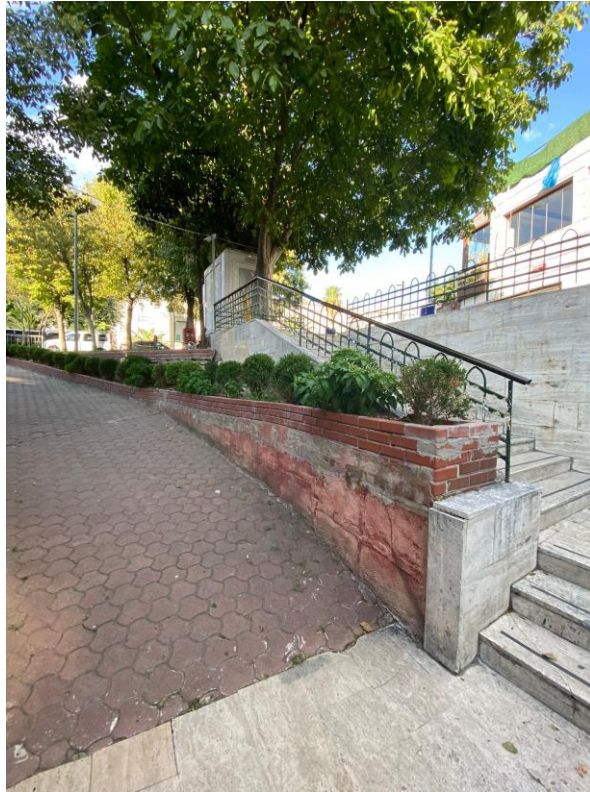
Şekil 121. Vatan Caddesi Üzerindeki Konumu (Ersoy Bıçme, 2023)

Şekil 122. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Şekil 123. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Şekil 124. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Vatan Kliniği, medrese olarak yapıldığı dönem şartlarında çevresi ile uyumlu bir yapı olarak tasarlanmasına rağmen; günümüzde, yol kotundan aşağıda kaldığından yapıldığı döneme göre etkisi bozulmuştur (Şekil 124).

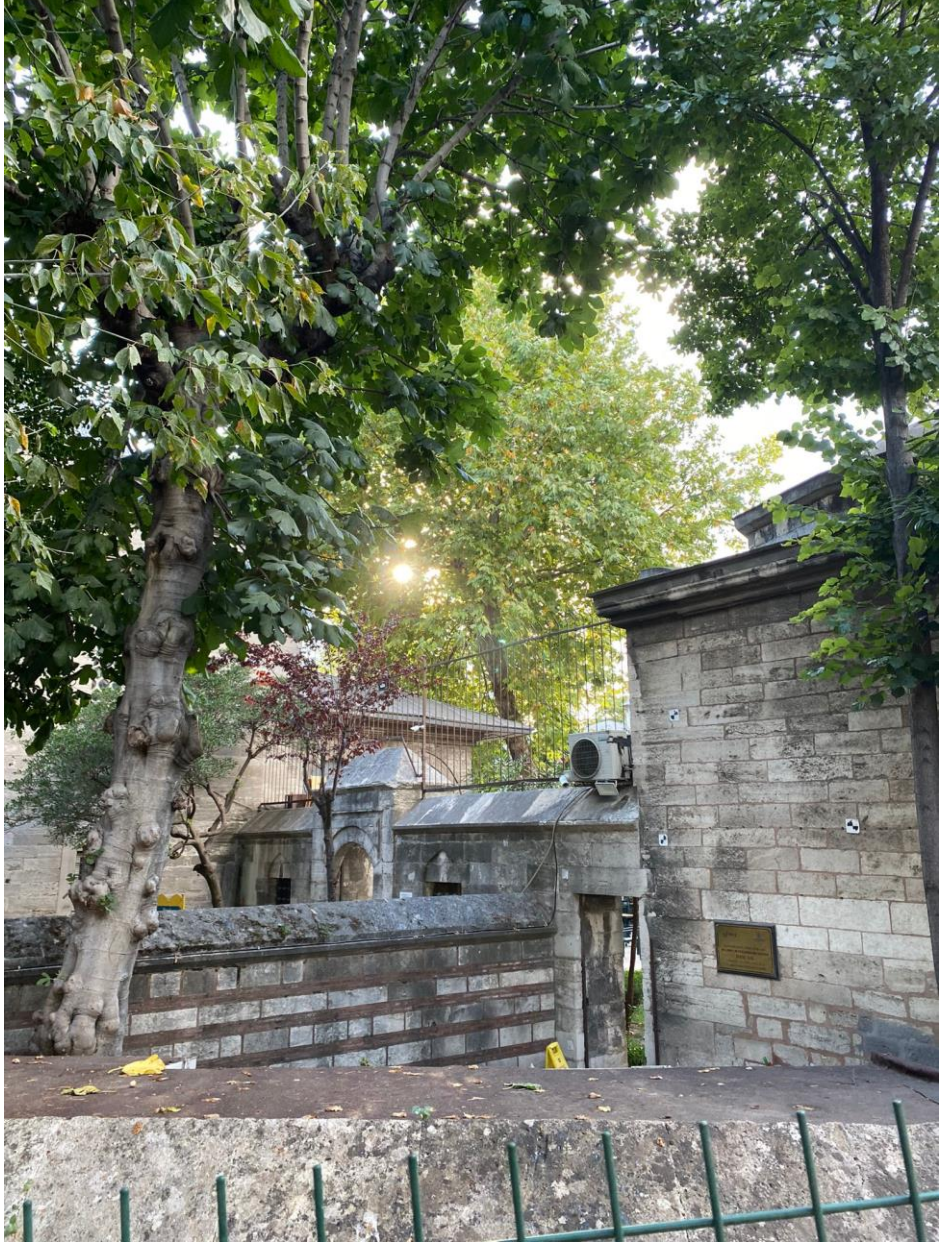

Şekil 125. Vatan Kliniği Ambulans Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Şekil 126. Vatan Kliniği Ambulans Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Vatan Kliniği, yapının korunaklılığı adına belli kısımları tel örgülerle kapatılarak koruma altına alınmıştır, ancak görsel etki olarak yapının cephe bütünlüğünü bozmaktadır(Şekil 127).

Şekil 127. Vatan Kliniği Üst Kottan Görünüm (Ersoy Biçme, 2023)

Kliniğin giriş kısmında rampa ve merdiven basamağı arasına yapının diline uygun olmayan metal korkuluklar eklenmiştir. Ayrıca sonradan eklenen soğutma grubunun kabloları yapıda açıkta kaldığından hem görsel hem de güvenlik adına sorun teşkil etmektedir (şekil 128).

şekil 128. Vatan Kliniği Girişi (Ersoy Biçme, 2023)

Medrese, klinik olarak kullanıma geçtiğinde yapıdaki tüm revaklar kapatılarak mekana dahil edilmiştir. Ayrıca poliklinik olarak da hizmet veren kısımda rüzgarlık

ihtiyacı olduğundan dolayı cam bölücülerle yeni bir rüzgarlık eklenmiştir. Ancak yapının tüm doğallığı bozulmuştur. (Şekil 129).

Şekil 129. Vatan Kliniği Poliklinik Girişi ve Eklemeleri (Ersoy Biçme, 2023)

Şekil 130. Vatan Kliniği Eklemeleri (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıda mevcut sistemlerle kullanıcıların soğutma ve ısınma ihtiyacı giderilemediğinden, ek havalandırma ünitelerine yer verilmiştir. Bu da giriş cephesinde ve avlunun diğer birçok noktasında görüntü kirliliğine neden olmuştur (Şekil 130).

Şekil 131. Vatan Kliniği Girişi Jeneratör Yerleşimi (Ersoy Bıçme, 2023)

Yapıdaki mevcut elektrik alt yapısı ihtiyacı karşılamadığından, girişte sol tarafta kalan alana ek olarak jeneratör yerleştirilmiştir (Şekil 130).

Şekil 132. Vatan Kliniği Sonradan Eklenen Kantin Birimi (Ersoy Biçme, 2023)

Ayrıca yapıda hem çalışan hem de hasta olarak yapıyı kullanan tüm kullanıcıların ihtiyaçları için kantin eklenmiştir. Bu da yapının tamamen dış kısmında eklenti olarak yapıldığından kötü bir görünüme sebep olmaktadır.

Şekil 133. Vatan Kliniği Sonradan Eklenen Laboratuvarı (Ersoy Bıçme, 2023)

Yine ihtiyaçların karşılanması adına mevcut medrese hücreleri yetmediğinden, hastane laboratuvar alanı tamamen dışarıya taşınmış ve eklenti olarak avlunun bir kısmı kapatılarak yerleştirilmiştir (Şekil 133).

Şekil 134. Vatan Kliniği Poliklinik Odaları Üst Kottan Görünüm (Ersoy Biçme, 2023)

Mevcut yol kotuna göre yapı alt kotta kaldığından, poliklinik odalarının bulunduğu arka bahçe seviyesi de yolun çok altına düşmüştür. Ayrıca tüm odalara sonradan eklenen ısıtma ve soğutma grubu sebebiyle cephede kötü bir görünüm oluşmaktadır (Şekil 134).

Şekil 135. Vatan Kliniği Acil Girişi (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıdaki tüm revaklar alüminyum doğramalarla kapatılmış ve acil girişi fotoselli kapı ile kullanıma sunulmuştur (Şekil 135).

Şekil 136. Vatan Kliniği Acil Koridoru (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıdaki acil birimine ait olan mekanlar, mevcut hürelere sığmadığından, iç mekanda çok sayıda eklenti odalar oluşmuştur. Kan alma, göz ölçümü gibi bazı odalar bu şekilde mekan akışını bozmuştur (Şekil 136).

Şekil 137. Vatan Kliniği Poliklinik Girişi (Ersoy Bıçme, 2023)

Yapıdaki hastane poliklinik girişinde bir danışma bankosuna yer verilmiştir. Ancak kullanıcılara konforlu bir hizmet sunulması adına yapıdaki mevcut tesisat sistemi buna elverişli olmamıştır. Çok sayıda elektrik tavası, kablo, hastane uyarıcı ve kontrol sistemleri, yangın alma sistemleri gibi tüm yapı unsurları açıkta bırakılarak hizmet sağlanmaya çalışılmıştır. Ek olarak, tüm zeminler seramik kaplanarak orijinal tarihi dokudaki hali tamamen bozulmuştur (Şekil 137).

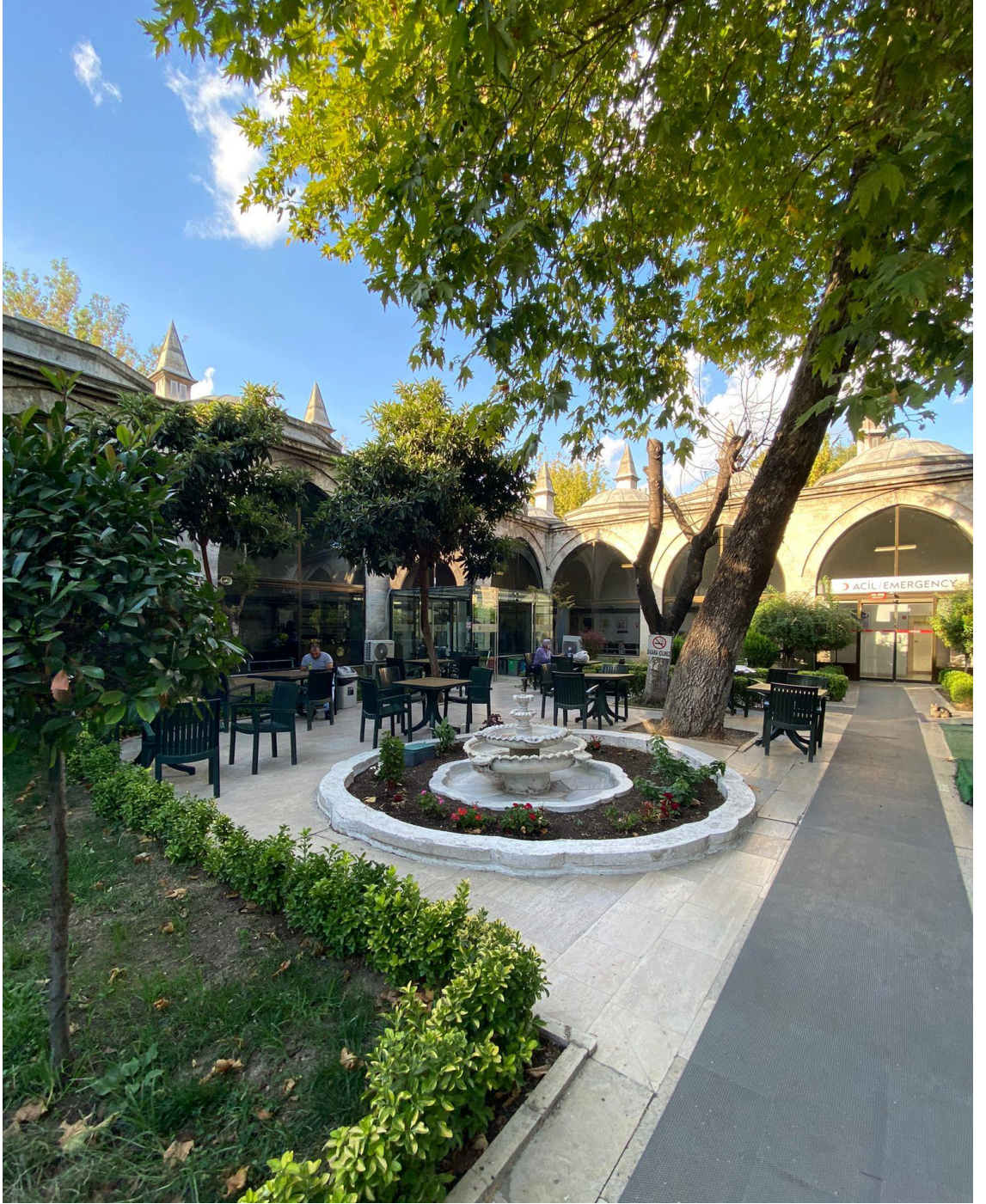
Şekil 138. Vatan Kliniği Poliklinik Odaları Girişi (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıdaki mevcut kapı açıklıkları normal kullanımdaki bir hastaneye uygun olmadığından hasta girişlerine uyarı işaretlemeleri yapılmıştır. Bu mekanlara hastaların girişi zorlanarak da olsa sağlanmaya çalışılmaktadır (Şekil 138).

Şekil 139. Vatan Kliniği Eklenen Soğutma Grupları (Ersoy Biçme, 2023)

Yapıya eklenen soğutma grupları sadece cephede değil, iç mekanda da yapı dilini bozarak kötü görünümlere sebebiyet vermiştir (Şekil 139).

Şekil 138. Vatan Kliniği Avlusı (Ersoy Bıçme, 2023)

Yapıdaki tüm birimler detaylı olarak incelenmiş, fotoğraflanmış ve klinik çalışanları ile yapıya dair görüşmeler yapılmıştır. Genel anlamda plan şemasına göre bakıldığında, değişikliğe uğramadan günümüze ulaşan tek mekan avlu olmuştur (Şekil 138). Açık avlu kullanımı ile hastalara ve diğer çalışanlara bir dinlenme ve nefes alma alanı açılmıştır.

Yukarıda detaylandırılan tüm değişimler, yapının özgün plan şemasına, özgün kullanımına tamamen aykırıdır. Tarihi yapıya uygun olmayan işlev kullanımı her zaman olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Darüşşifa yapıları, karşılıksız olarak verilen sağlık hizmetinin değerinin ahirette görüleceği esasına dayanarak şifa dağıtan, külliyelerin en önemli birimlerinden birisidir. Anadolu Selçuklu döneminde şekillenen, Osmanlı İmparatorluğu zamanında da geliştirilen hayır kurumları ve sağlık yapılarıdır. Kuruluşların çalışma şekilleri, gelir gider yönetimleri de vakfiyelerinde detaylı olarak işlenmiştir. Bu tez kapsamında Anadolu Selçuklulardan başlayarak günümüze ulaşan darüşşifa kavramının gelişimi, darüşşifa mimarisi ve darüşşifalarda verilen tıp eğitimine değinilmiştir.

Diğer tüm tarihi yapılar gibi darüşşifa yapılarının da, yapılan restorasyonlarda her zaman yapının yapıldığı dönemdeki belge, bilgi ve dokümanlarına ulaşarak, en eski verilere göre yenilenmesi sağlanmalıdır. Bu yapıların da uzun ömürlü kullanımına devam etmesi kültürel miras adına son derece önemlidir. Yapıda meydana gelen bozulmalar değerlendirilirken alanında tecrübeli konservasyon uzmanları ile çalışılmalı ve laboratuvar sonuçları kapsamlı olarak değerlendirildikten sonra uygulama aşamasına geçilmelidir. Mümkün olan en az müdahale ile, yapının hem fonksiyon şeması, hem de özgün taşıyıcı sistemi ve cephe kararları da korunmalıdır. Tarihi yapılar kültür mirasımızdır ve bu anlamda yapılacak yanlış uygulamalar tüm yapıya zarar vermektedir. Tarihi yapı koruma bilinci de insanlara çok küçük yaşlarda verilmeli ve bu yapıların her dönem kontrolü ve bakımı sürekli olarak yapılmalıdır. Yapıların da canlı birer organizma olduğu unutulmamalıdır.

Darüşşifa yapıları, yapıldığı dönemin olanakları, mevcut ekonomik koşulları, bulunduğu coğrafyayla uyumu dikkate alınarak, o dönemin mimari anlayışına göre çözümlenmiştir. Ancak günümüzde hala yaşatılan tarihi yapılarda yapı, yeni işlevlere açıldıkça yapıldığı dönemin mimari anlayışı her zaman korunamamakta ve bozulmaya uğramaktadır. Bu anlamda en başarılı dönüşüm örneklerinden birisi, Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası olmuştur. Diğer darüşşifalara göre 15.yüzyıldan bugüne kadar korunan, müze işlevindeki önemli eserlerden birisidir. Akıl hastaları üzerinde yoğunlaşan ve müzikle tedavi yöntemini uygulayan önemli bir yapı olmuştur. Darüşşifa yapıları sadece sağlık müzesi değil, aynı zamanda tıp tarihi müzesi,

geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulama ve araştırma merkezi, kütüphane gibi işlevler ile de günümüzde kullanıma açılabilir.

ICOMOS, İlkeler için Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu Tüzüğü'nde (2003) belirtildiği gibi: “Her müdahale mümkün olduğunca, strüktürün ilk tasarımına, yapım tekniğine ve tarihi değerine saygı göstermeli ve onun gelecekte de anlaşılmasını sağlayacak izleri korumaya özen göstermelidir. Müdahale mimari, strüktür, tesisat ve işlevsellik konularının değişik yönlerine gerekli ağırlığı verecek şekilde biçimlenen bir bütünleşik planın sonucu olmalıdır. Bir kullanım veya işlev değişikliği önerildiğinde, bütün koruma kuralları ve güvenlik koşulları dikkate alınmalıdır. Herhangi bir tarihi malzeme veya belirgin mimari öğeyi kaldırmak veya değiştirmekten mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Her müdahale önerisi, mümkün olduğunca, çalışma süresince uygulamaya konulan bir denetim programıyla birlikte uygulanmalıdır. Uygulama sırasında denetlenemeyen müdahalelere izin verilmemelidir. Uygulama sırasında ve sonrasında yapılan denetimler ve izleme süreci ile müdahalenin etkili olup olmadığı belirlenmelidir. Bütün denetleme ve izleme işlemleri, strüktürün tarihinin bir parçası olarak belgelenmeli ve saklanmalıdır.”

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (1989). "Mimar Sinan'ın Şehirci Yönü", VI Vakıf Haftası, Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu (5-8 Aralık 1988), Ankara, s.131-139.

Akozan, F. (1969). "Türk Külliyesi", s. 304-306, Vakıflar Genel Müdürlüğü Dergisi

Aktaş, S. (2010). "Xv. Ve Xvi. Yüzyıllarda Sultan Dârüşşifâları" Yüksek Lisans Tezi

Altıntaş, A. (2009). "Darüşşifalar Hakkında", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, s.19-30, 143; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.

Altıntaş, A. (2012a). "Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Tıp ve Darüşşifalar", Anadolu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler (ed. Abdullah Kılıç), Diasan Basım, s.61-64.

Altıntaş, A. (2012b). "Osmanlı Hekimlerinin Sağlık Kuralları",Maestro Yayınları.

Bayat, A., H. (2002). "İstanbul Süleymaniye Darüşşifası" Ülker Erke'nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları, XXXVIII. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, s.55).

Bayat, A., H. (2003). Tıp Tarihi. İzmir: Sade Matbaa, s. 174, 177, 227-231, 251.

Benli, G. "Süleymaniye Darüşşifasında Eğitim-Sağlık Kurgusu Üzerine Bazı Tespitler".

Berchem, M.V. ve Edhem, H. (1917). "Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum"da Divriği Şifahanesi

Bolak, O. (1950). "Hastanelerimiz: Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü". İstanbul Matbaacılık.

Buharalı, E. (2005). “Üç Türk Hükümdarın Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memluklerde Sağlık Hizmetleri” AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt 25, sayı 40, s. 29-39.

Cantay, G. (1992). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. Ankara: AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi, s. 1-8, 9-10, 15-19, 24-26, 30-36, 45-59, 67-71, 97.

Cantay, G. (1988). “Sinan Külliyyelerinde Darüşşifa Planlaması”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları no 288 Sanat Dizisi 41, İstanbul, s. 48,49.

Cantay, G. (1988). “Darüşşifalar”, Mimar Baş Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, s. 355-368.

Cantay, G. (2014). Fatih Darüşşifası'nın Han'a Dönüştürülme Teşebbüsü, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 4 Güz, (BOA, HH, nr. 545/26941-C)

Cezar, M. (1985). Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, s. 397-398, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Çetin, O. (2012). “Şifahanelerin Manevi Temelleri, Anadolu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler” (ed. Abdullah Kılıç), Diasan Basım:62-64.

Değer, M. (1992). “Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesinin Bugünkü Durumu” I. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 189).

Dişli, G. (2014). “Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifalarında İşlevsel Sistemlerin ve Korunma Ölçütlerinin İrdelenmesi” Doktora Tezi

Erer, S. (2010). Osmanlılar Döneminde Bursa'da Yapıtılan Hastaneler, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:19 s.241 - 252

Erer, S. ve Atıcı, E. (2010). “Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler”. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi

Eyice, S. (1989). “Mimar Sinan'ın Külliyyeleri”, VI Vakıf Haftası, Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu (5-8 Aralık 1988), Ankara: 169-200.

Fişek, N. (1971). “Türkiye’de Sağlık Devrimi”, Mimarlık Dergisi, sayı 9-10, İstanbul: T.C. Mimarlar Odası, s. 9.

Haseki Darüşşifası Vakfiyesi. Haseki Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

ICOMOS, (2003). “İlkeler İçin Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu”.

İhsanoğlu, E. (1998), 1998: Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II, ed. E. İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul. s. 230.

Gabriel, A. (1934). Darüşşifanın Üst Katına Çıkan Merdiven, Monuments Turcs d'Anatolie, 580301003-RP018-Restorasyon Raporu.

Kan, T. (2014). İstanbul Süleymaniye Külliyesi Örneğinde Külliye İçin Bir Yönetim Modeli Yaklaşımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan G. S. Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı., s.171, 269.

Kılıç, A. (2012). “Şifahanelerde Mimari Yapı, Anadolu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler” (ed. Abdullah Kılıç), Diasan Basım: s.65-69.

Köker, H. A. (1996). “Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi”.

Kuban, D. (2013). Divriği Mucizesi. Yapı Kredi Yayınları

Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü.

Kürkçüoğlu, K.E. (1962). Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Resimli Posta Matbaası, s. 6

Nişikli, Nalan. (2019). “Yerli Turistlerin Geleneksel Tıp Uygulamalarına Yönelik Algıları: Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası.” Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Saygın, T. Ve Songur, H. (2014/1). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, sayı:19.

SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi. (2016). Haziran-Temmuz-Ağustos 39.sayıda, s. 42-43.

Terzioğlu, A. (1970). “Ortaçağ İslâm-Türk Has-tahaneleri ve Avrupa’ya Tesirleri” Belleten, Sayı 136, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 121-149.

Terzioğlu, A. (1992). “Bimaristan” Diyanet İslam Ansiklopedisi VI, s.163-178

Terzioğlu, A. (1999), Osmanlılarda Hastaneler, Eczacılık, Tababet ve Bunların Dünya Çapındaki Etkileri, İstanbul, s.12

Terzioğlu, A. (1999), Osmanlılarda Hastaneler, Eczacılık, Tababet ve Bunların Dünya Çapındaki Etkileri, İstanbul: S.12, Dr. Rıfat Osman Bey, 1994, s.45.

Uzunçarşılı, İ.H. (2006). (Osmanlı Tarihi, c.II, 9.bs, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünver, A. S. (1940). Selçuk Tababeti XI-XIV’üncü Asırlar. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 47-83.

Ülgen, A.S. (1961). "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası".

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 580301003-RP018-Restorasyon Raporu.

Yavaş, D. “Hafsa Sultan Külliyesi” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 15.Cilt, s.123-124.

Yediyıldız, B. (1988). “Sinan’ın Yaptığı Eserlerin Sosyal ve Kültürel Açından Tahlili”, VI Vakıf Haftası, Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu, 5-8 Aralık 1988, Ankara, 103-128.

Yıldırım, N. “Klasik Dönemde İstanbul Darüşşifaları” Makalesi.

Yılmazörnek, B. (2010), “Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi” Yüksek Lisans Tezi.

Zorlu, T. (2008). “Süleymaniye Tıp Medresesi – I” Makalesi.

Url-1 <<http://www.fikriyat.com/tarih/2019/05/03/ilk-sihhi-muessese-fatih-darussifasinin-akibeti>>, erişim tarihi 29.12.2022.

Url-2 <<http://edirne.ktb.gov.tr/TR-90111/sultan-ii-bayezid-kulliyesi-saglik-muzesi.html>>, erişim tarihi 29.12.2022.

Url-3 <<http://istanbultarihi.ist/109-klasik-donemde-istanbul-darussifalari>>, erişim tarihi 18.02.2022.

Url-4 <<http://www.aa.com.tr/tr/saglik/osmanlinin-ilk-hastanesi-yildirim-darussifasi-goz-hastalarina-sifa-dagitiyor/2229938>>, erişim tarihi 19.01.2022.

Url-5 <<https://edirne.ktb.gov.tr/TR-90111/sultan-ii-bayezid-kulliyesi-saglik-muzesi.html>>, erişim tarihi 10.03.2022.

Url-6 <<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3416>>, erişim tarihi 05.09.2023.

Url-7 < <https://www.turanakinci.com/portfolio-view/fatih-molla-gurani-yavuz-selim-medresesi/>>, erişim tarihi 05.09.2023.

Url-8 < <http://www.geziklubu.com/?pnum=108&pt=Bimarhane-%28Dar%C3%BC%C5%9F%C5%9Fifa%29-/-Sabuncuo%C4%9Flu-T%C4%B1p-ve-Cerrahi-M%C3%BCzesi>>, erişim tarihi 10.03.2022.

Url- 9 <<https://www.vaidam.com/tr/hospitals/yildrim-eye-center-bursa>, erişim tarihi 10.04.2022.

Url-10<<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/iibeyazid-kulliyesi-saglik-muzesi>>, erişim tarihi 10.03.2022.

Url-11<<https://medipol.com.tr/hastanelerimiz/medipol-vatan>>, erişim tarihi 10.03.2022.

Url-12 <<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/gezilecekyer/sfaye-medreses-ve-darussfasi>>, erişim tarihi 10.03.2022.

Url-13 <<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44430/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi-sivas.html> >, erişim tarihi 10.03.2022.